

ÅRGANG 17

MILJØKRIM

03 // DESEMBER 2014

ØKOKRIM

PORTRETT / S. 4

Intervju med justis- minister Anundsen

DYREVELFERD / S. 23

Har vi et politi for dyr?

TEMA / S. 14

2014 IAP: Prosecutor of the Year Award

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur, dyrevelferd, forurensning, kunst og kultur, og arbeidsmiljø. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet blir utgitt tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt:

Desember 2014

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktør:

Politiadvokat Inge Svae-Grotli

Redaksjon:

Politioverbetjent Kenneth Didriksen
Spesialletterforsker/biolog Joachim Schjolen

Grafisk formgivning:

Rådgiver (design og kommunikasjon)
Lillian Nordby Øktner

Språkvask:

Språkseksjonen ved Kripos

Opplag og trykk:

4 000, NorEngros / Erik Tanche Nilssen AS

Der annet ikke er nevnt i magasinet,
er fotografiene fra Shutterstock.

Adresse:

ØKOKRIM. Pb. 8193 Dep., 0034 Oslo

Besøksadresse:

C.J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

Telefaks: 23 29 10 01

E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no

Nettside: miljøkrim.no
okokrim.no

Miljøkrimavdelingen ser positivt på bidrag fra leserne, både i form av artikler og bilder, men også innspill og forslag til tema. Frist for bidrag til neste nummer av Miljøkrim (1#2015) er **26. februar**.

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag.

Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

En god jul ønskes deg fra Miljøkrimredaksjonen (F.v. Lillian, Inge, Hans T., Kenneth og Joachim.)
Foto: Leif Ingvald Skaug.

God jul

INNHold

Utgave **3#2014**

04 Portrett
Justisminister Anundsen om alvorlig miljøkriminalitet	38 Felles kulturarv, felles ansvar
Ny veileder for kirke og politi
12 Fokus	39 Hamsun- og Ibsenbedrageriene
19 Forbud mot hold av dyr etter dyrevelferdsloven	40 Notattekniikk i avhør
«The notetaker-system»
22 Har vi et politi for dyr i Norge?
Ole Fjetland i Mattilsynet	42 Vellykket tverrfaglig miljøkrimkonferanse
Oslo 18. november
26 Kongeørn på viltkamera	44 Hønehauk i Høyesterett
29 Overvåkingsprogrammet for kongeørn	47 Sakkyndighet i straffesaker om miljø og økonomi
30 Kilden til evig ungdom?
Flaggermus	50 Ny forskrift
36 Strengere straffer for ulovlig snøscooter-kjøring	50 Aktuelle dommar
	52 Aktuelle førelegg
	54 Miljøkrimstatistikk

LEDER

Ansvarlig redaktør **Hans Tore Høviskeland**

Kriminalitet mot dyrevelferd. I mars i år sendte Politidirektoratet ut et brev som startet slik: «Kriminalitet mot dyrevelferd kan ha alvorlige konsekvenser og krever et godt og effektivt samarbeid mellom ulike aktører. Politidirektoratet og Mattilsynet har blitt enige om å effektivisere og forbedre samarbeidet sentralt og lokalt.» I samme brev ba Politidirektoratet politidis-triktene inkludere kriminalitet mot dyrevelferd i miljøkoordinatorenes oppgaveportefølje. Videre skrev Politidirektoratet: «Påtaleinstruksen § 35-4 regulerer Økokrim sin saklige kompetanse for overtredelser av dyrevelferdsloven da brudd på dyrevelferdsloven faller naturlig inn under miljøkriminalitet.» Jeg vil derfor påstå at vi har et dyrepoliti i Norge.

Således har vi et politi som arbeider med kriminalitet mot dyrevelferd. Derimot anser jeg det som uheldig og unødvendig at begrepet «dyrepoliti» blir benyttet. Det en styrke at man holder på at vi har ett politi i Norge og ikke en pulverisert etat. Det er ikke uten grunn at politianalysen har fått navnet «Ett politi – rustet til å møte fremtidens utfordringer». På miljøkriminalitetens område som dyrevelferds-kriminalitet er en del av, vil det for eksempel være uheldig om det tilsvarende skal etableres et «forenshningspoliti» eller «arbeidsmarkeds-politi». Dessuten er velferd for dyr også tema i naturmangfoldloven, matloven, viltloven og andre tilgrensende lover. Dyrevelferd handler

f.eks. også om dyrevelferd for fisk i oppdrett og for viltlevende arter som blir påvirket av menneskelig adferd, herunder i forbindelse jakt. Begrepet «dyrepoliti» gir her også en uheldig innsnevring både av problemstillingene og hvilke ansvarsoppgaver velferd for dyr reiser.

Det er en stor og økende interesse for dyrevelferd i samfunnet. Holdningen til hva som er akseptabel dyrevelferd, har endret seg de siste årene. Vi er i ferd med å gå fra et tradisjonelt til et moderne syn på dyr.

Før dyrevelferdsloven kom i 2009, hadde vi dyrevern. I dag er begrepet dyrevelferd lang videre. Dyrevelferd gjelder nå på flere områder, ikke bare for kjæledyr. Det medfører også at det som tidligere ble sett på som akseptabelt husdyrhold, ikke lenger er det. Videre følger det av dyrevelferdsloven § 3 at dyr har egenverdi, uavhengig av den nytte de måtte ha for mennesker. I tillegg skal dyr behandles godt og beskyttes mot unødige påkjenninger og belastninger. I § 20 – som er ny i forhold til dyrevernloven (1974) – står det at jakt, fangst og fiske skal utøves på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte.

De fleste dyrevelferdssaker håndteres ved forvaltningsvedtak, som Mattilsynet benytter for å sikre bedre velferd for dyrene der de er, eller for å forby personer å ha dyr. Kun de alvorligste sakene anmeldes, i 2013 gjaldt det 47 saker. I tillegg anmelder også dyrevernorganisasjoner

flere og flere saker.

Derimot har lave straffer, dårlig håndhevelse av loven og lang saksbehandlingstid redusert respekten for dyrevelferd. Dette må endres! Alvorlige overtredelser av dyrevelferdsloven må behandles raskt og på en god måte av både Mattilsynet, politiet og påtalemyndigheten. Hvordan vi tar vare på dyr og straffer grov mishandling, sier noe om den etiske plattformen samfunnet vårt befinner seg på.

For å løse disse sakene best mulig er det også viktig at politiet, påtalemyndigheten og Mattilsynet samarbeider godt.

Konsekvensene av dyrevelferds-kriminalitet rammer primært dyrene som er ofre for de kriminelle handlingene. Slik kriminalitet truer ikke direkte og umiddelbart norske samfunnsstrukturer og fører heller ikke til store samfunnsøkonomiske tap. Det er likevel en type kriminalitet som har alvorlige konsekvenser. Det rapporteres også at rovdyrjakt antagelig tiltrekker seg personer som har et spesielt forhold til rovdyrjakt og hvor terskelen for inhuman jakt i noen tilfeller synes å være lav.

I forrige nummer av Miljøkrim kunne du lese to artikler om dyrevelferd. Den ene stilte spørsmåltegn ved om straffenivået i Norge er for lavt på dette området, og den andre fastslo at hodeskudd er en inhuman jaktmetode. Også i dette nummer har vi artikler om dyrevelferd. God lesning!

Tekst: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM / Foto: rådgiver **Lillian Nordby Øktner**, ØKOKRIM
// inge.svae-grotli@politiet.no

Justis- og beredskapsdepartementet (JD), fra 1818 til 2012 Justis- og politidepartementet, skal sørge for at grunnleggende garantier om rettssikkerhet blir opprettholdt og utviklet. Et overordnet mål er å sikre samfunnets og enkeltmenneskets trygghet. Anundsen ble utnevnt til justisminister i Erna Solbergs regjering 16. oktober 2013.

Justisminister Anundsen om alvorlig miljøkriminalitet

Ikrafttredelse av ny straffelov vil ha stor betydning for anvendelsen av nye og sentrale lover mot miljøkriminalitet. Vil vi kunne ta i bruk ny straffelov som et verktøy fra 2015?

Den opprinnelige planen var 2018–2019, kanskje til og med 2020. For et år siden løftet jeg hele problemstillingen ut av Merverdiprogrammet, fordi jeg mener det rent demokratisk er fullstendig uakseptabelt at Stortinget vedtar lover som regjeringen lar være å iverksette fordi datasystemene ikke er gode nok. Så nå jobber Politidirektoratet med dette. Datasystemet skal håndtere både den gamle og den nye straffeloven, og det er krevende å få til. I løpet av et snaut år skal vi klare å sette i kraft den nye straffeloven, mange år før det som var den forrige regjeringens plan. Her skjer det altså et stort løft, både rent strafferettslig, men også for demokratiet.

Når vil du anslå at loven trer i kraft?

Ganske raskt, når både teknikk og opplæring er på plass. Det er satt av budsjettmidler til gjennomføringen i 2015, og så vil loven tre i kraft så raskt som mulig etter at det tekniske arbeidet er ferdig.

Men planen er fortsatt 2015?

Ja, antagelig sensommer eller høst 2015. Vi ligger an til at det skal gå bra.

I vårt arbeid ser vi at alvorlig miljøkriminalitet ofte er sterkt økonomisk motivert, og at lovbrudd begås for å skape konkurransefortrinn på bekostning av lovlydige aktører, f.eks. i arbeidsmarkedet eller i industrien. Hvordan ser departementet på etterforskningen av

« Jeg har tro på at veldig mye kommer til å bli langt bedre enn i dag, særlig innenfor litt spesielle kriminalitetsområder

alvorlig miljøkriminalitet i forhold til satsningen på å bekjempe økonomisk kriminalitet mer generelt?

Det er egentlig et ganske stort spørsmål, for som du sier, henger ofte disse to kriminalitetstypene sammen, og de utføres ofte av

organiserte miljøer. Det er viktig med en samlet innsats og et felles fokus mot organisert kriminalitet. Noe av det arbeidet hemmes nok i dag ved at vi har politidistrikter som ikke er robuste nok til å håndtere samarbeidet, og som heller ikke håndterer etterforskningen av alvorlig miljøkriminalitet godt nok. Det er stor forskjell på de 27 politidistriktene våre, fra de største til de minste. Derfor jobber vi nå med politireformen, hvor det å etablere robuste fagmiljøer innenfor de ulike etterforskningstemaene står sentralt. Det er en viktig forutsetning for at hele politireformen skal lykkes.

Det er for så vidt ikke lett å si at alt skal bli bedre med ny reform, men jeg har tro på at veldig mye kommer til å bli langt bedre enn i dag, særlig innenfor litt spesielle kriminalitetsområder som kanskje ikke alle ser på som så veldig alvorlige. Miljøkriminalitet kan imidlertid være veldig alvorlig og ha store konsekvenser for miljøet, men også for annen type kriminalitet. Arbeidslivskriminalitet er, som du nevner, ofte kombinert med miljøkriminalitet. Regjeringen satser nå veldig sterkt på å avsløre mer arbeidslivskriminalitet ved en satsning med 28 millioner

kroner i budsjettet for 2015. Målsetningen er å etablere et tverrfaglig samarbeid i kampen mot arbeidslivskriminalitet. I den forbindelse er det også naturlig å se på en del av den kriminelle virksomheten som berører miljøet, for eksempel dumping av forurenset masse.

Vi ser at ved å avdekke miljøkriminalitet, avdekker vi også annen type kriminalitet, økonomiske motiver og det bakenforliggende systemet.

Der er viktig med et samarbeid mellom fagmiljøene som kan fungere som innfallsvinkel eller inngangsport til å avsløre enda større kriminalitet. Men det er også et generelt bilde du ser. Kriminaliteten blir stadig mer kompleks, alt henger mer og mer sammen, kriminelle miljøer får tilgang til legale selskaper og driver virksomhet som er delvis legal, delvis illegal. Det gjør etterforskningsbildet ekstremt komplisert. Derfor er vi nødt til å se sammenhengene og samarbeide, uavhengig av hvilket fagmiljø en kommer fra, for å ta dem som begår alvorlig økonomisk motivert og miljørelatert kriminalitet. Og det er særlig den alvorlige miljøkriminaliteten det er viktig å ha fokus på.

Vi som arbeider med det, kan oppleve at miljøkriminalitet oppfattes som noe annet, lavere prioritert enn tradisjonell økonomisk kriminalitet, mens områdene kanskje egentlig er «hver sin side av samme mynt»?

Ja, og det går også frem av organiseringen av særorganene. ØKOKRIM har ansvar for både miljøkriminalitet og økonomisk kriminalitet, så det nasjonale miljøet er skrudd sammen slik at én instans skal ha ansvar for begge deler. Når politidistriktene organiseres, går det også an å vurdere hvordan innsatsen mot miljøkriminalitet, organisert kriminalitet og arbeidsmarkedskriminalitet kan samles og så finne en løsning som gjør at en får best utnyttet de ressursene en faktisk har.

Videre er det nok også stor forskjell på hvor og hvordan den alvorlige miljøkriminaliteten begås. For eksempel står profittmotivet sterkt når farlig avfall dumpes for å unngå kostna-

der, eller når noen tjener penger på å ta i mot ulovlig avfall, med de enorme konsekvensene det har. Det er viktig å følge opp slike saker. I andre utfordrende saker blir seriøse aktører utkonkurrert av aktører som bryter loven og begår miljøkriminalitet. Så det har store samfunnsøkonomiske konsekvenser når en ser miljøkriminalitet sammen med hva som faktisk er motivet for kriminaliteten.

« Det er viktig at vi ikke tildeler ressurser til dem som er dårligst i klassen, og på den måten «belønner» lav produksjon, mens de som allerede har høy produksjon «taper» på tildelingen

Politidirektoratet har i sin evaluering av miljøkoordinatorrollen konkludert med at politiets arbeid mot miljøkriminalitet er organisert utenfor den ordinære linjen, utenfor ledelsens styringsdialog og uten måltall for arbeidet. Kriminalitetsstatistikken på miljøkrimområdet har også hatt store feil og mangler, samtidig som etterforskning av alvorlig miljøkriminalitet er ett av de prioriterte områdene i Riksadvokatens prioriteringsrundskriv. Hvordan ser departementet for seg at politiets og påtalemyndighetens arbeid mot miljøkriminalitet bør organiseres fremover?

Det er for så vidt ikke departementet som skal bestemme organiseringen, men i evalueringen får jo dagens organisering ganske hard medfart, så derfor er evalueringen viktig. Videre tror jeg det er vanskelig å få på plass en ny organisering kort tid før vi får en ny politireform. Vi skrur norsk politi sammen på en helt ny måte, med mer robuste fagmiljøer, hvor vi kan tenke annerledes – de ulike etterforskningsområdene blir styrket.

Jeg tror en ny organisering også vil føre til felles ressursutnyttelse på tvers av fagmiljøer og styrking av selve etterforskningsmiljøet. Noen politidistrikter vil sikkert prioritere området høyere fordi de ser sammenhenger med annen type kriminalitet. Det vil nok være noe ulik organisering i de ulike politidistriktene fordi størrelsen på utfordringene varierer. Uansett vil de nye politidistriktene geografisk ramme inn et mye større område enn de gjør i dag, og det betyr også at ressursene blir mer fleksible.

Innenfor de nye distriktene vil det være politimesterens ansvar å organisere arbeidet slik at vi får effekt av ressursinnsatsen. Evalueringen av miljøkoordinatorrollen viser at det i dag ikke er samsvar mellom den nasjonale prioriteringen og det som kan leveres lokalt. Det er en utfordring. Videre løses ikke utfordringene av omorganisering alene, vi jobber også på ressursiden. I statsbudsjettet gjør vi for eksempel et gedigent løft for å få 50 nye påtalejurister og 12 nye statsadvokater. På den måten setter vi inn ressurser som gjør det enklere og mer robust å gå etter all type kriminalitet, også alvorlig miljøkriminalitet.

Vil de varslede jurist- og etterforskningsstillingene øremerkes særskilte oppgaver og områder, eller vil tilnærmingen være mer generell?

Jeg er veldig opptatt av at departementet ikke skal detaljstyre politiet i for stor grad, for politidistriktene er forskjellige, og visse modeller virker bedre noen steder enn andre. Så det er POD som foretar den konkrete fordelingen av ressurser, både for nye politistillinger og for juriststillingene. Resultatet vil nok bli en fordeling ut fra flere ulike kriterier.

Det er også viktig at vi ikke tildeler ressurser til dem som er dårligst i klassen, og på den måten «belønner» lav produksjon, mens de som allerede har høy produksjon «taper» på tildelingen.

Det er mange hensyn som skal tas, men dette er 50 nye politijurister som skal inn i både eksisterende og etter hvert ny struktur, og som

virkelig vil styrke etterforskningsmiljøene. Vi har vel nå ca. 740-750 politijurister i politiet, så dette er et gedigent løft.

Ja, det er en viktig og positiv økning i antall stillinger!

Ja. Og det betyr også at vi får en helt annen robusthet i muligheten til etterforskning. Behovet for spesialfaglig kompetanse har nok også vært noe av utfordringen på miljøkriminalitetsområdet. Det er ikke lett å gå rett inn i en sånn type etterforskning uten å ha ganske god kunnskap, antar jeg. Dette har jo også materialisert seg i videreutdanningsopplegget til PHS. Det blir viktig å satse på kompetansebygging for å få kompetente og robuste miljøer.

Videre er det heller ikke sikkert at alle som jobber mot miljøkriminalitet, må være politifaglig eller juridisk utdannet. Også andre faggrupper kan være interessante å trekke inn i slike etterforskningsgrupper.

Ja, i ØKOKRIM jobber biologer, kjemikere og økonomer tverrfaglig sammen med politi og jurister for å bekjempe miljøkriminalitet.

Noen av de store politidistriktene kan nok etter hvert adoptere deler av den arbeidsmetodikken, slik at de også blir robuste i sin håndtering av dette kriminalitetsområdet. ØKOKRIMs kapasitet er begrenset, og dere vil aldri kunne ta på dere alle miljøsakene som egentlig burde

vært fulgt opp og etterforsket ute i politidistriktene.

I forlengelsen av det det du beskriver her, så er en av ØKOKRIMs hovedstrategipunkter å bidra med et nasjonalt fagansvar. Vi ser at når vi tar inn de vanskelige og prinsipielle sakene, kan vi samtidig bidra med kompetanseoverføring tilbake til de lokale politidistriktene. Hvor-

« Det viktig at ØKOKRIM bidrar med den kompetansen de har overfor politidistriktene så langt det er mulig

dan ser du ØKOKRIMs rolle og bidrag overfor distriktene på noe lengre sikt?

Det er to svar på det. For det første er det viktig at ØKOKRIM bidrar med den kompetansen de har overfor politidistriktene så langt det er mulig, også for å styrke lokalpolitiets etterforskningsevne innenfor miljøkriminalitet. For det andre er det, i oppfølgingen av politireformen, naturlig at vi ser på alle særorganene og organiseringen av særorganene i forhold til politidistriktene. Dette er i veldig liten grad berørt i

politianalysen, men jeg tror det er nødvendig med en slik gjennomgang for å vurdere om vi kan organisere distrikter og særorgan slik at vi får et enda sterkere, samlet fokus. Det gjelder generelt for alle særorganene at vi må ha en slik gjennomgang for å finne ressurseffektive arbeidsordninger. Det tror jeg også blir enklere å få til med mer robuste fagmiljøer i politidistriktene enn vi har i dag. I dag er det veldig stor forskjell på robustheten i de minste politidistriktene, for eksempel i Sogn og Fjordane eller i Øst-Finnmark, sammenlignet med Oslo. Dette er forskjeller i politidistriktenes evne til å håndtere særlig alvorlig miljøkriminalitet, hvor de trenger spesialkompetanse. I flere saker som kanskje er for «små» for ØKOKRIM, så vil det ofte glippe i dag. Det er ikke noen god situasjon.

Nei, det kan være uheldig. Riksadvokaten har også påpekt at særorganene i rimelig grad klarer å løfte de større sakene de er i befattning med, mens politidistriktene for ofte går etter mindre alvorlig og «enklere» kriminalitet mens større og komplekse saker blir liggende. Da oppstår et mellomstilt som sjeldnere blir fulgt opp. Det er neppe egnet til å skape god allmennprevensjon?

Nei, det er det definitivt ikke, men det er slik det er i dag. Er du en liten kjeltring, så blir du tatt, er du en stor kjeltring, så blir du tatt, men

er du mellomstor, så slipper du unna. Og det er antagelig flest av den siste typen.

I dette bildet finnes eksempler på at mindre overtredelser kan indikere og avsløre større og langt alvorligere bakenforliggende kriminell virksomhet. Lime-saken kan være et slikt eksempel, uten at vi skal gå inn på pågående saker?

Saken viser at kriminaliteten blir mer kompleks. Og selv om vi ikke vet utfallet av etterforskningen, kan den komme til å bekrefte at det skjer grumsete ting innenfor en i utgangspunktet legal virksomhet. Det er et utviklingstrekk i kriminaliteten som vi må ta på alvor.

Miljøkriminalitet dekker mange spesialområder med ulike forvaltningstilsyn og -organer som blant annet overvåker at miljøregelverket følges. De alvorligste sakene bør tilsynene overlate til politiet, men er norsk politi- og påtalemyndighet rustet til å samarbeide med tilsynsorganene i tilstrekkelig grad?

Jeg tror nok de er rustet for det, spørsmålet er egentlig om de bruker virkemidlene godt nok, om politiet samarbeider nært nok med de øvrige kontrollatene og hva slags saker som ender opp med politietterforskning og hva som følger i forvaltningssporet. Jeg tror det er nødvendig

å vurdere den grensen og være veldig tydelig i samarbeidet. Jeg tror det er vilje til å lykkes.

En del av forvaltningssakene har ganske høye gebyrmuligheter, og en reaksjon i forvaltningssporet kan ofte ramme minst like hardt som en eventuell forfølgelse i straffesystemet. Så å velge de riktige sakene til straffeforfølgelse blir viktig framover. Jeg tror også det er viktig at en i større grad gjennomfører felles tilsyn, felles oppfølging og arbeidsfordeling i konkrete saker. På flere områder fungerer dette allerede veldig bra, på andre mindre bra. Men det å ha et ryddig og godt forhold til forvaltningssporet i miljøsakene er veldig viktig. Saker kan gå begge veier, og da er det viktig å ha et så nært forhold at en faktisk kan fordele dem på en ryddig og grei måte.

I tillegg til gebyr har forvaltningen også andre virkemidler, f.eks. krav om retting av ulovlige forhold eller virksomhet, som også kan ha god allmennpreventiv virkning. Likevel er vi i ØKOKRIM bekymret for at kontrollatene skal slutte å anmelde saker til politiet eller ikke gå i dialog med politiet om potensielle saker som kan egne seg for straffeforfølgelse. Hva tenker du om det?

Jeg tror dette kan skyldes uklarhet om

overgangen: Hvis du går i straffesakssporet, setter det begrensninger for hva du kan gjøre i forvaltningssporet. Jeg tror det er viktig å være tydelig i forhold til hvilke saker som skal gå hvor. Det er en nedtur for et kontrollorgan å anmelde en sak som blir henlagt av politiet, uavhengig av årsaken til henleggelsen, men særlig hvis det er av kapasitetshensyn eller tilsvarende. Det er klart at slike henleggelse ikke fører til at politiet får flere anmeldelser. Da er det nok mer motiverende for kontrollorganet å fullføre saken i forvaltningssporet, selv om den er høyst strafferferdig og burde gå i straffesakssporet.

Videre tror jeg utfordringene også her er ressurstilgang, robusthet i miljøet, klart samarbeid og tidlig avklaring. Uten at politiet kan si hva utfallet av behandlingen vil være før en anmeldelse, så tror jeg det å ha forståelse for hva slags type saker politiet ønsker å etterforske, vil være til hjelp for forvaltningsmyndighetens evne til å sile ut sakene politiet bør ta. Så kan de beholde de sakene som det er naturlig å behandle i forvaltningssporet.

Det er viktig med en avklaring av overgangen eller tilbakeføringen mellom forvaltning og politi. I 2003 leverte sanksjonsutvalget en viktig utredning, *Fra bot til bedring*, som ikke har

blitt fulgt opp. Her ble det blant annet tatt til orde for innføring av en henleggelseskode for tilfeller hvor vilkårene for straff ikke foreligger, og for tilbakeføring av saken til forvaltningen, hvor vilkårene for andre sanksjoner fortsatt kan være tilstede.

Ja, utredningen *Fra bot til bedring* har ligget til behandling hos departementet, og vi har nå tatt den opp fra en av våre skuffer. Det er ganske mange utredninger som ligger i skuffene her, skal jeg si dere. Så nå har jeg sagt at alle utredningene skal opp, uavhengig av hvor dyp skuffen er. Vi har funnet utredninger fra 2003 som bare har blitt liggende.

Vi skal skissere opp hva vi skal jobbe videre med. Jeg synes det er rart at det ikke har blitt gjort tidligere, men nå gjøres det altså.

Etter 22. juli har styrkingen av politiets generelle beredskap blitt prioritert. Alvorlig miljøkriminalitet rettet f.eks. mot forurensing av drikkevannskilder eller brann i et avfallsanlegg kan gjøre stor skade. Har politiet i dag tilstrekkelig utrustning og beredskap til også å håndtere slike situasjoner?

Ja, her mener jeg det skjer veldig mye. For det første har vi nå, i budsjettene for 2014 og 2015, foreslått å øke antall politistillinger med 700. Det er en ganske dramatisk nettovekst, i tillegg til satsingen på påtalemyndigheten. Og dette gjennomsyrrer jo også hele arbeidet med politireformen.

Poenget med politireformen er todelt. For det første skal vi ha et bedre nærpolti. Dette går direkte på beredskapen: Politiet skal komme når det trengs. For det andre skal vi ha fagmiljøer som er robuste nok til å håndtere kompliserte etterforskningssaker. Dette gjelder både miljøkriminalitet, organisert kriminalitet, seksuelle overgrep, vold og så videre. Men det er viktig for meg at beredskapen ikke går på bekostning av politiets øvrige oppgaveportefølje, som forebygging og etterforskning. Derfor har vi også bygget opp hele politiets portefølje, og hele straffesaksjeden løftes. Ikke bare deler

av den, men hele.

Beredskapsevnen til politiet skal altså styrkes, og det vil man nyte godt av også i slike tilfeller som du nevner. I tillegg jobbes det nå med en ny sikkerhetslov, hvor en skal gå gjennom hvilke objekter som krever særlige sikkerhetstiltak. Det er krav til ROS-analyse både for

« Det er noen av de nedrigste sidene ved menneskeheten, og ved å kjøpe slike ting, bidrar vi til å legitimere denne aktiviteten

kommunene og politiets virkeområde. Hvor er risikoen for oss? Hva slags tiltak skal vi gjøre for å redusere risikoen? Oppfølgingsarbeidet her er nok fortsatt ikke tilstrekkelig. Mange kommuner har det noenlunde på plass, men altfor mange har det ikke. I tillegg følger vi sporet via fylkesmannen, som har ansvar for å følge opp at det faktisk foreligger ordentlige ROS-analyser. I ROS-analysene vil også kapasiteten til håndtering av uønskede hendelser ved objekter som befinner seg i kommunen, være et viktig element.

Ser du for deg at potensiell miljøkriminalitet kan utgjøre en del av ROS-analysene?

En ROS-analyse vil i hvert fall omfatte områder hvor alvorlige hendelser kan skje, for eksempel tilknyttet drikkevannstilførsel. Hva slags tiltak er nødvendig for å forebygge alvorlige hendelser? Motivet kan være terror, men det kan også være profitt når du dumper et eller annet giftig avfall i en drikkevannskilde. Det kan også skje ting med vannets tilførselssystem. Poenget med disse ROS-analysene er å avdekke utsatte punkter i kommunen og tiltakene som kan gjennomføres for å redusere sårbarheten. Hva er kapasiteten dersom noe skulle skje?

Du har nylig gått ut med ti nye justismål

for å styrke justis- og beredskapssektoren (VG, 25.10.2014). Hvilken betydning vil disse målsettingene ha for bekjempelsen av miljøkriminalitet?

De vil ha betydning for all alvorlig kriminalitet. Vi gikk fra 54 mål, som i realiteten betyr at ingenting prioriteres. Når du prioriterer alt, prioriterer du ingenting – alt ble jo dekket av de 54 målene. Det har vi nå endret, slik at ti mål styrer det hele. Fokuset er nå på alvorlig kriminalitet.

Det betyr også at det er den alvorlige miljøkriminaliteten som skal prioriteres, ikke den mindre alvorlige. Rent operativt vil målene bli implementert i tildelingsbrev og i politidirektoratets oppfølging av målstrukturen, men utgangspunktet vårt er å forenkle en målstruktur. Vi vil være tydelige på hva som skal prioriteres, og vi har tillit til at underliggende organer faktisk vet hva som må gjøres for å nå målene!

Noe annet jeg er veldig stolt av med de nye justismålene, er at ni av ti mål er endringsmål. Av de tidligere 54 målene vi arvet fra den rød-grønne regjeringen, var det bare fire endringsmål. 50 mål sier altså noe om hvordan det skal være og forbli. Vi sier derimot hva vi skal vi bli bedre på. Det betyr ikke det samme som at vi skal nedprioritere hverdagskriminalitet, men vi skal holde innsatsen på samme nivå. Ressurser som nå tilføres, skal særlig tilflyte kampen mot den alvorlige kriminaliteten.

Alvorlig miljøkriminalitet er også et økende problem internasjonalt. For eksempel handel med truede planter og arter, med avfall eller stjålet kunst og løse kulturminner, hvor utbyttet gjerne tilflytter organiserte miljøer eller terrorgrupper. Hvilket engasjement skal norsk politi og påtalemyndighet ha i internasjonale fora på dette området?

Det er egentlig bare én måte å bidra til å løse dette problemet på, og det er å stoppe markedet. Det betyr at vi i første omgang bør ha fokus på ting som eventuelt er på vei til Norge, og på den måten stanse markedet.

Vi kan også bidra med kompetansebygging

o.l. internasjonalt, vi har noen programmer for å følge opp det.

Gjennom det internasjonale politisamarbeidet er det flere muligheter for å bidra til å stoppe denne typen kriminalitet internasjonalt. Utfordringen er at så lenge det fins et marked, er det alltid noen som vil tjene penger på det. Dette er en brutal form for kriminalitet som virkelig kan få store og varige konsekvenser for hele naturmangfoldet vårt, i tillegg til at det avslører et forkastelig syn på dyr og ressurser. Når en ser de grufulle bildene av både elefanter og nesehorn ... Det er noen av de nedrigste sidene ved menneskeheten, og ved å kjøpe slike ting, bidrar vi til å legitimere denne aktiviteten. Det må vi være oppmerksomme på.

Samtidig er dette markedet veldig organisert, med store muligheter i hele verden. Vi blir nok litt små når det gjelder hva vi faktisk kan bidra med for å løse det store verdensomspennende problemet. Men det betyr ikke at vi ikke skal ha fokus på det, særlig når det gjelder innførsel til Norge. Norge kan være et veldig attraktivt og kjøpesterkt marked.

I straffelovens § 152 b har vi en spesialbestemmelse om miljøkriminalitet som kan gi strenge straffer på bestemte områder i de alvorligste tilfellene. For øvrig er miljøstraffebestemmelsene spredt utover i lovverket med generelt lave strafferammer for alvorlige overtredelser, ett til to år i gjennomsnitt. Til sammenligning ligger strafferammene for alvorlig, men «almennelig» kriminalitet i straffeloven, f.eks. tyveri, bedrageri, utroskap eller andre forbrytelser, jevnt over på seks år. Er strafferammene for alvorlig miljøkriminalitet tilstrekkelige?

Ja, jeg har ikke grunnlag for å si noe annet. Det er Stortinget som vedtar strafferammene, og jeg forholder meg til de eksisterende strafferammene. Vi vil alltid ha en diskusjon om strafferammer helt generelt, uavhengig om det gjelder miljøkriminalitet eller annen type

kriminalitet. I hvor stor grad virker strafferammene forebyggende? Bør straffenivået økes for å oppnå preventiv effekt? Men det er vel ikke noe som i dag skulle tilsi, i hvert fall ikke på kort sikt, en økning av strafferammene. Veldig mye av den alvorlige miljøkriminaliteten vil komme på et høyere straffenivå fordi overtredelsene blir satt i sammenheng med annen type kriminalitet. Organisert miljøkriminalitet vil for eksempel øke straffenivået umiddelbart, så ved å benytte slike bestemmelser og innfallsvinkler kan du få et høyere straffenivå.

Når du nevner forfølgelse av organisert kriminalitet, vil strafferammen bare kunne høyest dersom det underliggende straffebudet medfører straff i minst tre år. Når det gjelder den organiserte miljøkriminaliteten, ligger strafferammene stort sett under tre år, og da blir det vanskeligere å ramme kriminalitet hvor aktørene samarbeider.

Slikt vurderer vi løpende. Det handler jo også litt om hva slags utgangspunkt vi har. Stortinget fastsetter strafferammene, og det er gjort et omfattende arbeid i forbindelse med ny straffelov. Jeg synes derfor det er vanskelig å diskutere nye strafferammer før den nye straffeloven er trådt i kraft.

En annen side av strafferammen er adgangen den gir politiet til bruk av utradisjonelle etterforskningsmetoder, tvangsmidler og så videre. Her pågår også et arbeid med ny straffeprosesslov?

Ja, og det arbeidet kan gi spennende resultater, men det er klart at metodebruken vil begrenses av straffenivået.

I løpet av året, og særlig i sommer, har det vært en debatt om politiets arbeid i saker som gjelder mishandling av dyr og særlig kjæledyr, men også velferd for dyr mer generelt, i landbruket, i oppdrett og for villlevende arter. Kritikerne mener at alvorlige dyremishandlingsaker ikke får nok oppmerksomhet. Har vi et polit i for dyr i Norge?

Jeg mener det er et vesentlig forbedringspotensial i måten vi følger opp den type kriminalitet på. Også fordi alvorlig kriminalitet mot dyr, altså dyreplageri og lignende, ofte henger sammen med hvordan man utvikler seg videre i livet og hva slags tilløp man kan ha til annen type kriminalitet. Så jeg mener vi kan bli bedre til å ta det på alvor.

Samtidig mener jeg at vi ikke kan behandle dyr som mennesker, det er ikke det som er poenget, men alvorlig dyremishandling har i veldig liten grad ført til straffereaksjoner i Norge. Det skyldes antagelig flere ting, men blant annet for svakt fokus fra politiets side, og saker som

« Miljøverdier har høyt fokus og god rang i Justis- og beredskapsdepartementet

er vanskelig å etterforske, som det er vanskelig å prioritere sammenlignet med andre saker som etterforskes. Jeg mener vi må se nærmere på hvordan en skal få til et bedre samarbeid mellom Mattilsynet, som er det primære kontrollorganet på dyrevelferd, og politiet i de alvorlige sakene. Jeg har stadig samtaler med landbruks- og matministeren om hvordan vi skal løse opp i dette. Det engasjerer folk veldig, og det er en helt uakseptabel type kriminalitet.

Det er viktig at politiet tar dette på tilstrekkelig alvor. Det er Mattilsynet som er innfallsporten til disse sakene, men det hjelper ikke hvis ikke politiet følger opp ved anmeldelser, selv om de kommer relativt sjelden. Vi må vurdere ulike modeller for hvordan arbeidsinnsatsen kan forbedres.

ØKOKRIM fyller 25 år i år, og vi er stolte av å ha vernet viktige miljøverdier så lenge. Hvilken status har miljøverdier i Justisdepartementet?

De har høyt fokus og god rang i Justis- og beredskapsdepartementet. Samtidig tror jeg det i fremtiden vil være viktig, som vi har vært inne på tidligere i intervjuet, å se hva miljøkriminaliteten henger sammen med. Den er ofte organisert, og den finnes ofte i kombinasjon med arbeidslivsmiljøkriminalitet. Det er en type kriminalitet som er i randsonen av miljøkriminalitet hele tiden, med store internasjonale implikasjoner. Vi har jo hatt flere saker, ikke nødvendigvis i politisporet, hvor media finner ut at avfall fra Norge sendes til slumområder i andre land og forårsaker miljøproblemet der. Vi har et ansvar for å gjøre den nødvendige innsatsen for at slikt ikke skjer. Vi må også ha kapasitet og vilje til å iredteføre dem som står bak, selv med internasjonale forgreininger. Der er det en jobb å gjøre, for med kapasiteten vår og og begrensningene i politidistriktene vil slik kriminalitet i et lite politidistrikt vanskelig kunne få oppmerksomheten den fortjener. Og i noen tilfeller vil det være for smått for at ØKOKRIM kan starte å arbeide med det. Men jeg vil understreke at når jeg sier det har høyt fokus, så gjelder det den alvorlige delen, rett og slett fordi det er der det er mest å hente. Det er der du kan få stoppet flest kriminelle, og det er der de samfunnsøkonomiske konsekvensene er størst. Det er der vi kan rydde opp i flest utfordringer for miljøet. Det er viktig å avsløre og iredteføre miljøkriminalitet som påvirker folks hverdag.

Er det noen miljøverdier du personlig vil trekke fram som betyr mer for deg?

Jeg liker å være mye ute i naturen. Jeg fisker og jakter, og det som har en direkte innvirkning på vår nasjons mulighet til å ferdes ute i en frisk og god natur, ligger mitt hjerte nært. Samtidig er jeg opptatt av at vi skal ta konsekvensen av den forbruksstrukturen vi har, for der er vi i verdenstoppen. Det betyr også at vi må utnytte ressursene på en skikkelig måte, og at vi tar ansvar for det avfallet som forårsakes av forbrukskulturen.

Ny trusselvurdering i 2015

ØKOKRIM utgir i 2015 en ny trussel- og risikovurdering innenfor økonomisk og miljørelatert kriminalitet. Miljøkrim har snakket med den hovedansvarlige for dette arbeidet i ØKOKRIM, seniorrådgiver Monica M. Værholm (Enheten for finansiell etterretning). Værholm er sivil- og samfunnsøkonom med doktorgrad i økonomisk historie fra Norges handelshøyskole (NHH). Hun har tidligere jobbet som forsker ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) og i Forsvaret.

Hva er hensikten med en trusselvurdering?

Enkelt forklart er hensikten med en trusselvurdering å vurdere risikoen som ulike kriminalitetsområder utgjør for samfunnet og dets borgere, samt å sammenlikne kriminalitetsområdene mot hverandre. Dette gjøres i en risikomodell hvor sannsynligheten for kriminaliteten vurderes sammen med konsekvensene av de kriminelle handlingene. Vurderingen brukes deretter som grunnlag for prioriteringer, målutvelgelse, strategivalg og ressursinnsats. Det vil alltid være usikkerhet knyttet til vurdering av kriminalitet. En systematisk sammenstilling av empiri og erfaringer gir likevel et vesentlig bedre grunnlag for beslutninger. Vi mener at denne måten å vurdere risiko på gjør det enklere å foreta helhetsvurderinger, og bidrar til økt objektivitet og gjennomskiktighet i vurderingene.

En trusselvurdering gir likevel ikke alene en fasit for målutvelgelse. I tillegg til å vurdere risikoer og trusler kriminelle aktører utgjør, må praktiske parametere også vurderes ved målutvelgelse, som for eksempel overordnede retningslinjer, tilgjengelige ressurser, behov for prinsipielle avklaringer, trusler mot omdømme og utfordringer med å nå igjennom med etterforskningen.

Hvilke data vil den nye trusselvurderingen bygge på?

Den nye trussel- og risikovurderingen vil være en videreføring av ØKOKRIMs trusselvurdering for 2012-2014. Vi har sett nærmere på nye kriminalitetstrender i samfunnet, og materialet kommer blant annet fra ØKOKRIM, politidistriktene, Skattedirektoratet, NAV, Toll- og avgiftsdirektoratet, Miljødirektoratet, Fiskeridirektoratet, Arbeidstilsynet, Mattilsy-

net, Riksantikvaren, Politidirektoratet og Kriplos.

I den gjeldende trusselvurderingen fremheves det at kriminalitetstruslene innenfor ØKOKRIMs ansvarsområder ikke var mindre enn foregående år, og at både økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet øker både i omfang og kompleksitet. Fortsetter denne utviklingen?

Ja, informasjonen vi har samlet inn og analysert, tyder på dette. Vi ser også at miljøkriminalitet i mange saker utføres av aktører som av samme profittmotiv også utfører økonomisk kriminalitet. Vi ser i tillegg områder med klare tendenser til organisering og samarbeid om kriminalitet, f.eks. i fiskerinæringen.

Kan du kort beskrive hvordan man rent praktisk bygger opp en trusselvurdering basert på informasjonen som hentes inn?

Vi benytter en modell som er ordnet langs to akser, se figur 1. Hver av de to aksene består av fire indikatorer. Hver indikator er delt inn i tre forhåndsdefinerte kategorier som klassifiserer utviklingen som økende/stor, status quo/middels eller synkende/liten. Kategoriene er kvantifisert for å gjøre det mulig å sammenlikne kriminalitetsområdene mot hverandre. Når alle vurderinger er gjort, kan vi illustrere dem slik figur 2 viser.

Planlegger dere å gjøre noen endringer i den nye trusselvurderingen, sammenlignet med tidligere vurderinger?

Dette er en modell utviklet av ØKOKRIM for akkurat denne analysen. Slike modeller er alltid i utvikling. I årets trussel- og risikovurdering gjør vi noen endringer i vurderingen av sannsynlighet. For det første trekkes utviklingen i omverdenen / eksterne faktorer inn som en indikator. Det kan være ting som økte muligheter for lovlig motorferdsel i utmark eller at klimaendringene kan føre til økt skipstrafikk utenfor norskekysten. I tillegg vil usikkerheten vurderes utenfor modellen, dvs. som en kommentar til usikkerheten ved utviklingen på et område kontra et annet, og ikke som en indikator.

I tillegg kommer vi med en vurdering av hver indikator på alle kriminalitetsområdene, for å øke lesbarheten og forståelsen for hvordan vi har kommet frem til den totale risikovurderingen. Det blir også noen endringer i avgrensningen

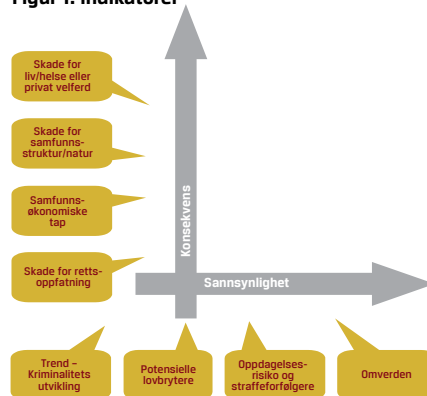
av kriminalitetsområder. Noen nye kommer til, som dyrevelferds kriminalitet, mens andre slås sammen.

Når vil den nye trusselvurderingen være klar?

Vi er i avslutningen av arbeidet nå, men det er viktig at vi gjør en grundig jobb og involverer alle som arbeider med kriminalitetsområdene. Vi legger derfor opp til at den skal være klar i begynnelsen av 2015.

Miljøkrim vil presentere den nye trusselvurderingen på miljøkriminalitetsområdet i detalj i neste utgave, nr. 1/2015.

Figur 1: indikatorer

Figur 2: risikomatrix

KONSEKVENNS	12	24	36	48	60	72	84	96	108	120	132	144
	11	22	33	44	55	66	77	88	99	110	121	132
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110	120
	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90	99	108
	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80	88	96
	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70	77	84
	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60	66	72
	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60
	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48
	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30	33	36
	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	SANNSYNLIGHET											

	Svært høy
	Høy
	Middels
	Lav

Nytt nettbasert miljøvedtaksregister med forankring i Grunnlovens § 112

Av: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM

Grunnlovens § 112 slår fast at

Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for ettersekten.

Borgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen, slik at de kan ivareta den rett de har etter foregående ledd.

Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger.

Miljøvedtaksregisteret, som nå er opprettet på nettsiden www.miljovedtak.no, gir alle enkel og fri tilgang til en rekke vedtak etter naturmangfoldloven*, blant annet om rovvilt, verneområder, prioriterte arter, utvalgte naturtyper og utsetting av utenlandske treslag til skogbruksformål. Registeret er nettopp opprettet for å gi borgerne kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningen av planlagte og iverksatte inngrep i naturen slik Grunnlovens § 112 annet ledd oppstiller.

Registeret viser enkeltvedtak som tillatelser, avslag og dispensasjoner fra offentlige myndigheter. Formell hjemmel utover grunnlovens § 112 er naturmangfoldloven § 68 og egen forskrift

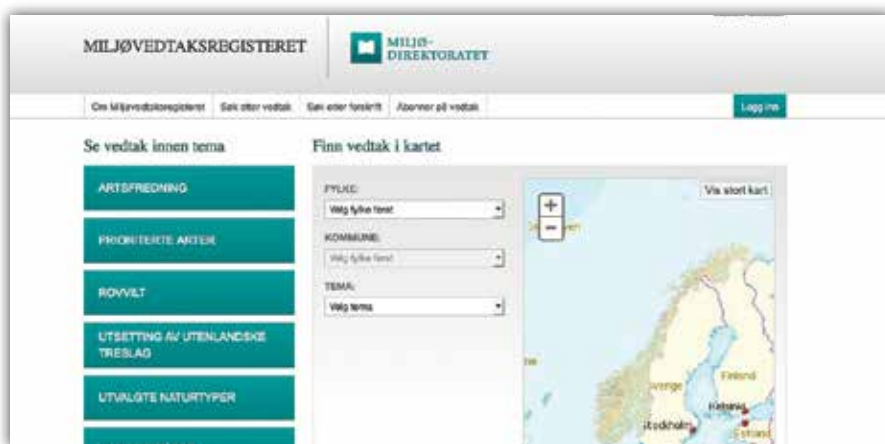
om registeret med plikt for forvaltningen til å registrere vedtak. Det er mulig å abonnere på vedtak og få varsel om nye vedtak på e-post.

Søk etter miljøvedtak. I Miljøvedtaksregisteret kan en søke etter vedtak om et tema eller etter en forskrift. Vi finner også vedtak fattet av ulike myndigheter eller i bestemte fylker og kommuner. I en kartløsning kan en få presentert vedtak i det geografiske området som ønskes.

På denne måten gir Miljøvedtaksregisteret til enkeltvedtak på viktige miljøområder uten at du trenger å kreve formelt innsyn.

Åpenhet om miljøvedtak. Miljøvedtaksregisteret legger til rette for åpenhet i miljøforvaltningen. Både media, miljø- og friluftsansasjoner og andre interesserte kan holde seg oppdatert. Registeret inneholder nå over 1400 vedtak i fulltekst og fylles kontinuerlig med nye vedtak.

Vedtaksmyndigheten har ansvaret for å registrere sine vedtak i registeret innen tre virkedager etter at partene er varslet om vedtaket. Miljødirektoratet har ansvaret for driften av Miljøvedtaksregisteret og tilbyr brukerstøtte.

* Enkeltvedtak etter forurensningsloven finnes ikke i Miljøvedtaksregisteret, men ligger på Norske utslipp (www.norskeutslipp.no).

Laget privat vei – dømt til fengsel

Av: politiadvokat **Per Kristian Haaland**, Rogaland politidistrikt

En Randaberg-mann er dømt til fengsel i 60 dager for miljøkriminalitet.

60-åringen er dømt til fengsel i 60 dager for overtredelse av naturmangfoldloven i Stavanger tingrett 25. september 2014.

Mannen erkjenner ikke straffeskyld for forholdet. Han har forklart at han oppdaget at vannledningen på eiendommen var lekk, og at han derfor ønsket å bytte denne. Da han gjorde dette arbeidet gravde han opp noen treøtter på hytteeiendommen, samt gruset opp en gammel vei og etablerte en biloppstillingsplass, slik at det ble mulig å snu på eiendommen. 60-åringen erkjenner at han har utvidet veien med cirka 1,5 meter i bredden, men mener arbeidet må sees på som rent vedlikehold.

Problemet er at naturtypen på eiendommen er kystlynghei. Dette er en gammel kystlandskapstype, som består av berg, myr og røsslyng. Denne naturtypen er sterkt truet i både Norge og Europa. I tillegg var det også fukthei på eiendommen, dette er fuktige områder (myr), som ofte har stor artsrikdom med planter, insekter og fugler.

Retten finner det åpenbart at det inngrepet som er utført på eiendommen ikke er vanlig vedlikeholdsarbeid. Til sammen er det foretatt inngrep på et område på cirka 1150 kvadratmeter.

Under rettssaken pekte 60-åringen på at også hans naboer har foretatt tilsvarende inngrep i verneområdet, uten at dette har ført til reaksjoner. «Dersom dette er riktig, mener retten at det er en skjerpene omstendighet, idet det vil være nødvendig å reagere strengt for å forhindre utglidning», står det i dommen fra Stavanger tingrett.

60-åringen har anket dommen. Gulating lagmannsrett har henvist saken til ankebehandling.

Prosecutor of the year 2014 – Vest Tank-saken

Av: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM / Foto (der annet ikke er nevnt): **Leif I. Skaug**

Torsdag morgen ca. kl. 07.30 den 24. mai 2007 går en av arbeidstakerne ved Vest Tank AS opp på toppen av en lagringstank for å kontrollere renseprosessen med å tilføre saltsyre. Etter å ha sett ned i tanken gjennom manneluka, går han ned igjen. Ca. åtte andre personer arbeider også i nærheten av tanken. Litt før kl. ti om formiddagen eksploderer den. Noen beskriver det som et romfartøy som letter. Trykket er enormt, og det tar umiddelbart fyr i lagringstanken. Kort tid etterpå eksploderer ytterligere en tank, og tre andre tanker kollapser. Ringmuren i tankgården faller delvis sammen, og to tankbiler samt kontorbygningen brenner opp. Tykk, svart røyk siver ut og forsvinner innover land mot befolkningen i nærområdet. Flere får problemer og må kaste opp når de puster inn røyken. Hva holdt de egentlig på med ved Vest Tank-anlegget i tiden før eksplosjonen? Saken viste seg å bli den mest omfattende og alvorligste miljøkriminalitetssaken som politiet og påtalemyndigheten i Norge til nå har etterforsket og iretteført.

ØKOKRIM statsadvokatembete tiltalte i juni 2009 – to år etter eksplosjonen – virksomhetens styreleder og daglig leder for brudd på forurensningsloven, arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven. I tillegg ble en rådgiver tiltalt for brudd på forurensningsloven. Alexela,

som hadde kjøpt Vest Tank dagen før eksplosjonen, vedtok et forelegg på to millioner kroner.

I tingretten ble alle de tre tiltalte dømt. Daglig leder ble dømt og rådgiveren frifunnet av Gulating lagmannsrett, mens saken mot styrelederen ble utsatt på grunn av sykdom. Den 19. januar 2012 avsa Høyesterett dom i saken mot daglig leder, og med det har den strengeste miljødommen mot person for overtredelse av forurensningsområdet i Høyesterett gått fra 45 dagers fengsel til to års fengsel. I tillegg ble han fradømt retten til å drive virksomhet, være daglig leder eller sitte i styret til et selskap hvis virksomhet krever tillatelse fra Klima- og forurensningsdirektoratet eller Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap for en periode på fem år. Et sentralt spørsmål for Høyesterett var forståelsen av forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ, som øker strafferammen til fem års fengsel når overtredelsen har «voldt fare for menneskers liv og helbred.» Høyesterett mente at det var riktig av lagmannsretten å subsumere både bensinbehandlingen og tankrensprosjektet under forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ. Som utgangspunkt for straffutmålingen viste Høyesterett også til tidligere avgjørelser om skjerpet straffenivå på

miljøområdet. Ellers var skadene og det store farepotensialet naturlig nok sentrale utmålingsmomenter, og Høyesterett skrev blant annet: «Det viser også sakens alvor at overtredelsene fant sted på et tankanlegg med i alt 17 tanker fordelt på tre tankgårder, og hvor det i en av tankene ble lagret bensin. Et slikt miljø tilsier den aller største forsiktighet, og det er ikke rom for å eksperimentere.»

Høyesterett opphevet frifinnelsen av rådgiveren. Saken mot styrelederen og rådgiveren ble så behandlet av Gulating lagmannsretten vinteren 2013. Her ble styrelederen dømt til fengsel i to år og fem måneder og ilagt samme type rettighetstap som daglig leder, mens rådgiveren ble dømt til fengsel i 90 dager. Begge de domfelte anket til Høyesterett, men ble avvist av Høyesteretts ankeutvalg. Styrelederen ble også dømt for økonomisk utroskap og forsikringssvindel. Etter eksplosjonen hadde han gjennom sitt hovedselskap kjøpt to tanker til 4,3 millioner kroner, og disse solgte han videre til Vest Tank for dobbelt så mye. Han ba forsikringsselskapet om å få dekket hele beløpet (ca. 8,6 millioner kroner).

Det er viktig å stille personer med styrende posisjoner i virksomheter som driver ulovlig, til ansvar, særlig når hensynet til sikkerheten ikke blir tilstrekkelig ivaretatt på grunn av inn-tjeningshensyn. I slike saker vil Høyesteretts uttalelse om den daglige lederen i avsnitt 129 være av interesse: «Jeg viser videre til at B var sentral i alle valgene som ble tatt vedrørende opplegget med bensinrensingen og håndteringen av det sterkt basiske avfallet. Han besluttet at dette arbeidet skulle gjennomføres med manglende sikkerhet, manglende kompetanse og til tross for det meget store skadepotensialet. Det var hans avgjørelser som skapte både faren og skadene som overtredelsen har medført. I tillegg må det tillegges betydelig vekt at overtredelsene var sterkt profittmotivert.»

Personlig straffeansvar for bedriftslederne og deres rådgiver. Da ØKOKRIM overtok Vest Tank-saken høsten 2006, valgte vi å rette inn etterforskningen mot ledelsen

Vest Tank-saken viste seg å bli den mest omfattende og alvorligste miljøkriminalitetssaken som politiet og påtalemyndigheten i Norge til nå har etterforsket og iretteført. Foto: **politiet**.

i bedriften. Vi mener det av allmennpreventive grunner er viktig å straffe bedriftsledelsen og rådgivere når de har begått alvorlige overtredelser av miljølovgivningen. Trusselen om straff kan i seg selv ha en viktig signaleffekt, og det gjelder ikke minst på miljøkriminalitetsområdet. Jeg tror altfor mange miljøkriminalitets saker kun ender med straff mot foretaket uten at ledelsen, som har medvirket til de straffbare handlinger, må stå til ansvar for det. Saken viser at en styreleder og for den saks skyld også en daglig leder ikke bare kan ha fokus på å tjene penger. De må også ha fokus på sikkerhet og miljø, og må holde seg orientert, følge med og ha kontroll på hva som skjer i selskapet. Dette aktsomhetskravet skjerpes ytterligere når bedriften håndterer farlig avfall. En styreleder kan selvsagt overlate ansvaret av den daglige driften til en daglig leder, men han har en plikt til å føre tilsyn med virksomheten, og kravene til aktsomhet øker når forholdene tilsier dette. Er styrelederen i tvil om virksomheten har tilatelse til å drive slik de gjør, må saken legges ordentlig frem for myndighetene. Det er ikke nok med en prat med den daglige lederen.

Internasjonal oppmerksomhet. Etterforskningen og irrettføringen av Vest Tank-saken har nylig fått internasjonal oppmerksomhet. Organisasjonen International Association of Prosecutors (IAP) har tildelt førstestatsadvokatene Hans Tore Høviskeland og Tarjei Istad prisen «Prosecutor of the Year Award 2014» for deres innsats i Vest Tank-saken. I tildelingsbrevet skriver generalsekretær Derk Kupiers følgende:

I am delighted to be able to inform you that at the recent meeting of the Executive Committee of the IAP, it was decided that you should be one of the recipients of the Prosecutor of the Year Award.

As you may know, the main aim of this award is to give recognition and encouragement to front-line prosecutors, who have demonstrated outstanding performance in their work, domestically or internationally:

- in combating crime in the conduct of the investigation or the prosecution, or
- in defending the independence and integrity of prosecutors, or
- in successfully promoting international cooperation and/or human rights, or
- in significantly contributing to improving the effectiveness of the criminal justice system.

The reason for the Executive Committee of the IAP to elect you for this prestigious award is that you successfully handled the legal proceedings in a case concerning environmental crimes where tanks of a company in Norway containing waste from the oil production exploded, causing immediate danger to the company's employees because of exposure, and the spread of dangerous chemicals in a large surrounding area, which resulted in a number of citizens suffering with serious health problems. Both the oil company and the manager were sentenced by the Norwegian Supreme Court. This case had international influence as well, after a similar accident happened in Ivory Coast, West Africa.

Organisasjonen International Association of Prosecutors (IAP) har tildelt førstestatsadvokatene Hans Tore Høviskeland og Tarjei Istad prisen «Prosecutor of the Year Award 2014» for deres innsats i Vest Tank-saken.

Tarjei Istad mottok prisen på vegne av Høviskeland og seg selv den 25. november 2014 under IAPs årlige kongress, som i år ble holdt i Dubai. Foto: **Henriette L. Busch**.

ØKOKRIMS overordnede mål er allmennpreven- sjon, det vil si å bidra til at aktørene avholder seg fra å begå lovbrudd, at de ikke lar egen profitt eller likegyldighet gå foran hensynet til

miljøet og andre viktige samfunnsverdier. Irrettføringen av Vest Tank-saken er et glimrende eksempel på dette. Saken har vært en milepæl på miljøkriminalitetsområdet og blir sitert i de

fleste nyere miljøkriminalitetsavgjørelser og i andre saker om personlig straff i tillegg til foretaksstraff.

Vi er stolte av arbeidet som er utført i etterforskningen og irrettføringen av Vest Tank-saken i ØKOKRIM. Det er en stor anerkjennelse at Hans Tore Høviskeland og Tarjei Istad mottar IAPs pris for det utmerkede arbeidet som er gjort i denne ØKOKRIM-saken. Med seg på laget hadde de spesialetterforskerne Per Knut Vistad og Vivian Miksch Fredenborg fra ØKOKRIM, i tillegg til at de samarbeidet godt med lokalt politi i Gulen. ØKOKRIM gratulerer!

« Vi er stolte av arbeidet som er utført i etterforskningen og irrettføringen av Vest Tank-saken i ØKOKRIM

KO:DE for hodet

Av: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM

KO:DE-sidene om miljørelaterte fagområder har nå vært i funksjon en stund, og vi har nylig gjennomført en revisjon. Blant annet kontrollerte vi at alt innholdet fortsatt er korrekt, og at lenkene til eksterne nettsider fungerer. Det har i det siste vært en del endringer i forskrifter som er oppført i KO:DE, spesielt forskriftene som er hjemlet i arbeidsmiljøloven. Det har også hatt betydning for lenkeadresser at Direktoratet for Naturforvaltning nå er en del av det nye Miljødirektoratet. Alt dette er ordnet og skal ikke merkes i daglig bruk.

Dersom noen ute i politi-Norge likevel finner feil eller mangler i KO:DE-fagstoffet, ta kontakt med innholdsansvarlig (navnet står oppført

nederst på KO:DE-siden) slik at dette kan bli rettet opp. Det er avgjørende at KO:DE til enhver tid er korrekt og ajourført.

Fagportalen. Fagportalen for Miljøkrim har fungert i et halvt år og er ment som en digital møteplass for alle som jobber med miljø saker, det være seg miljøkoordinatorer, miljøjurister eller andre i politiet som tidvis har befattning med og interesse av faget.

Alle som er oppført som miljøkoordinator eller -jurist i politidistriktet, har mottatt en e-post med invitasjon til å bli medlem i Fagforumet. Tanken er at denne plattformen skal fungere som en informasjonskanal fra ØKOKRIM og Na-

sjonal miljøkoordinator ut til distriktene.

De vanlige e-postmeldingene og nyhetsbrevene vil da bortfalle. Foreløpig har Fagforumet kun 30 medlemmer, og det er for lite til å sette i gang KO:DE som eneste formidlingskanal for aktuelle meldinger. Vi ønsker derfor at samtlige som har mottatt invitasjonen, melder seg inn. Selvfølgelig kan også andre som har interesse for faget, bli medlem. Det står forklart på KO:DE hvordan det gjøres.

Fagforumet er et lukket område for medlemmer, og vi håper at det kan være et sted med lav terskel for meningsutvekslinger. Det er også lagt til rette for diskusjoner og kjappe spørsmål og svar fra engasjerte kolleger.

Fagseminar i Bodø

Av: spesialletterforsker og biolog **Joachim Schjolden**, ØKOKRIM

Det årlige fagseminaret om miljøkriminalitet ble avholdt på Radisson Blu hotell i Bodø fra 26. til 28. august. Til sammen deltok 80 politifolk, jurister og etterforskere fra Agder politidistrikt i sør til Troms politidistrikt i nord. Årets program var mangfoldig.

Etter åpningen på tirsdag fortalte Geir Ove Heir fra Salten politidistrikt om hvilke utfordringer de møter i forbindelse med etterforskning av miljøkriminalitet i distriktet, og mange kjenner antakelig igjen behovet for en mer robust etterforskning av miljøkriminalitet mange steder i landet. Dette behovet ble også tatt opp i foredraget til Atle Roll-Matthiesen fra POD, og videre understreket i Inge Svae-Grotlis foredrag som avdekket at omfanget av alvorlig miljøkriminalitet er større enn dagens miljøkrimstatistikk tilsier. La derfor Monica Mjøs Værhols oppfordring om å melde inn de to største truslene innenfor miljøkriminalitet i politidistriktene til ØKOKRIMS arbeid med ny trusselvurdering, være en arena hvor disse behovene synliggjøres.

På faunasiden handlet det om første sesong med oppsyn og straffesaker i Færder nasjonalpark, etterforskningen av forsøket på å felle ulv

i Hernes i Elverum kommune, samt nasjonal og lokal overvåking av kongeørn. Dyrevelferd kan ses i forlengelsen av faunakriminalitet, og Ellen Hestenes fra Mattilsynet holdt et engasjerende foredrag om viktigheten av et godt samarbeid mellom politi og tilsynsmyndighet for å møte utfordringene knyttet til dyrevelferd og det stadig økende kravet om et dyrepoliti i Norge.

Miljødirektoratet var representert på seminaret ved Ann-Ida Østensen og Tonje Johnsen, som orienterte om produkt- og kjemikaliekriminalitet. Dette er et område innenfor miljøkriminalitet med mange berøringspunkter over hele landet. Et gjennomgående problem synes å være at mange aktører i markedet har for lite kunnskap om kjemikalierelverket, og gjennom 105 inspeksjoner i 2013 ble det avdekket avvik i 6 av 10 tilfeller.

Arbeidsmarkedskriminalitet er et tema og begrep som har fått økende oppmerksomhet helt siden sosial dumping ble et problem i Norge etter EU-utvidelsen i 2004. Aud Slettemoen fra ØKOKRIM redegjorde for trusselbildet og hvordan det tegner seg et komplekst bilde av organisert kriminalitet med internasjonale forgreininger,

kanskje særlig innen byggebransjen.

Det var også satt av tid til sosialt samvær, og årets utflukt var planlagt god tid i forveien. Det var opprinnelig meningen at vi skulle besøke det gamle landhandleriet Zahlfjosen på Kjeriringøy, hvor det blant annet er en utstilling som omfatter filmatisering og illustrasjoner av Knut Hamsuns litteratur. Fergeforbindelsen mellom Festvåg og Misten var imidlertid ikke operativ grunnet motorhavari, slik at havsafari med MS Gamle Salten ble lansert som alternativ. Det skulle vise seg at denne båten, som tidligere var innleid som fast avløerskip i Hurtigruten, heller ikke var sjødyktig og trengte en motoroverhaling. Signalene om at seminarets deltakere burde holde seg unna havet, ble enda tydeligere da det viste seg at Saltstraumen Museum heller ikke lot seg besøke fordi lokalene ble renoveret etter sommersesongen. Til slutt fikk vi likevel til en felles tur, og det til den «splitter nye» steinalderbosettingen på Tuvstjyven hvor det ble servert kaffe og øl fra minibaren.

Redaksjonen sender en stor takk til dem som aldri gav opp, og som sto for en god gjennomføring av seminaret.

Miljøkrim er lukrativt: Lite samarbeid og låge straffer

Av: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM

Ein ny rapport frå EU-organet for rettsleg samarbeid, EUROJUST, avslører at organiserte kriminelle grupper står bak store delar av grensekryssande miljøkriminalitet. Til tross for at dei involverte kriminelle hentar ut enorme økonomiske utbytte, viser rapporten også at miljøkriminalitet sjeldan blir etterforska og påtala av dei europeiske landa. Det er i tillegg svært få saker som blir rapporterte inn til EUROJUST, til tross for at kriminaliteten kryssar grenser, og sakene let seg best løyse gjennom samarbeid mellom landa sakene gjeld.

Den nyleg publiserte rapporten der EUROJUST for første gong tek for seg miljøkriminalitet, rettar merksemda mot tre område:

- handel med utrydningstrua artar
- ulovleg handel med avfall
- forureining av overflatevann

Innafor desse emnene har EU undersøkt dei nasjonale tilsynsstrukturane, kva fagkompetanse som er tilgjengeleg, og moglege løysingar.

I oppsummeringa av resultatane understrekar EUROJUST at miljøkriminalitet er svært inn-

bringande samstundes som straffene er låge. Dei understrekar òg at det altfor sjeldan blir rapportert om ulovleg handel med avfall, der organiserte kriminelle grupper kan være involverte, eller at desse sakene ganske enkelt ikkje blir følgde opp.

Rapporten byggjer mellom anna på innspel frå dei europeiske landa (inkl. Noreg), og ein hevdar i rapporten at nasjonale styresmakter i stor grad har mislukkast i arbeidet sitt mot grensekryssande miljøkriminalitet.

Som eit primærforslag til løysing på dei nedslåande resultatane påpeiker EUROJUST at etterretning er heilt naudsynt i arbeidet med slik kriminalitet. Ein må utvikle betre og meir etterretningsarbeid på nasjonalt nivå på tvers av sektorane, der alle relevante etatar deler informasjon og kompetanse. Involverer ein EUROJUST tidleg i prosessen, kan ein dra veksler på ei sentral koordinering og felles etterforskingsteam med meir.

Hvis du har et bilde du vil dele med leserne, send ditt bidrag til miljokrim.okokrim@politiet.no med en beskrivelse og eventuelt en tittel.

Blinkskuddet

Foto: Fjellrev på Finse, ein av om lag 50 kvalpar som er fødte på Finse i år. Foto av: **Rein-Arne Golf**, SNO.

Dyr og ulovlig fisketur

Av: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM

En septembernatt i fjor var fire unge menn ute og fisket ørret. I og for seg en hyggelig aktivitet, men denne gangen medførte det anmeldelse og bøter på 12 000 kroner for hver av dem.

Fiskehistorien startet med en oppsynsmann som drev spaning etter å ha mottatt tips. Meldingen hans til politiet gikk ut på at det ble drevet ulovlig fiske med bruk av lys i Orreelva i Fusa kommune. Oppsynsmannen hadde også funnet en parkert bil i nærheten som stemte med tipset han hadde fått.

Politipatruljen som fikk oppdraget, fant raskt

en ørret med stikkskader i nærheten av bilen. Da den søkte etter personer i området, fant den flere fisker med samme skader, noe som kunne tyde på bruk av lystergaffel. Etter et par timers søk kom fire menn iført våtdrakt tuslende ut av skogen. Fiskerne hadde gjemt seg av frykt for lokalbefolkningen, og de meldte seg straks de så at det var politiet som jobbet med saken. De innrømmet det ulovlige fisket og pekte også ut lystergafflene de hadde brukt.

Foreleggene på 12 000 kroner for hver fisker ble gitt for overtredelse av lakse- og innlandsfiskelovens forbud om bruk av lystervedskap og kunstig lys.

Besøk ved ØKOKRIM

Av: rådgiver **Eve de Coning**, FFA

18. september 2014 besøkte avdelingsdirektøren ved Interpols miljøkrimavdeling, David Higgins, og Gunnar Stølsvik, lederen av Fiskeriforvaltningens analysenettverk (FFA) ØKOKRIM.

FFA er et tverrfaglig samarbeidsorgan for informasjonsutveksling om fiskerikriminalitet og er tilknyttet Interpols fiskekrimsprosjekt. Gjennom FFA og Kripas bidrar norske etater og organisasjoner (Fiskeridirektoratet, Skattedirektoratet, BarentsWatch, Tolletaten, Kystvakten m.fl.) med operativ støtte og informasjon til Interpol og utviklingsland på fiskekrimfeltet.

Tekst: tilsynsjuridisk sjef **Ellen Hestenes**, Mattilsynets hovedkontor / Foto: **Mattilsynet**

// ellen.hestenes@mattilsynet.no

* Se mer om kommende lovendringer som høringen har ledet til på side 28.

Forbud mot hold av dyr etter dyrevelferdsloven

Skal du ha en straffesak etter dyrevelferdsloven i retten og ønsker en dom om at en dyreeier ikke skal kunne ha befatning med dyr fremover? Er du vant til å bruke straffeloven når du ønsker at retten skal frata noen en rettighet – i denne sammenheng retten til å ha dyr? Da bør du være klar over at dyrevelferdsloven har en egen bestemmelse som gir domstolen myndighet til å fastsette et slikt forbud. Straffeloven § 29 om rettighetstap skal ikke benyttes i disse sakene, da dyrevelferdsloven gir grunnlag for andre vurderinger.

Hva sier loven, og hva ligger i begrepet «aktivitet»?

Lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd (dyrevelferdsloven) har i § 33 første ledd en bestemmelse som gir Mattilsynet hjemmel til å vedta forbud mot aktiviteter som omfattes av loven. Domstolen er i andre ledd gitt samme adgang som forvaltningen i forbindelse med gjennomføring av straffesak.

«Aktivitet» gjelder etter § 2 alle forhold som kan påvirke dyrs velferd. Hvilke aktiviteter det er aktuelt å nedlegge forbud mot, avhenger av den konkrete saken. Forbudet kan gjelde alle eller noen dyrearter, en eller flere aktiviteter og kan gis for en begrenset periode eller inntil videre.

Forbudet er ikke en straff etter norsk intern rett og skal utelukkende benyttes for å hindre fremtidig lidelse for dyr. Det er derfor ikke krav om subjektiv skyld eller at øvrige straffbarhetsbetingelser er oppfylt. Siden forbudet ikke er en straff, kan det besluttes overfor personer som er utilregnelige.

Forbudet er heller ikke en straff i Den europeiske menneskerettskonvensjons (EMK) forstand. Det vises til *Dyrevelferdsloven – Kommentarutgave* (Inger Helen Stenevik og Cecilie Mejdell, Universitetsforlaget 2011, heretter kalt *Kommentarutgaven*). Domstolen har fulgt opp dette i praksis.

Hvem kan ilegges aktivitetsforbud?

Forbudet kan rettes mot den som handler i strid med lovens bestemmelser. Det skilles i denne forbindelse ikke mellom privat dyrehold eller virksomheters hold av produksjonsdyr. Eierne eller de ansatte i en virksomhet kan også ilegges forbud mot aktivitet i den grad disse har deltatt aktivt.

Aktivitetsforbudet må også kunne ilegges den som medvirker til grove eller gjentatte overtredelser av bestemmelser gitt i dyrevelferdsregelverket. Det avgjørende er i så fall om et slikt vedtak vil være nødvendig for å unngå fremtidige brudd.

Vilkår for å kunne ilegge aktivitetsforbud.

Inngangsvilkåret for bruk av bestemmelsen er at vedkommende har unnlatt å etterkomme vesentlige pålegg fra Mattilsynet eller har utført grove eller gjentatte brudd på regelverket. Hendelser som har ledet til overtredelse av dyrevelferdsloven, vil kun være relevante i den grad de er egnet til å sannsynliggjøre fremtidige brudd på dyrevelferdsregelverk.

Det må foretas en konkret vurdering av hvor sannsynlig det vil være for at overtredelser kan skje i fremtiden, og hvilke konsekvenser overtredelsene i så fall vil kunne ha

for dyrene. Mishandling av dyr eller unnlatelse av å sørge for at dyr man har ansvar for, får dekket grunnleggende behov (som mat, vann, stell og ly), vil normalt få stor konsekvens for dyrevelferden.

Det bør også legges vekt på om lovbruddet var situasjonsbestemt, om lovbruddet har vedvart over tid eller har skjedd flere ganger.

Det er tre alternative vilkår som må være oppfylt dersom et forbud mot aktivitet skal kunne ilegges. Det er m.a.o. tilstrekkelig at ett av disse vilkårene er oppfylt.

Selv om inngangsvilkårene er oppfylt, skal aktivitetsforbudet kun ilegges dersom det er nødvendig for å unngå framtidige lovbrudd. I straffesaker overlates det til domstolen å avgjøre om aktivitetsforbudet skal ilegges og hva som vil være nødvendig og forholdsmessig i den forbindelse. Både handlingene som omfattes av tiltalen, og eventuelt tidligere handlinger, kan da si noe om prognosen for et framtidig dyrehold og hvordan det i så fall bør begrenses.

Siden bestemmelsen ikke er straff, skal ikke varigheten av forbudet begrunnes ut fra tidligere overtredelsers alvorlige karakter eller graden av utvist skyld. Det skal utelukkende begrunnes ut fra sannsynligheten for at regelverket følges når dyreholdet gjenopptas.

Dyrevelferdsloven §33 – Forbud mot aktiviteter omfattet av loven

Den som unnlater å etterkomme vesentlige pålegg eller grovt eller gjentatte ganger overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av denne loven, kan av Mattilsynet ilegges nødvendige forbud mot aktiviteter omfattet av denne loven. Forbudet kan gjelde alle eller noen arter, en eller flere aktiviteter, for en viss periode eller inntil videre. Domstolen kan i forbindelse med straffesak fastsette forbud som nevnt i første ledd.

Vesentlige pålegg. For at dette vilkåret skal kunne komme til anvendelse, forutsettes det at det tidligere er fattet enkeltvedtak med pålegg om å utbedre eller endre spesifiserte forhold. Dersom det er stor fare for sykdom eller skade på dyr hvis pålegget ikke etterleves, kan pålegget normalt regnes som vesentlig i lovens forstand. Dette gjelder uavhengig av om skaden eller sykdommen faktisk oppstår. Både manglende stell, fôring og sosialisering, samt annen omsorgssvikt, kan etter omstendighetene regnes som vesentlig. Dersom dyr har fått sykdom eller skade på grunn av mangelfull etterlevelse av pålegg, vil bruddet normalt også måtte regnes som grovt.

Grovt. Hva som kan anses som grovt, må vurderes konkret ut fra den enkelte situasjon. I forarbeidene (Ot.prp. nr. 15 2008-2009), framkommer det at: «eksempler på grove brudd kan være mishandling i form av vold, samt vanstell som påfører dyrene betydelige påkjenninger. Hvor lenge dyrene har vært utsatt for mishandling eller vanstell er her relevant. Miljøet dyret holdes i, herunder oppstalling, omfattes i vurderingen av stellet.»

Eksempler på handlinger som normalt vil medføre betydelige påkjenninger eller belastninger, er sterk underfôring, skremmende opp-treden, mangelfull oppfølging i forbindelse med særlige farer, sykdom og fødselskomplikasjoner, samt bruk av uforsvarlige trenings- eller avlivingsmetoder. Dårlig stell som medfører fare

for uttalt stress, avmagring, sykdom og død, i tillegg til håndtering som gir fare for alvorlige belastninger, må i prinsippet omfattes.

Vilkåret om «grovt» overtredelse tilsvarer i utgangspunktet vilkåret i § 37 annet ledd om straff. Forskjell vil det likevel være, da det i § 37 annet ledd angis at det skal «særlig legges vekt på overtredelsens omfang og virkninger, og graden av utvist skyld». Bruk av § 33 legger en objektiv vurdering av overtredelsen til grunn, og det foreligger ikke noe skyldkrav. Det vil kunne medføre at en som blir frifunnet for straff etter § 37 fordi skyldkravet ikke er oppfylt, likevel kan ilegges forbud mot aktivitet av domstolen.

« Det må også skilles mellom vedvarende og gjentatte overtredelser: å behandle dyret dårlig over tid kan ofte regnes som én enkeltstående overtredelse

Gjentatte ganger. Forbud kan ilegges dersom vedkommende gjentatte ganger har over-trådt bestemmelser i dyrevelferdsregelverket. Objektivt sett innebærer dette at ethvert brudd på regelverket vil kunne kvalifisere til tilleggelse av forbud mot aktivitet, så lenge bruddet skjer to ganger eller mer. Forutsetningen er at gjen-

tatte brudd fører til fare for framtidig redusert velferd eller fare for dette. Ved vurdering av dette vilkåret må man se hen til bruddenes karakter og alvorlighetsgrad.

Bruk av dette vilkåret vil kunne være spesielt aktuelt i en straffesak der domstolene ikke vurderer lovbruddene som grove, men det er bevist at bruddene har skjedd flere ganger. Det må også skilles mellom vedvarende og gjentatte overtredelser: å behandle dyret dårlig over tid kan ofte regnes som én enkeltstående overtredelse.

Hvilke aktiviteter skal forbudet omfatte? Loven angir at forbudet kan omfatte alle eller noen arter, én eller flere aktiviteter. Med «aktiviteter» menes i denne forbindelse alle de aktivitetene som loven om dyrevelferd regulerer. Forarbeidene har i denne forbindelse gitt denne presiseringen: Med «aktiviteter omfattet av denne loven» menes det å eie, holde, bruke, omsette, slakte eller stille dyr eller til å drive jakt eller fangst.

Det at en bonde ikke lenger kan ha kyr, vil ikke nødvendigvis tilsi at han/hun ikke kan ha kjæledyr. Begrensning av forbud kan også gå ut på å redusere antall dyr i dyreholdet. Når et forbud er ilagt, vil det ikke være anledning fremover i tid til å ha andre arter eller flere dyr enn det som er bestemt.

Lengden på forbudet. Etter lovens ordlyd kan aktivitetsforbudet ilegges for en periode el-

ler inntil videre. Dersom man ikke har noen klare holdepunkter som tilsier at situasjonen vil bedre seg i overskuelig framtid, skal forbudet etter Mattilsynets oppfatning ilegges inntil videre. Domstolen har i praksis gitt tidsbegrensede forbud, men dette er ofte i tråd med aktors påstand. Det er nok fordi det er vanskelig å forutse om den det gjelder, vil kunne endre sin holdning og adferd overfor dyr etter noen år. Mattilsynet

« Det kan ofte ta tid å få en sak opp for retten, og andre saker blir henlagt av politiet

mener en bedre løsning hadde vært om domstolen ila forbud inntil videre, men at Mattilsynet gis myndighet til å oppheve forbudet etter en minstetid. Slik unngår man at saken må opp for domstolen igjen for at forbudet skal kunne endres. Mattilsynet kan ikke omgjøre domstolens avgjørelse om å ilegge aktivitetsforbud, med mindre dette fremgår av domsavgjørelsen (*Kommentarutgaven* s. 389).

Hvorfor kan ikke Mattilsynet fatte vedtaket? Mattilsynet kan i forvaltningsvedtak, med hjemmel i § 33, forby aktivitet på samme måte som domstolen. Så hvorfor skal politiet og domstol da bry seg med dette?

Forarbeidene til loven gir føring om at når det avdekkes grove overtredelser av loven, skal Mattilsynet anmelde forholdene til politiet. Det fremgår videre av kommentarene til § 33 at «Dersom det er aktuelt å anmelde forholdet med sikte på straffeforfølgning, bør Mattilsynet unnlate å treffe vedtak etter bestemmelsen. I slike tilfeller bør vedtak fattes av domstolen i forbindelse med straffesaken.»

Det kan ofte ta tid å få en sak opp for retten, og andre saker blir henlagt av politiet. Mattilsynets oppgave er å ta vare på dyrene, og de kan ikke vente på den rettslige prosessen. Når vi anmelder en slik sak, vil vi derfor i praksis fatte vedtak om forbud mot aktivitet som skal gjelde inntil det foreligger en rettskraftig avgjørelse. Dette er for å hindre at dyr lider i påvente av en avgjørelse (*Kommentarutgaven* s. 389).

Mattilsynet har mange virkemidler for å tvinge gjennom akseptabel dyrevelferd i et dyrehold. Vi vil håndtere saken forvaltningsmessig, med mindre vi utfra en veterinærfaglig vurdering finner saken så alvorlig at overtredelsen av loven er «grov». Når Mattilsynet med sin veterinærkompetanse vurderer at grove brudd har medført alvorlig lidelse for dyr, bør politiet og påtalemyndighet etter vår vurdering legge dette til grunn. Så får det være opp til domstolen å ta endelig stilling til saken etter bevisføringen. Det gjelder også vurderinger knyttet til behovet for å nedlegge påstand om forbud mot aktivitet i en straffesak.

Spar tid – ta i mot hjelp. Mattilsynet har et internt register over alle personer som får forbud mot aktivitet i dom eller forvaltningsvedtak. Vi samler rettsavgjørelser og har kompetanse både veterinærfaglig og juridisk på dyrevelferdsregelverket. Så ta gjerne kontakt med oss dersom politi eller påtalemyndighet trenger bistand.

Siden loven ble vedtatt, har vi fattet vedtak om forbud mot aktivitet overfor 63 dyreeiere uten at det har vært knyttet til straffbare forhold. Vi har registrert 28 straffedommer, men flere av disse kan gjelde saker Mattilsynet ikke har vært involvert i. Det er få tingrettsdommer som ankes på dette feltet, derfor har Lovdata besluttet at også tingrettsdommer som gjelder dyrevelferdsloven, inntas. Men vi i Mattilsynet bidrar gjerne med å finne relevante avgjørelser.

Høyesterett Rt. 2009 s. 1595 har kun behandlet én sak etter dyrevelferdsloven. Her vurderer de at konsekvenser for dyr i form av påført lidelse og død alene er nok til å anse lovbruddet som grovt. Ellers er rettspraksis fra tidligere gjeldende dyrevernavlov også relevant når det gjelder rettighetstap.

Vi har hatt noen sivile rettssaker der Mattilsynets vedtak om forbud har vært påstått ugyldig, uten at saksøker har nådd frem. I sivile dommer gir domstolen ofte grundige vurderinger av rettsreglene. Et eksempel på dette er en dom fra Hålogaland lagmannsrett 15.01.2014.

Ellers kan *Kommentarutgaven* til loven anbefales, her finnes henvisning til mye rettspraksis og god hjelp til tolkning av bestemmelsene.

Tekst/foto: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM / foto av vanstelt ku: **Mattilsynet**
// inge.svae-grotli@politiet.no

Miljøkrim spurte assisterende tilsynsdirektør, Ole Fjetland i Mattilsynet:

Har vi et politi for dyr i Norge?

Fra media og saker i rettsapparatet har det kommet for dagen en del stygge dyremishandlingsaker, og politiet har blitt kritisert for ikke å gjøre nok for etterforskning og oppfølging av dyrevelferd i Norge. Mattilsynet har for så vidt sagt seg enig i den kritikken og har kritisert politiet. Hva har den kritikken gått ut på?

– Samhandlingen med politiet og måten politiet følger opp sakene på er god i veldig mange tilfeller, men det varierer for mye fra sak til sak og fra sted til sted. Vi har vært kritiske til politiets vilje til å prioritere noen dyrevelferdssaker, men også til politiets kompetanse og vilje til sette seg inn i saksfeltet, altså rett og slett på kvaliteten på etterforskningen. Mattilsynet hadde gjerne sett det var større variasjon i straffepåstanden, og ikke minst at politi og påtalemyndighet benytter seg av hele spennet i de alvorligste sakene. Vi har etter hvert fått saker i retten hvor retten kommet frem til en domsslutning som har gått utover aktors påstand. Dette vitner om

at politiet er i utakt med loven og alminnelige rettsoppfatninger på området. Det burde vært motsatt, altså at det var politi og påtalemyndighet som utviklet straffutmålingspraksis og fikk domstolen med seg.

Til beskrivelsen du gir av for lave straffepåstander, har ikke politi- og påtalemyndighet

« **Utfordringen har også ligget i å få politiet til å arbeide godt med sakene, og da mener vi både det faglige innholdet og hvilken prioritet sakene får**

fått med seg den nye dyrevelferdsloven og utviklingen i rettsområdet?

– I mange tilfeller har det blitt bedre. Vi mener fremdeles at straffenivået legges for lavt

i mange saker, men det er domstolen som fastsetter straffenivået – ikke Mattilsynet. Vi håper imidlertid at påtalemyndigheten kan bidra til at strengere straffer idømmes der forholdene ligger til grunn for det. Utfordringen har også ligget i å få politiet til å arbeide godt med sakene, og da mener vi både det faglige innholdet og hvilken prioritet sakene får. Så er vi veldig bevisst på at det alltid er to sider når man skal samhandle. Det er også viktig at vi i Mattilsynet er gode nok på det som politiet trenger, altså å levere og følge opp gode anmeldelser. Sammen har vi har et stort potensiale for å utrette mer dersom samhandlingen forbedres. Og hvis politiet er klare på hva de vil ha fra oss, og er villige til å prioritere sakene, vil vi strekke oss for å levere.

De sakene som har vært i media har gjerne knyttet seg til kjæledyr. Handler dyrevelferdskriminalitet bare om kjæledyr?

– Absolutt ikke. Dyrevelferd handler kanskje i størst grad om produksjonsdyr i landbruks-

næringen, men også fiskeoppdrett og for dyr på andre områder. Noen av sakene som gjelder produksjonsdyr er saker som kan gå i lang tid i tilsynssporet og bli veldig kompliserte før det blir aktuelt med evt. straffesak. Hvis sakene blir gamle uten at det blir tatt skikkelig tak i dem, er det verken er bra for dyrevelferden til de dyrene saken gjelder eller for behandlingen av saken som sådan.

- Vi har sett eksempler på saker hvor det kanskje er gitt et pålegg som ikke blir etterkommet som deretter har bygd seg opp over tid. Når vi så velger å anmelde saken, og den blir liggende hos politiet, gir dette svært dårlige signaler.

Hvilke virkemidler har dere i forkant av en anmeldelse som tilsynsorgan?

- Når vi først har bestemt oss for å anmelde, er det fordi vi har vurdert at saken egner seg for en straffereaksjon. Da er saken egentlig ute av våre hender når det gjelder oppfølging av den strafferettslige delen. Men vi følger alltid opp saken forvaltningsmessig, slik at vi sikrer dyrene saken gjelder. Før vi anmelder har vi vurdert alle virkemidler og sanksjonsmuligheter som Mattilsynet har, og som er ganske bredspektret. Vi anmelder kun de sakene der vi mener at det

i tillegg til de virkemidlene vi iverksetter for å ivareta dyrevelferden er behov for å reagere med en straff mot dyreeier.

- Fra 1. juli 2014 har vi også fått hjemmel til å ta i bruk overtredelsesgebyr, og denne sanksjonsmuligheten har vi tatt i bruk nå for første gang for kort tid siden. Derfor vil Mattilsynet kun anmelde saker der det foreligger grov overtredelse av regelverket. Ved overtredelser vi ikke vurderer som grove, vil vi benytte overtredelsesgebyr. Fordi vi har mange virkemidler vi kan ta i bruk før vi vurderer anmeldelse, ønsker vi oss i større grad at politiet tar på alvor de alvorligste sakene vi velger å anmelde. I dag opplever vi i varierende grad at politiet ser hvor alvorlige

« Vi har gått inn i debatten om dyrepoliti med mål om å finne ut hva dette er for noe

sakene er og tar ballen videre.

Hvor mange saker anmelder Mattilsynet til politiet hvert år på landsbasis?

- Vi har anmeldt 40 saker i år hvorav 31 gjel-

der dyrevelferd. Nå er jo ikke desember ferdig enda, men det ser ut til å være nedgang i antall anmeldelser sammenlignet med 2013. I 2013 ble 60 saker anmeldt hvorav 47 gjaldt dyrevelferd.

Fører dere noen statistikk over de virkemidler dere tar i bruk i tilsynssporet?

- Ja, i vårt tilsynssystem har vi statistikk over virkemiddelbruken vår.

Er denne statistikken offentlig tilgjengelig?

- Den kommer til å være tilgjengelig. Vi har jobbet i mange år med å klare å få tilgjengelig statistikk som kan legges på nett, men så har det vært noen tekniske utfordringer som har forsinket det helet. Men nå er det like om hjørnet. Vi kommer sannsynligvis til å legge det ut kvartalsvis. Vi ser også for oss at det kan være hensiktsmessig å sammenligne vår statistikk med politiets anmeldelsestatistikk. Når vi i dag blir spurt om hva vi gjør for dyrevelferd, så kan vi vise til våre tilsyn og virkemidler osv., men ikke alle anmeldelser blir del av denne statistikken. For å få helhetsbildet over hva som gjøres på dyrevelferdsområdet må man sammenholde vår statistikk med politiets anmeldelsesstatistikk på området. Det kunne vi tenke oss å gjøre, for våre to etater gjør mye mer for dyreverden enn det vi klarer å vise frem i dag - dette må vi være flinkere å fortelle omverden.

På ett eller annet tidspunkt i debatten om dyrevelferdskriminalitet, dukket kravet om «dyrepoliti» opp. Hva var det man egentlig så for seg når dette ønsket ble fremsatt?

- Det spurte vi i Mattilsynet oss også, når ønsket ble fremsatt, og vi har gått inn i debatten om dyrepoliti med mål om å finne ut hva dette er for noe. Finnes det eksempler på eksisterende ordninger som vi kan vurdere? og hva slags erfaringer er det med disse ordningene. Egentlig fikk vi ikke noe svar på disse spørsmålene. Det ble referert til animal police i USA, - men rettssystemet og samfunnsstruktur i USA er veldig, veldig forskjellig fra vår og ikke egnet til sammenligning. Etter litt ryddejobb var det

Dyrevelferd handler kanskje i størst grad om produksjonsdyr i landbruksnæringen.

«Djurpolisen» i Stockholm, som meldte seg som det mest konkrete. Vi inviterte Djurpolisen til å holde innlegg på våre dyrevelferdsevenement på Litteraturhuset der de fortalte om sin aktivitet. Fra innlegget skjønte vi at grensesnittet mellom tilsyn og politi var annerledes i Sverige, men i hovedsak var «Djurpolisen»:

1) politiets måte å håndtere sitt ansvar for dyrevelferd, og

2) det var ikke alle steder at dette fantes, Stockholm og noen andre byer.

Da opplevde vi at vi en del ting på plass for vår egen del. Du kan egentlig si at kravet om et dyrepoliti egentlig var feiladressert når det var adressert til oss. I utgangspunktet er det politiet i Norge som eventuelt bør se hen til politiets organisering i Sverige på dyrevelferdsområdet.

Nå opplever vi også at debatten har blitt mer saklig og rettet dit den skal. Mange har oppfattet Mattilsynet som det egentlige politiet» i disse sakene, inspektøren som er ute og gjør tilsyn, og av og til må gjøre inngripende beslutninger (hvor vi da får bistand fra politiet) Uansett har vi dekning for å si at Mattilsynet og politiet til sammen utgjør et dyrepoliti i dag. Inspektøren som er der ute fatter vedtakene. Men vi får god operativ assistanse av politiet når vi er ute på slike oppdrag, og på det området fungerer samhandlingen godt.

Ja, for politiet kan ha ulike roller her, både operativ bistand ved tilsyn og etterforskning/iretteføring av straffbare handlinger.

Trenger Mattilsynet ofte operativ hjelp og bistand ved utføring av tilsyn?

Vi trenger bistand fra politiet med jevne mellomrom, når de vi skal på tilsyn hos ikke vil slippe oss inn. Selv om vi har lovlig rett til adgang til alle steder hvor dyr holdes, har vi ikke hjemmel til å tvinge oss inn. Da ber vi om assistanse, og får det. På dette området er vi godt fornøyd med politiet. Vi kommer ofte i kontakt med folk som vi ikke føler oss trygge på og har også har medarbeidere som har måttet gå med volds-

larm – da er det godt å vite at politiet stiller opp.

I lys av den kritikken som for så vidt ble fremsatt fra opinionen og dyrevernerorganisasjoner og hvor dere også var inne i bildet, hvordan opplever du at politiet og påtalemyndigheten har møtt den kritikken?

Vi føler nok at vi har sittet litt alene rent mediemessig i dyrepoliti-sake., Selv om det jo snakk om politiet sine oppgaver, sitter vi likevel og svarer for den kritikken. Vi ønsker politiet på banen. Vi tror politiet har mye å være stolt av og sammen har vi jo veldig mye å vise til, så det gjør oss jo svakere når politiet er såpass lite til stede i den offentlige debatten. Lokalt er det også veldig mange folk i politiet som er gode

« Vi er ydmyke for ressursituasjonen som politiet er i, og nettopp derfor er det viktig at vi jobber effektivt sammen

i media og forteller om saker de er inne i. I det siste har vi også sett en tydeligere holdning for eksempel i dyremishandlingssaker - det synes vi er positivt.

Du nevnte at det er utsikter til bedring?!

I diskusjonene om dyrepoliti fremmet vi forslag om et pilot-prosjekt tilsvarende det svenske dyrepoliti. Altså, at det var en egen enhet for eksempel i Oslo som hadde folk som jobbet spesielt med dyrevelferd som var kontaktpersoner for det lokale Mattilsynet. Så vurderte politiet at de heller ville ha lokale kontaktpersoner (miljøkoordinatorene) som hadde ansvar for dyrevelferd og som hadde kompetanse på dyrevelferd som kunne være kontakt mot Mattilsynet.

Vi synes at det var en veldig god løsning. Istedenfor en pilot ett sted kan vi få øke det generelle samarbeidet over hele landet. Mattil-

synet er organisert med sterke lokale enheter og ressurser ute, og da er en slik modell hensiktsmessig for oss. Et sterkt lokalt samarbeid er det vi trenger. Når vi nå skal vi avholde et eget seminar i januar 2015 om dyrevelferds kriminalitet, der lokale politikamre og Mattilsynet skal møtes for å diskutere hvordan samhandlingen skal bli bedre, tror vi dyrevelferdsarbeidet vil styrkes. Seminaret blir på mange måter startskuddet for en tettere kontakt lokalt, som vi da kan følge opp både sentralt og lokalt senere. I tillegg til faglige innlegg Er det dette samarbeidet vi ønsker å diskutere på Gardermoen Dette ser vi frem til og programmet ser veldig spennende ut. Vi håper på solid deltagelse både fra Mattilsynet og politiet. I Mattilsynet er det mange som ser frem til seminaret med stor glede.

Hvordan ser du ØKOKRIMs rolle i forhold til bekjempelsen av dyrevelferds kriminalitet?

Vi opplever at politiet er en organisasjon i omstilling hvor man ikke har landet helt hvor alt skal være. Vi opplever imidlertid at ØKOKRIM nå har fått og tatt et tydeligere nasjonalt ansvar, og det er vi glade for. Da har vi en adressat for videre arbeid og vi ser frem til det videre samarbeidet.

Hva er det viktigste du vil skal komme ut av det fagseminaret som skal holdes i januar?

Først vil jeg få understreke at Mattilsynet nå er meget godt fornøyd med å få dette seminaret på plass. I likhet med politiet vet vi hva det er å ha mange oppgaver og oppleve alle drar i deg fra alle kanter. Vi er ydmyke for ressursituasjonen som politiet er i, og nettopp derfor er det viktig at vi jobber effektivt sammen. Jeg tror vi kan komme veldig langt en styrket dialog og god samhandling om de riktige sakene – uten at alle nødvendigvis skal bruke mer tid på dyrevelferd.

Målet med seminaret blir derfor å etablere lokale møteplasser hvor politiet og Mattilsynet skal videreutvikle og forbedre sine samhandlinger sånn at vi blir effektive i dyrevelferdsarbeidet.

Tekst/foto: miljøkoordinator **Asbjørn Vigane**, Rogaland politidistrikt
// asbjorn.vigane@politiet.no

Kongeørn på viltkamera

Nylig ble en mann fra Sørlandet dømt i Gulating lagmannsrett for å ha tatt et havørnegg fra et reir i Dalane. Saken er ikke rettskraftig. De var to om dette, og den andre vedtok sin dom fra Dalane tingrett. I en annen pågående sak i Dalane ble det funnet en havørn og en kongeørn i en fryseboks hjemme hos en mann i jegermiljøet. Begge fuglene ble felt ulovlig. Da vi fikk en henvendelse fra ØKOKRIM om det kunne være aktuelt med et overvåkingsprosjekt av en kongeørnlokalitet, var det ikke vanskelig å svare ja.

Bakgrunn. Bakgrunnen for saken er at Statens naturoppsyn (SNO) har områder fordelt over hele landet hvor kongeørn overvåkes. Dette er områder med stor tetthet av kongeørn, og ett av dem ligger i Lund kommune. Over mange år har kongeørn blitt overvåket, og de siste årene ble det gjort observasjoner som førte til mistanke om miljøkriminalitet. Et kongeørnpar som vanligvis får flere unger enn gjennomsnittet, hadde avbrutt hekking i 2012 og 2013.

Da det i tillegg ble observert spor i snøen som førte til kanten like over reiret i hekkeperioden, og ørna avbrøt hekkingen i de dagene sporene ble laget, var det skjellig grunn til mistanke om en bevisst forstyrrelse. Lokaliteten er godt kjent, men selve reiret er svært vanskelig tilgjengelig.

Hva gjør vi? Hans Tore Høviskeland fra ØKOKRIM, Arild Pfaff fra SNO og Toralf Tysse møtte lokalt politi til et møte på lensmannskontoret på Moi. Tysse er den som har overvåket lokaliteten, og han ga en grundig presentasjon av reirets historikk. Han fortalte også om sporene i snøen han hadde tegnet inn på et kart. Sporene viste at to personer tok seg inn til toppen av bergveggen, som inneholder flere ulike reir brukt av kongeørnparet, og frem til kanten loddrett over det reiret som ble brukt i 2013. I dagene før lå ørnen på reiret, men i løpet av de dagene sporene ble avsatt, ble hekkingen avbrutt uten at det lå noen egg igjen i reiret.

Deretter dro vi ut på befarings. Hensikten var å klarlegge hvilke muligheter som fantes for å overvåke området. Det ble tidlig snakk om å

bruke viltkamera i kombinasjon med manuell overvåking.

Kongeørn har vanligvis flere reir de veksler på å bruke i sitt territorium. Vi fikk se at dette paret hadde fem ulike reir, alle plassert i en bratt fjellvegg. Ett av reirene ble brukt nesten annethvert år, mens de andre ble vekslet på. Det var ukjent hvilket reir dette paret ville velge å bruke i 2014.

Vi fant at området var egnet for bruk av viltkamera, og at politiet i tillegg skulle være spesielt oppmerksomme på biler og personer i området.

Samme dag ble det opprettet en sak, og det ble sendt begjæring til tingretten om tilatelse til skjult fjernsynsovervåking etter straffeprosessloven § 202a. Det går en merket sti

inn i det aktuelle området, men kameraene skulle plasseres på en slik måte at det kun var personer som var på vei ned i reiret som ville bli fotografert. Rettens kjennelse gav oss lov til å ha kamera ute i fire uker, noe som ble forlenget med nye fire uker da den første perioden gikk ut.

SNO gikk til innkjøp av to viltkamera med MMS-funksjon. Slike kamera har svært god batterikapasitet og kan stå ute i mange uker uten tilsyn. Dersom det er bevegelse foran kameraet, blir det tatt et bilde som sendes umiddelbart til utvalgte telefonnumre. Vi valgte telefonnumre til den lokale lensmannen og en etterforskningsleder som bor i det samme området. Disse la også en plan for hvem som skulle foreta seg hva dersom de mottok et bilde av personer på vei ned i ørnereiret.

SNO skrev i tillegg kontrakt med en lokal fjellklatrer som skulle utplassere og senere hente inn kameraene. For å unngå forstyrrelser var det viktig å sette ut kameraene tidlig, derfor ble de satt ut tre uker før ørnene vanligvis går til hekking. Det ble satset på to av de fem reirene. Det gjaldt hovedreiret og ett av de andre reirene hvor det kunne se ut som om det var påbegynt litt oppussing av eksisterende konstruksjon.

Et viktig moment er plasseringen av slike viltkamera. Dersom det er strå eller busker foran et kamera som vaier i vinden, vil dette kunne trigge kameraet til å ta bilder og sende dem til mottakeren. Dersom plasseringen er feil og det er mye bevegelse, kan det medføre svært mange bilder av strå og busker.

Alt kom på plass, og det var bare å vente på hovedrolleinnhaverne. Ville de gå til hekking, og i så fall i hvilket reir? Dersom de valgte ett av de andre reirene, ville innsatsen med å sette ut kameraer være til liten nytte.

Nå viste det seg at hekking ble påbegynt, men ikke i noen av de reirene vi hadde plassert kamera ved. Kongeørnene hadde ikke valgt ett av de andre tre reirene heller. De hadde laget et nytt reir – et sjettede reir – som var plassert i en nesten loddrett linje under det vi kalte for hovedreiret. Etter litt vurdering kom vi fram til at det ikke ville være mulig å ta seg ned til dette reiret uten å passere ett av kameraene som var plassert lenger opp i veggen. Litt flaks er det lov å ha.

I tillegg til overvåking ved hjelp av kamera ble det satt i gang mer tradisjonell overvåking. Lokalt politi holdt et ekstra øye med hva som rørte seg i området i forbindelse med patruljering. Og når en først hadde kongeørn i bakhodet,

så ble det lagt inn flere andre kongeørnterritorier i løpet av patruljene, hvor en holdt et ekstra øye med hvem som beveget seg langs veien og i terrenget.

Det var noen dager med vind hvor det ene kameraet reagerte på bevegelse og sendte bilder uten annet innhold enn utsikten. Dette er frustrerende, men noen slike falske alarmer er det vanskelig å unngå.

Resultat. Det kom aldri noen som forsøkte å ta seg ned i reiret. Kongeørnene fikk to unger, noe som er meget bra. Også i de andre territoriene som ble holdt under oppsikt, kom det flere unger enn vanlig. Selv om det hadde vært en suksess å få tatt eventuelle gjerningsmenn på fersk gjerning, var det også en suksess at så mange unger fløy ut av reirene.

Vi fikk prøvd ut viltkamera som metode. Kombinert med ordinær patruljevirkosomhet ble et objekt holdt under oppsikt på en måte som ville vært svært ressurskrevende uten kamera. Samarbeidet med SNO fungerte veldig godt, og erfaringen vi har gjort, tilsier at dette bør gjentas dersom forutsetningene er tilstede.

Kameraene ble ikke hentet ned igjen før ungene var voksne og hadde forlatt reiret. Det ene kameraet var da fortsatt ikke tomt for batteri.

« Vi fikk prøvd ut viltkamera som metode. Kombinert med ordinær patruljevirkosomhet ble et objekt holdt under oppsikt på en måte som ville vært svært ressurskrevende uten kamera. Samarbeidet med SNO fungerte veldig godt, og erfaringen vi har gjort, tilsier at dette bør gjentas »

Fakta om kongeørn

Kilde: **Store norske leksikon**

- Kongeørn er en fugleart i haukefamilien. Det er vår nest største rovfugl etter havørn og utgjør også en egen slekt Aquila.
- Hunnfuglen er størst og har et vingespenn på opptil 2,24 meter (norsk mål). Vekten når maksimum om vinteren, med største kjente norske vekt 6670 gram.
- Ungfuglen er mørkebrun med hvite partier under vingene, og hvit hale med mørkt endebånd. Den får fullvoksen drakt etter 4–5 år og blir da nokså ensfarget gyllenbrun med gulbrun isse og nakke og ingen hvite partier. Kjønnsmoden ca. 4 år gammel.
- Oppdelt i flere underarter hekker den i store deler av Europa, Asia og Nord-Amerika. I Norge hekker kongeørnen fra heitraktene i Agder til øst-Finnmark.

Tekst/foto: Seniorrådgiver **Arild Pfaff**, SNO / Foto: miljøkoordinator **Asbjørn Vigane**, Rogaland politidistrikt
// arild.pfaff@miljodir.no

Overvåkingsprogrammet for kongeørn

SNO er hovedleverandør av overvåkingsdata på kongeørn gjennom det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt. Arbeidet startet i noen utvalgte intensivområder i 2013, og utvides nå til en ekstensiv kartlegging i hele landet.

Overvåkingen av kongeørn i Norge er en del av det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt. Det betyr at Miljødirektoratet er oppdragsgiver, men at ansvaret for metodikk, sammenstilling av resultater og formidling ligger hos Rovdata. Rovdata er en uavhengig leverandør av overvåkingsdata og bestandstall på alle de fire store rovdyrene og kongeørn i Norge. De er en selvstendig enhet i Norsk institutt for naturforskning (NINA).

Overvåkingen av kongeørn er organisert i to hoveddeler: en intensiv del og en ekstensiv del. Den intensive delen foregår i 12 utvalgte områder fordelt over hele landet (se kart 1). De utvalgte områdene sikrer en god geografisk spredning langs nord-sør- og øst-vest-gradiente i Norge, og inkluderer kystnære bestander. I hvert av disse områdene blir det årlig fulgt opp 15 territorier etter en fastsatt metodikk. Den tette oppfølgingen vil blant annet gi informasjon om endringer i årlig overlevelse hos voksne individer og kunnskap om variasjoner i den år-

lige produksjon av unger som flyr ut av reiret. SNO har løst denne delen av oppdraget ved å kjøpe tjenester av folk med særlig kompetanse på kongeørn. Flere av tjenesteyterne har jobbet med kongeørn i de utvalgte områdene i flere tiår.

« Vi kjenner i dag til ca. 1300 kongeørnterritorier i Norge, og har kjente kongeørnterritorier i hele landet, med unntak av de sørøstligste delene av landet

I 2013 ble det gjennomført en intensiv kartlegging i alle de 12 utvalgte områdene, med unntak av Aure. Til sammen 165 territorier med mange reirplasser ble undersøkt, og Rovdata sammenstiller nå dataene på hekkesuksess (se kart 2).

Den ekstensive delen som vi har startet opp med i 2014, går ut på å kartlegge aktivitet i nåværende og tidligere kjente hekketerritorier over hele landet. Vi kjenner i dag til ca. 1300 kongeørnterritorier i Norge. Vi har kjente kongeørnterritorier i hele landet, med unntak av de sørøstligste delene av landet.

Den ekstensive overvåkingen skal gjennomføres av lokalt SNO i forbindelse med andre typer oppdrag, som jerveregistrering og oppsyn i verneområder. Langt fra alle territorier vil derfor bli besøkt hvert år, men over tid vil vi kunne få en bedre oversikt over territorier i bruk og behov for nykartlegging i enkelte områder. Rovdata vil på bakgrunn av data fra overvåkingen legge fram et nytt bestandsestimat for kongeørn i Norge.

Økt kompetanse på kongeørn i SNO, samt økt oversikt over territoriene og økt tilstedeværelse i disse områdene, vil styrke våre muligheter til å avverge forstyrrelser, gi bedre informasjon og forebygge og avverge faunakriminalitet på rovfugl.

Tekst: spesialletterforsker og biolog **Joachim Schjolden**, ØKOKRIM
// joachim.schjolden@politiet.no

Kilden til evig ungdom?

Førrige utgave av Miljøkrim tok for seg grunnlovens pliktbestemmelse til å sikre miljøet. Grunnlovens § 112 sier blant annet at enhver har rett til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares, samtidig som borgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen. I tillegg til at kunnskap om natur og miljø gjør oss i stand til å ivareta denne retten, gir det også en økt følelse av personlig eierskap til naturen for flere – noe som er i naturens interesse. Naturen er full av gode og engasjerende historier som er velegnet til nettopp dette, og her skal det handle om flaggermus.

Folklore. Hvis jeg sier flaggermus, hva tenker du på da? Rekk opp hånden alle som tenkte på Dracula eller Batman. Var det noen som så omslaget på Meatloaf-albumet «Bat out of hell» for sitt indre øye? De fleste kjenner til det engelske uttrykket «blind as a bat». Få dyr er like omgitt av myter, og folkloren er full av eksempler på at flaggermusen som det en representant for det onde. Flaggermus er også gjenstand for en rekke misforståelser. Det er ikke slik at flaggermus er blinde, flygende mus fra helvete med rabies. De angriper heller ikke mennesker, de er ikke skadedyr og de er ikke blodsugere.

Vampyrer til innvortes bruk. Det er sant at noen flaggermus får sin næring gjennom å drikke blod fra andre dyr, men de biter seg ikke fast og suger. De såkalte vampyrflaggermusene lager et lite snitt i huden med de sylskarpe tenene sine, og slikker i seg et par teskjeer blod før de er mette. Mange vil kanskje hevde at dette ikke utgjør noen vesensforskjell med tanke på flaggermusens rykte som vampyr, men det er ikke mer enn tre arter flaggermus som drikker blod, og alle lever i tropiske deler av Mellom- og Sør-Amerika.

Når disse flaggermusene skal drikke blod er det en fordel at blodet ikke koagulerer, og dette unngår de ved at de har en antikoagulant

i spyttet som holder måltidet flytende. Forskere har isolert dette virkestoffet, et glykoprotein, og utviklet en blodfortynnende medisin som kan forebygge sirkulasjonssvikt og hjelpe pasienter som har hatt slag eller hjerteinfarkt. Medisinen har selvsagt fått navnet Draculin, og tester ved Ohio State University Medical Centre i 2006 viste at medisinen var trygg og uten alvorlige bivirkninger. Det ble også understreket at pasientene hverken fikk lengre hjørnetenner, eller ba om kister de kunne sove i.

Utbredelse og levevis. Som de fleste kan-skje vet er flaggermus den eneste ordenen av pattedyr som kan fly. Noen pattedyr er riktig nok i stand til glideflukt, men det er bare flaggermus som kan fly aktivt over tid. Det ser ut til å være noe uenighet i faglitteraturen, men det finnes omtrent 1200 kjente flaggermusarter i verden. Det er kanskje overraskende for mange at dette utgjør 23 % av alle pattedyrarter, men nesten hvert fjerde pattedyr på jorda er altså en flaggermus. Bare gnagerne, med en andel på 42 %, kan skilte med flere arter.

Flaggermus hører naturlig hjemme på alle kontinenter bortsett fra Antarktis, og på flere øygrupper er de de eneste naturlig forekommende pattedyrene – ikke så rart kanskje, siden ingen andre pattedyr kan fly over lange

avstander. Selv om flaggermusens anatomi er lett gjenkjennelig, er mangfoldet stort med tanke på størrelse og levevis. Verdens minste flaggermus, Humleflatnese (*Craseonycteris thonglongyai*), er liten som et fingerledd og veier 2 gram, mens den flygende reven (*Pteropus vampyrus*) er størst med sine 1,2 kg og vingespenn på 1,5 meter. Det store mangfoldet betyr også at de utnytter mange forskjellige økologiske nisjer, og derfor finner vi dem i alt fra ørkener via tempererte skoger til regnskoger, og fra kystnære til alpine strøk. I tillegg er det stor variasjon mellom artene med hensyn til hvordan de lever. Noen danner kolonier på flere millioner individer, andre lever i haremlignende grupper og atter andre lever store deler av livet i ensomhet.

Flaggermus kan deles inn i to grupper: flygehunder (*Megachiroptera*) og småflaggermus (*Microchiroptera*). I motsetning til småflaggermus har flygehundene store øyne og små ører, bruker ikke ekkolokasjon og er ofte dagaktive. I Norge, som i Europa ellers, finnes det kun småflaggermus, alle insektetere. Men selv om mange spiser insekter, finnes det også flaggermus som spiser frukt, nektar, fisk, små pattedyr og fugler – og blod. I kalde strøk er mattilgangen for insektspisende flaggermus begrenset til sommerhalvåret, og der har de

Norsk navn	Latinsk navn	Rødlistekategori 2010
Bredøre	<i>Barbastella barbastellus</i>	CR: Kritisk truet
Nordflaggermus	<i>Eptesicus nilssonii</i>	LC: Livskraftig
Skogflaggermus	<i>Myotis brandtii</i>	LC: Livskraftig
Vannflaggermus	<i>Myotis daubentonii</i>	LC: Livskraftig
Skjeggflaggermus	<i>Myotis mystacinus</i>	DD: Mangelfulle data
Børsteflaggermus	<i>Myotis nattereri</i>	CR: Kritisk truet
Storflaggermus	<i>Nyctalus noctula</i>	VU: Sårbar
Trollflaggermus	<i>Pipistrellus nathusii</i>	VU: Sårbar
Tusseflaggermus	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	VU: Sårbar
Dvergflaggermus	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	LC: Livskraftig
Brunlangøre	<i>Plecotus auritus</i>	LC: Livskraftig
Skimmelflaggermus	<i>Vespertilio murinus</i>	NT: Nær truet

Tabell 1. Liste over flaggermus (*Chiroptera*) som forekommer i Norge med tilhørende rødlistekategori fra artsdatabanken. I tillegg til artene som er oppført i denne listen, er det én observasjon av Sørlflaggermus (*Eptesicus serotinus*) fra Giske kommune i 2011, men dette kan dreie seg om en tilfeldig gjest.

tilpasset seg ved å gå i dvale eller trekke til varmere breddegrader om vinteren.

I Norge finnes det flere arter som overvintrer i gruver, bergsprekker og steinurer hvor de kan finne frostfrie forhold. Noen arter, som for eksempel Storflaggermus (*Nyctalus noctula*), er ikke observert i Norge vinterstid, og det antas at den trekker sydover om høsten, selv om det ikke kan utelukkes at den overvintrer i Norge. Trollflaggermus (*Pipistrellus nathusii*) er en art vi vet trekker sydover når vinteren kommer, men den er observert i Norge kun i trekktiden, og vi er derfor ikke sikre på om den yngler i Norge sommerstid. Bredøre (*Barbastella barbastellus*) ble regnet som utdødd i Norge da den ikke hadde vært observert på over 50 år, men et funn i Larvik i 2004 fikk den tilbake på listen over flaggermus med tilhold i Norge.

I likhet med fugler er flaggermusene drevet av et høyt stoffskifte som kan øke med en faktor på 20 når de flyr og heve hjertefrekvensen til over 1000 slag i minuttet for enkelte arter. Å fly er altså en meget energikrevende prosess, og flaggermus trenger derfor mye mat. I løpet av én natt kan en flaggermus spise over 3000 insekter, noe som burde understreke hvorfor flaggermus ikke er skadedyr og fortjener en helt annen status. Den energikrevende flukten fordrer også at flaggermus reduserer energiforbruket når de kan, og derfor er det flere arter som går inn i en tilstand som kalles torpor når

de sover. Denne tilstanden kan beskrives som en kort dvale hvor dyrets fysiologiske prosesser går langsommere som følge av lavere kroppstemperatur og redusert stoffskifte.

Ekkolokasjon. Det er vanskelig å skrive en artikkel om flaggermus uten å nevne deres evne til ekkolokasjon, hvor flaggermus sender ut serier med korte og høyfrekvente lyder for deretter å fange opp og tolke ekkoet fra lydene.

« Dessverre er det slik at mange arter i Europa er truede og i tilbakegang »

Lyd er forbigående fortetninger av luften som sprer seg i alle retninger fra lydilden. Vi kan tenke oss at én slik lydbølge ser ut som overflaten på en voksende kule. Når bølgen treffer en gjenstand, spretter den tilbake og kan fanges opp av flaggermusens store ører. Basert på hvor lang tid det tar før lyden kommer tilbake, kan de danne seg et bilde av omgivelsene i alle retninger, og få informasjon om størrelse, form, retning og fart til objekter rundt dem. Dette er imponerende med tanke på at hjernens integrering og tolkning av ekkoene, som kommer fra alle kanter, skjer mens flaggermusene flyr

gjennom et tredimensjonalt miljø. Samtidig er detaljrikdommen i dette bildet intet mindre en forbløffende: flaggermus kan faktisk oppfatte hvilken side av et edderkoppnett et insekt har satt seg fast i. Selv om de ser dårlig, er flaggermus langt fra blinde.

Trusler mot flaggermus. Dessverre er det slik at mange arter i Europa er truede og i tilbakegang. Blant de 12 artene vi finner i Norge er om lag halvparten klassifisert som sårbare, nær truet eller kritisk truet i Artsdatabankens rødliste for 2010 (se tabell 1 for oversikt).

Avtalen om bevaring av flaggermus i Europa (EUROBATS) ble vedtatt 4. desember 1991 som en utvidelse til konvensjonen om vern av trekkende arter av ville dyr (Bonnkonvensjonen fra 23.juni 1979). Norge undertegnet denne avtalen 3. februar 1993, og den trådte i kraft for Norge 16. januar 1994. Det ble vurdert slik at lovendringer ikke var nødvendige for å gjennomføre forpliktelsene i avtalen, og at særlig naturvernloven og viltloven, som i dag har blitt erstattet av naturmangfoldloven, ville være tilstrekkelige for den rettslige gjennomføringen. Avtalen omfatter blant annet en forpliktelse til å kartlegge habitater som er viktige for flaggermus, og beskytte disse mot ødeleggelse og forringelse. Samtidig er Norge forpliktet til å iverksette forskningsprosjekter som kan bidra til å sikre en god forvaltning av flaggermus.

Dessverre er det slik at mange arter i Europa er truede og i tilbakegang. Blant de 12 artene vi finner i Norge er om lag halvparten klassifisert som sårbare, nær truet eller kritisk truet i Artsdatabankens rødliste for 2010.

Denne vannflaggermusen er foreløpig registrert som livskraftig.

Vi har dessverre foreløpig ikke omfattende kunnskap om flaggermus i Norge. Mye av det vi vet om for eksempel trusselbildet mot flaggermus her til lands er hentet fra studier av flaggermus andre steder i Europa. Selv om den spesifikke kunnskapen om trusler mot flaggermus i Norge er mangelfull, er det grunn til å tro at internasjonal forskning også er relevante for våre flaggermusbestander. Dessuten kan vi på generelt grunnlag si at habitatforstyrrelser, reduksjon i mattilgang og eksponering for miljøgifter har negativ innvirkning på bestandsstørrelser enten det er snakk om flaggermus eller andre dyrearter.

Habitatforstyrrelser. Alle dyr trenger et sted å leve hvor de kan finne mat, formere seg, fostre opp unger og finne beskyttelse mot predatorer. Ulike dyr har ulike krav til slike steder, og områder som inneholder det en art trenger for å overleve og reprodusere kalles et habitat. For flaggermusene i Norge kan egnede habitater finnes i ulike økosystemer som forskjellige skogtyper, kulturlandskap, kyststrøk eller alpine områder. De ulike flaggermusartene i Norge har naturlig nok litt forskjellige krav til habitat, men det er noen fellestrekk som vi skal se litt nærmere på.

Alle flaggermus i Norge trenger et trygt sted hvor de kan sove om dagen og et egnet sted hvor de kan gå i dvale om vinteren. En del

flaggermus sover i en tilstand av torpor om dagen, og det medfører at de ikke reagerer like lett på ytre stimuli som andre pattedyr når de sover. Dermed er flaggermusene avhengige av å sove på steder hvor de har god beskyttelse, og dette kan typisk være loftsrom eller hulrom i trær hvor de får være i fred. Særlig løvskog med hulltrær er viktige habitater for mange flaggermus. Moderne skogsdrift har ført til at

«**Når det gjelder krav til habitat som brukes når de er aktive om natten, vil de fleste flaggermus i Norge helst unngå store åpne arealer**»

andelen gammelskog og løvskog har gått ned på bekostning av skoger med bartrær egnet til tømmervirke, og dermed er også habitater med egnede hulltrær sjeldnere enn tidligere. I tillegg har moderne byggeskikk i større grad blitt flaggermusfiendtlig gjennom «hermetisk lukking» og behandling av trevirke med insektmidler som også er giftige for flaggermus.

Habitatkravet til flaggermus er naturlig nok sterkt farget av at de går i dvale om vinteren. Når flaggermus overvintrer er de avhengige av

frostfrie lokaliteter som holder jevn temperatur og fuktighet. Vintrene i Skandinavia er kaldere og lengere enn i Europa forøvrig, og således finnes det også færre lokaliteter som er egnet til overvintring. Dette er en av grunnene til at det naturlig finnes flere arter av flaggermus på varmere breddegrader enn det gjør her, og at våre arter er spesielt sårbare for forringelse av lokaliteter som brukes til overvintring.

Når det gjelder krav til habitat som brukes når de er aktive om natten, vil de fleste flaggermus i Norge helst unngå store åpne arealer – antakelig fordi det er mindre mat der, og for å redusere risikoen for å bli oppdaget og spist av predatorer. Flaggermus trekker dessuten langs mer eller mindre faste ruter i løpet av natten på søk etter mat, og lineære strukturer som skogkanter og kantvegetasjon til bekker og elver foretrekkes da dette forenkler navigasjonen og gir åpent leide, samtidig som de raskt kan søke skjul. Flatehogst og fjerning av vegetasjon langs bekker, vann og jorder reduserer og fragmenterer habitater som er nødvendige for at flaggermusene skal kunne etablere livskraftige kolonier. I tillegg til en generell beskyttelse gjennom naturmangfoldloven er slike habitater også beskyttet gjennom vannressurslovens § 11, som regulerer inngrep i naturlige vegetasjonsbelter langs vassdrag med årssikker vannføring.

Redusert mattilgang. Jordbruk, skogbruk

og urbanisering fører med seg monokultur, bruk av kjemiske ugrasmidler og forurensing. Dette er faktorer som ikke bare hver for seg er med på å redusere mengden og mangfoldet av insekter, men som har en synergieffekt på utbredelse og forekomst av insekter mange steder i landet. Færre insekter betyr mindre mat for flaggermusene, og sterkere konkurranse om maten med andre insekter. Prinsipielt kan vi si at dette betyr mindre tilgjengelig energi og økt energiforbruk.

Utfordringen for flaggermus som går i dvale om vinteren, er at de er avhengige av å bygge opp tilstrekkelige fettreserver slik at de kan klare seg frem til insektene dukker opp igjen om våren. Dette gjør flaggermus sårbare for lange vintre og sparsom mattilgang om sommeren. Når mattilgangen reduseres vil færre individer overleve vinterdvalen, og når vi samtidig vet at flaggermus kun føder 1-2 unger per år, skjønner vi at det tar tid å bygge opp robuste bestander. Dette er en strategi som har fungert for flaggermus fordi de til gjengjeld lever lenge og dermed kan produsere mange kull i løpet av livet. Men dersom færre overlever vinterdvalen på grunn av redusert næringstilgang, og dette er et vedvarende problem, vil det få negative konsekvenser for bestandene etter relativt kort tid.

Miljøgifter. Ett annet problem, som flaggermus ikke er alene om, er eksponering overfor miljøgifter i luft og vann, i tillegg til at de får i seg giftene gjennom maten de spiser. Flaggermus er relativt høyt oppe i næringskjeden, og dette betyr at miljøgiftene i deres diett er mer konsentrerte enn om de var planteetere. Felles for miljøgifter er at de ikke brytes ned så lett, og at dyr ikke har fysiologiske mekanismer som

kan skille dem ut av kroppen like fort som de kommer inn. Resultatet er at miljøgiftene hopper seg opp i kroppen og lagres i dyrenes fettvev. Her gjør de for så vidt ikke så stor skade, men problemet til flaggermus er at de forbrenner fett i løpet av vinteren, og da slippes miljøgiftene fri i kroppen, og konsekvensen er redusert overlevelse og forplantningsevne på bestandsnivå.

Vi ser altså at flaggermusenes spesifikke diett, vinterdvale og langsomme reproduksjon gjør dem sårbare overfor endringer i miljøet, både individuelt og som bestand. Man skulle kanskje tro at det lønte seg å føde mange unger, og at evolusjonen ville favorisere de med stor reproduksjon, men det handler egentlig om noe annet. Suksess måles i hvor mange unger som vokser opp til kjønnsmoden alder og reproducerer selv. Det er dette som på engelsk kalles fitness, og den kan være høy selv om kullene er små. Arter som føder små kull investerer mer i yngelpleie slik at en større andel av avkommet vokser opp til kjønnsmoden alder, og de lever lengre slik at de kan få flere kull. På dette området er flaggermusene eksepsjonelle i og med at de lever veldig lenge, for det er nemlig ikke vanlig for så små dyr.

Jo større du er, jo lengre lever du – eller? I dyreriket finnes det en sterk samvariasjon mellom størrelse og maksimal levealder. Tendensen er at jo større, jo høyere er den maksimale levealderen for arten. En annen måte å si det på er at store dyr aldres langsommere enn små dyr, men hvorfor er det slik?

Aldring karakteriseres av en tiltagende reduksjon i funksjonaliteten til kroppens organer, og dette skyldes to grunnleggende forhold knyttet til celler. For det første finnes det ingen celler som lever evig, men organer kan fornye

seg ved hjelp av celledeling. For det andre er det mye som tyder på at det er begrenset hvor mange ganger en celle kan dele seg. Det vil si at levetiden til et organ i stor grad er bestemt av tiden mellom hver celledeling, som igjen er bestemt av hvor fort cellene slites ut.

Grunnen til at celler slites ut og dør er hovedsakelig at det produseres frie radikaler som et biprodukt av cellenes stoffskifte (energiomsetning), og at disse oksiderer proteiner og DNA inne i cellen, samt fettsyrer i cellens omsluttende membran. I dag er det stor enighet om at slikt oksidativt stress, forårsaket av frie radikaler, er den grunnleggende mekanismen for aldring. Små dyr har høyere energiomsetning per gram kroppsvekt enn store dyr, og dermed produserer de også høyere konsentrasjoner

« Noen forskere har argumentert for at flaggermusenes lange liv skyldes at de reduserer sitt stoffskifte når de går i dvale »

av frie radikaler. Dette gjør aldringsprosessen raskere enn hos store pattedyr med relativt langsom energiomsetning.

Dette er i hvert fall teorien, og på engelsk har den fått navnet «the rate of living theory», som er en smule mer fengende enn forfatterens norske oversettelse: «teorien om hva som begrenser en arts maksimale livslengde». Denne teorien postulerer at alle pattedyr forbruker samme mengde energi per gram kroppsvekt i løpet av livet, og at deres livslengde er bestemt

av hvor fort denne energien forbrukes.

Det finnes imidlertid mekanismer som motvirker de oksidative prosessene. Celler produserer nemlig antioksidanter som beskytter viktige molekyler, samtidig som det finnes mekanismer i cellen som reparerer de skadene som har oppstått. I tillegg kan cellene beskytte seg mot oksidativt stress ved å bygge opp sine strukturer og funksjonelle molekyler slik at de i mindre grad lar seg oksidere. Omfanget av slike strategier varierer til en viss grad mellom arter, og derfor er det også mindre avvik fra teorien om hva som begrenser en arts maksimale livslengde. Noen arter avviker derimot mye fra teorien, blant dem flaggermus. For eksempel kan skogflaggermus, som veier mellom 4 og 10 gram, bli over 40 år gamle. De kan altså leve like lenge som flere hesteraser som veier over 500 kilo.

Noen forskere har argumentert for at flaggermusenes lange liv skyldes at de reduserer sitt stoffskifte når de går i dvale, og dermed reduserer den skadelige påvirkningen fra frie radikaler. Det stemmer at det produseres færre

frie radikaler mens flaggermusene er i dvale, men flaggermus som ikke går i dvale lever også lenger enn andre pattedyr på samme størrelse. Vi vet også at flaggermus som går i dvale lever lenger enn tilsvarende store pattedyr som også går i dvale om vinteren. Dessuten forbruker flaggermus i snitt dobbelt så mye energi per gram kroppsvekt i løpet av sitt liv sammenliknet med andre pattedyr.

« Flaggermus er kanskje en nøkkelorganisme for å forstå aldersrelaterte sykdommer hos mennesker »

Hva er det med cellene til flaggermus som gjør at de ikke følger de samme lovene om aldring som gjelder for de fleste andre pattedyr? Det er ikke en overflod av studier som kan gi oss et entydig svar på dette, men det forelig-

ger kunnskap som tyder på at flaggermus ikke produserer like store mengder frie radikaler per enhet konsumert oksygen som andre pattedyr gjør. Det kan se ut som om andre pattedyr har like god beskyttelse gjennom antioksidanter som flaggermus, slik at flaggermusenes celler er først og fremst beskyttet gjennom redusert oksidativt stress.

Mer spesifikt kan det se ut som at enzymet calpain spiller viktig rolle for den langsomme aldringen hos flaggermus. For høy aktivitet av calpain er involvert i rekke forskjellige aldersrelaterte sykdommer knyttet til hjertet, nyrene, bindevevet og øynene, i tillegg til visse muskelsykdommer og Alzheimers. Man har sammenliknet aktiviteten til dette enzymet i hjernene til flaggermus og «vanlig» mus, og funnet at den er signifikant lavere hos de flaggermusartene som var med i studien.

I tillegg til å være en utmerket modellorganisme for studier som tar sikte på å avsløre mekanismene bak aldring, er flaggermus kanskje også en nøkkelorganisme for å forstå aldersrelaterte sykdommer hos mennesker?

Bakgrunns litteratur og mer informasjon om flaggermus

- Bat facts. Department of Systematic Biology, National museum of Natural History, Washington DC, USA: http://www.si.edu/Encyclopedia_SI/nmnh/batfacts.htm
- Flaggermus. Norsk Zoologisk Forening: <http://www.zoologi.no/flaggermus/>
- Brunet-Rossini, A.K. and Austad, S.N. (2004). Ageing studies on bats: a review. *Biogerontology* 5: 211-222.
- Hulbert, A.J., Pamplona, R., Buffenstein, R. and Buttemer, W.A. (2007). Life and death: Metabolic rate, membrane composition, and life span of animals. *Physiological Reviews* 87: 1175-1213.
- Speakman, J.R. (2005). Body size, energy metabolism and life span. *The Journal of Experimental Biology* 208: 1717-1730.

Tekst: førstestatsadvokat **Hans Tore Hoviskeland**, ØKOKRIM / Foto: **SNO**
 // hans.tore.hoviskeland@politiet.no

Strengere straffer for ulovlig snøscooter-kjøring

ØKOKRIM avga tidligere i høst en høringsuttalelse til regjeringens forslag om å tillate såkalt rekreasjonskjøring med snøscooter hvis kommunene selv sier ja. Ett av forslagene i høringen var å heve strafferammen, noe som skapte store protester.

I høringen antok ØKOKRIM at den foreslåtte forsøksordningen vil føre til en betydelig økning av snøscooterkjøring i naturen. Forslaget tilsier at antallet snøscootere vil øke markant som følge av liberaliseringen. I dag har vi nesten 80 000 snøscootere i Norge, og noen har anslått at en ny lov vil gi dobbelt så mange snøscootere de neste seks årene. Når en rapport har beregnet at hver snøscooter i gjennomsnitt kjører 100 mil per år, noe som kan sies å være et konservativt anslag, sier det litt om omfanget. Denne markante økningen av snøscootere vil medføre økt belastning i form av blant annet støy og slitasje på natur og fauna samt svekkelse av det tradisjonelle friluftslivet. I tillegg må vi anta at antall ulykker med personskader vil øke. Det er nemlig grunn til å tro at det ikke er salg av løypescootere som vil øke fremover, men frikjøringsmodeller som er laget for kjøring utenfor den type løyper forsøksordningen åpner for.

I høringen ble det pekt på at når den lovlige ferdsele økes, blir det samtidig større spillerom for dem som ikke respekterer regelverket på dette området og som ønsker å prøve ut ulovlig frikjøring. Den samlede belastningen på naturen av lovlige og ulovlige ferdsler kan da bli betydelig. Økt lovlige snøscooterkjøring tilsier derfor at det blir enda viktigere med en effektiv kontroll for å begrense den ulovlige kjøringen. Motorferdselloven er en lov som allerede i dag er svært vanskelig å kontrollere effektivt, fordi avstandene er store, det er enkelt å stikke av og polititressursene er begrenset. Det gjelder ikke minst i områdene hvor det er aktuelt med snøscooterløyper.

Dersom summen av lovlige og ulovlige trafikk blir for stor, kan det medføre uoprettelig skade på mennesker og natur, true allmenhetens rett til fri ferdsel, føre til en innskren-

king i menneskers mulighet til rekreasjon og naturopplevelse samt svekke grunnlaget for det biologiske mangfoldet. Det er derfor viktig at det reageres strengt og konsekvent ved all ulovlig kjøring. Økt lovlige kjøring tilsier altså en tilsvarende økt kontroll og effektivisering av sanksjonsregimet.

Hevning av strafferammen. ØKOKRIM mener det er viktig at strafferammen i motorferdselloven § 12 heves fra dagens nivå med kun bøtStraff til en strafferamme med fengsel inntil 2 år ved grove overtredelser. En slik heving vil være et klart signal om at brudd på motorferdselloven ikke aksepteres, og det vil kunne ha en allmennpreventiv effekt. Selv om strafferammen heves, vil bøtStraff fortsatt være den mest vanlige form for reaksjon. Ved grove og gjentatte overtredelser vil en imidlertid ha mulighet til å reagere med strengere straff enn bare bøtStraff. Ved vurderingen av om overtredelsen skal anses som grov, foreslås det at det også kan legges vekt på overtredelsens omfang og virkning, graden av skyld og om det er tale om en planmessig overtredelse.

ØKOKRIMs forslag om å heve strafferammene skapte stor oppstandelse og sterke reaksjoner blant mange.

Det overrasket meg, ikke minst fordi det nå foreslås å tillate rekreasjonskjøring i langt flere områder enn det som er tillatt i dag. Er de som reagerte så kraftig på forslaget om å heve strafferammene, ikke fornøyd med forslaget om å utvide adgangen til rekreasjonskjøring? Ønsker de å tøyne regelverket, mener de det er helt greit å kjøre utenfor områdene det eventuelt tillates å kjøre i? Om en velger å kjøre utenfor et slikt rekreasjonsområde, er det vel rett og rimelig med en streng reaksjon?

Forslaget om en økt strafferamme fra bøter

til fengsel må også ses i sammenheng med motorferdsellovens betydning som miljølov. Utvidelsen av strafferammen vil også si noe om samfunnets syn på straffverdigheten ved lovbruddet, en symboleffekt som ikke skal undervurderes. I tillegg viser utviklingen de senere årene at svært mange miljølover har fått hevet strafferammen.

En slik heving av strafferammen vil også innebære at det kan benyttes tvangsmidler som pågrepelse, ransaking og beslag. Foreldesfristen for overtredelser blir også forlenget.

Brudd på motorferdselloven har lav oppdagelsesrisiko. Erfaringsmessig er kriminalitet knyttet til motorferdsel i utmark et konfliktfylt område som også er vanskelig å etterforske. Tilbøyeligheten til å unngå kontroll synes også å være økende. Det er derimot grunn til å tro at en utvidelse av strafferammen vil føre til at mange av dem som vurderer å bryte regelverket, vil avstå fra å gjøre det.

Utvidelsen av strafferammen vurderes derfor som viktig for å øke straffebestemmelsens allmenn- og individualpreventive virkning. I Rt. 2011 s. 10 har Høyesterett også uttalt: «I saker om miljøkriminalitet må det av allmennpreventive grunner reageres strengt. En forsvarlig forvaltning av naturen forutsetter at befolkningen etterlever gjeldende reguleringslovgivning.»

I Rt. 2011 s. 10 skriver førstevoterende i Høyesterett videre: «Behovet for strenge reaksjoner mot miljøkriminalitet illustreres også av utviklingen i lovgivningen de senere årene. Jeg viser for det første til Grunnloven § 110b om sikring av miljøet som ble tilføyd i 1992.»

En annen betydningsfull effekt av en økt strafferamme er antagelig at det blir enklere å få politiet til å prioritere motorferdselskriminalitet når loven sanksjonerer overtredelser med fengselsstraff.

Tekst/foto: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM
// kenneth.didriksen@politiet.no

Ny veileder for kirke og politi

Felles kulturarv, felles ansvar

Vi har over 1600 kirker i Norge, alt fra små kapell til flotte stavkirker, moderne arbeidskirker og monumentale domkirker. Felles for svært mange av disse kirkebyggene er at ikke bare selve bygget, men også inventaret representerer store kulturhistoriske verdier. Dette er kulturskatter som malerier som er en del av utsmykningen, eller bruksgjenstander som døpefonter eller nattverdskalker. Uansett dreier det seg om kulturhistoriske gjenstander som har vært, og fortsatt er, en viktig brikke i lokalsamfunnets og kanskje også hele landets identitet.

Det er kirkevergene som har den praktiske oppgaven med å forvalte kirkebyggene og inventaret i disse. Dermed har de også ansvaret for å forebygge tyveri, og de er politiets kontaktpersoner ved hendelser som anmeldes. Erfaring viser at disse partene, politiet og kirkevergene, som begge har nøkkelposisjoner når det gjelder å beskytte vår felles kulturarv, vet lite om hverandres organisering og arbeidsmetodikk.

I erkjennelse av status quo har KA (Kirkelig

arbeidsgiver- og interesseorganisasjon), med finansieringsmidler fra Kulturdepartementet, inngått et samarbeid med ØKOKRIM om å utarbeide en felles veileder for bedre å kunne beskytte kulturskattene.

Det er snakk om en enkel, men likevel svært nyttig og grunnleggende redegjørelse for fremgangsmåten både ved forebygging og ved anmeldelse av tyveri. Deler av innholdet er ment for de kirkelig ansatte, mens andre deler

har politiet som målgruppe, og politiet og kirkevergene får forklart hvordan den andre parten er organisert og jobber. Vi vet at kirkeinventar i økende grad har blitt gjenstand for tyveri, og ved å gi partene mer kunnskap om hverandre er målet å få en enklere dialog og forhåpentligvis en mer effektiv kriminalitetsbekjempelse. Planen er å publisere veilederen rundt årsskiftet. For politiets del vil veilederen også bli lagt ut på fagportalen KO:DE.

Tekst: håndgranskingsekspert **Gunhild Isager**, Kripos & **Aud I. Slettemoen**, ØKOKRIM
 // gunhild.isager@politiet.no / aud.ingvild.slettemoen@politiet.no

Hamsun- og Ibsenbedrageriene

I november 2011 tok ØKOKRIM ut tiltale for grovt bedrageri i en helt spesiell kultursak. Saken dreide seg ikke om kulturminner, men om bedragerier knyttet til forfalskning av kulturhistorisk betydningsfulle håndskrifter. Saken ble avdekket da en mann i februar 2006 sendte et antikvariat i Oslo en e-post med kopi av noen få sider fra et angivelig hittil ukjent manuskript av Henrik Ibsen, «Solguden», som skal ha vært Ibsens siste verk. En årvåken litteraturviter reagerte på at dette umulig kunne være ekte, og tok kontakt med andre antikvariater i Oslo.

Det viste seg at den samme mannen hadde omsatt et større antall Hamsun- og Ibsen-objekter til et annet velrenommert antikvariat i Oslo perioden januar–februar 2006.

Antikvariatene fikk foretatt private skriftundersøkelser av et knippe av objektene. Undersøkelsene konkluderte med at Ibsen-dokumentene var falske, men ikke Hamsun-skriftene. (Kripos kom til et annet resultat da de senere undersøkte Hamsun-skriftene.) Nasjonalbiblioteket hadde allerede i januar 2006 kjøpt inn fem Hamsun-objekter fra mannen gjennom ett av antikvariatene. I mai 2006 kjøpte Nasjonalbiblioteket ytterligere tre av Hamsun-objektene. Disse tre var av særlig stor historisk interesse. Blant annet dreide det seg angivelig om Hamsuns almanakk fra 1943, med dagbokopptegnelser med Hamsuns personlige tanker og følelser etter hans berømte besøk hos Hitler i 1943. Det var også et innmeldingsskjema for medlemskap i Nasjonal Samlings hjelpeorganisasjon, signert av Knut Hamsun. Kjøpesummen for disse tre objektene alene var på 500 000 kroner.

Siden de private skriftanalysene hadde vist at Ibsen-objektene mannen hadde omsatt, antakelig ikke var ekte, krevde Nasjonalbiblioteket våren 2006 at mannen måtte dokumentere hvor han hadde kjøpt de tre siste Hamsun-objektene, før de gjennomførte kjøpet. Han kom da opp med signerte kvitteringer og detaljerte skriftlige redegjørelser for opphavet. Disse skulle senere vise seg å bli viktige i etterforskningen av saken, særlig gjennom Nasjonalbibliotekets skriftanalyser av navnetrekkene på disse kvitteringene.

Nasjonalbiblioteket anmeldte saken til ØKOKRIM i mai 2008. Straffesaken omfattet alle de ovennevnte objektene.

Bevistemaene i straffesaken var for det

første hvorvidt skriftene var ekte eller ikke, og for det andre hvorvidt mannen hvis de ikke var ekte, hadde forsett om den manglende ektheten da han solgte dem. Ifølge mannen selv hadde han skaffet skriftene gjennom sin kontakt med personer med bakgrunn fra NS under krigen, samt personer i det norske frontkjempermiljøet, og han mente at han selv var blitt ført bak lyset dersom skriftene ikke var ekte.

I bevisførselen om skriftenes ekthet sto skriftanalysene helt sentralt. Men skriftanalyse er ikke en eksakt vitenskap og vil sjelden kunne fastslå noe med så stor sikkerhet at det ikke er noe rom for rimelig tvil. Derfor var det nødvendig å styrke bevisførselen med andre analyser i tillegg. Det ble foretatt blekkundersøkelser av den delen av materialet som var skrevet med den delen av materialet som var skrevet med blekk (mye var også skrevet med blyant), og litteraturvitenskapelige undersøkelser av innhold, språk, form, skrivemåte og så videre.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt mannen hadde forsett om at skriftene var uekte, omfattet bevisførselen hele den bakgrunnshistorien mannen hadde kommet med om opphavet til skriftene, blant annet vitneforklaringer fra etterkommerne av personene mannen hevdet å ha overtatt skriftene fra. I tillegg var skriftanalyser også her av stor betydning. Kripos foretok håndskriftanalyser av de tre kvitteringene mannen hadde fremlagt som dokumentasjon, i tillegg til analyser av håndskriften i noen spesielle opptegnelser i mannens egen skrivebok. Skriveboken inneholdt et ord som var forsøkt klusset over, men som Kripos greide å «fremkalle» gjennom sine metoder. Ordet i skriveboken viste seg å være navnetrekket til Ibsen, og analysen konkluderte med at det var samme person som hadde skre-

vet navnetrekket i skriveboken og på brevforfalskningene. Resultatet av analysen ble derfor et viktig bevis under hovedforhandlingen.

Saken endte med domfellelse i tingretten, og mannen anket dommen. Lagmannsretten avviste skyldanken, blant annet med henvisning til resultatene av skriftanalysene, særlig analysen av ordet som var forsøkt klusset over i skriveboken. Lagmannsretten reduserte straffen, og mannen ble dømt til fengsel i ett år og ni måneder. Ni måneder ble gjort betinget fordi saken allerede var to år gammel da den ble anmeldt. Skriftanalyser er tid- og ressurskrevende og krever en særskilt ekspertise. I denne saken gjorde Kripos en imponerende innsats, som var helt avgjørende for saken.

Til sammen har mannen omsatt håndskrifter for millionbeløp i det norske markedet i perioden 2005–2007, ikke bare til de ovennevnte virksomhetene, men også til private samlere. Saken ble imidlertid av ressursmessige hensyn avgrenset til de forholdene som var omfattet av anmeldelsen. Det er ikke klart hvor mange objekter mannen har omsatt i alt, men etterforskningen avdekket at en privat samler har kjøpt Hamsun-objekter for seksifrede beløp i denne perioden. Disse salgene inngikk imidlertid ikke i straffesaken, og skriftene ble ikke nærmere undersøkt av ØKOKRIM. Tips ØKOKRIM har mottatt i etterkant av saken, kan tyde på at mannen har omsatt ulike typer historiske skriftstykker allerede fra 1999, blant annet knyttet til Fridtjof Nansen. Dette betyr at man i markedet for historiske håndskrifter i Norge må operere med den ytterste forsiktighet når man har å gjøre med håndskrifter uten et klart dokumentert opphav. Det er ellers en reell risiko for at skriftene er uekte.

«The notetaker-system»

Notatteknikk i avhør

I Storbritannia benytter man en egen notatteknikk ved lyd-/bildeavhør. Dette er en enkel teknikk som kan ha store fordeler også for norsk politi. Teknikken går i korthet ut på at man noterer i et tankekart, noe som gir en helt annen oversikt enn tradisjonelle notater.

Bakgrunn. Penn og papir er sentrale hjelpemidler i politiarbeid. Man tar notater i bilen, på åsteder, i samtaler med operasjonssentralen og i forbindelse med avhør.

Det mest vanlige er å notere slik man er vant til å lese og skrive – på linjer fra venstre mot høyre, nedover arket. Når mengden av informasjon øker, blir notatet langt. Da kan det være en utfordring å finne igjen deler av informasjonen.

I Storbritannia har man utviklet et eget system for å ta notater i avhør. En pensjonert britisk politietterforsker, Kerry Marlow, har vært på Politihøgskolen og gitt oss en meget interessant innføring i denne teknikken, som i stor grad benyttes ved lyd-/bildeavhør i Storbritannia.

Dette systemet kan enkelt innføres også ved politiavhør i Norge.

Fordeler. Det er flere fordeler ved å innføre denne notatteknikken:

- kortere disposisjon
- fokus på hva som er formålet med avhøret

- redusert bruk av lukkede og ledende spørsmål
 - bedre oversikt for avhører
 - mer detaljert informasjon
 - klarere kronologisk rekkefølge
 - klarere nøkkelinformasjon
- I tillegg vil avhøreren oppdage at det blir:
- lettere å oppsummere større mengder med informasjon
 - lettere å unngå å spørre om det samme to ganger
 - bedre struktur på lyd-/bildeopptak
 - bedre struktur på avhørsrapporten

Under et avhør innhenter etterforskeren informasjon som den avhørte sitter med. Det er en utfordring å hente ut den informasjonen som er vesentlig for politiet, påtalemyndigheten og domstolen. I for stor grad samler vi informasjon som vi ikke trenger eller som vi ikke kan bruke, og dette gjenspeiler seg i rapportene. Mange avhørsrapporter inneholder uvesentligheter og gjentakelser fremfor utdyppinger, presiseringer og spesifiseringer. Vi har mye å hente på å stille

oss selv følgende spørsmål:

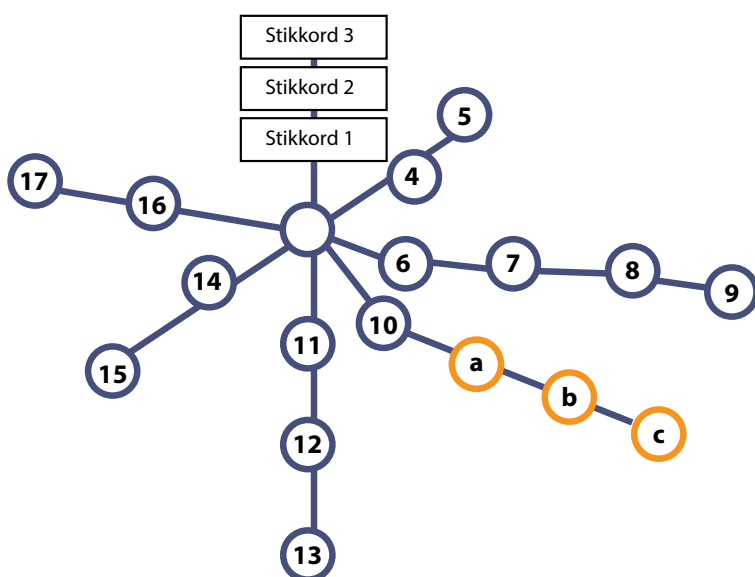
- Hva er formålet med dette avhøret?
- Hva slags informasjon får jeg fra den jeg avhører?

Bevis- og etterforskningsinformasjon.

For etterforskeren er det viktig å være klar over skillet mellom *bevisinformasjon* og *etterforskningsinformasjon*. Vi kan bryte informasjonen ned i følgende fire hovedkomponenter:

- **Personer:** fornærmet, vitne og mistenkt
- **Sted/lokasjon:** før, under og etter hendelsen
- **Handlingsdetaljer:** fysisk, verbalt, tanker, objekt (kronologisk)
- **Tid:** før, under og etter hendelsen

I tillegg snakker vi om en *bevismessig tidsramme*. Selve bevisdelen i avhøret vil alltid bestå av en historie, en handling. Et godt avhør klarer å få frem denne handlingen innenfor en avgrenset bevismessig tidsramme, detaljert nok til at den dekker én eller flere handlingsbeskrivelser (normer) i straffebestemmelse(n).

«The Note taker»

Fig. 1: Man fører stikkordene slik nummerrekken står. På denne måten er det mulig å se hvilke deler av forklaringen som er mangelfulle og som bør sonderes. Man får også en god oversikt over hva som er bevisinformasjon og hva som er etterforskning. Man oppsummerer ved å gå runden fra 1 til 17. Nye opplysninger fra sondering fører man inn på den linjen hvor informasjonen mangler (f.eks. på stikkord 10 – 10a, 10b, 10c osv). Sonderingstemaet introduseres slik: «Du sa at [10] – si mer om det, er du snill, så detaljert som mulig.» Dette kan gi a, b og c. Oppsummér a, b og c før du introduserer neste sonderingstema.

Bevisdelen skal belyse hva den avhørte kan si om subjektive og objektive vilkår for straff.

Kommunikasjon og tilstedeværelse.

Notatteknikken hjelper avhøreren med å fokusere på det som blir sagt, heller enn på sin egen disposisjon eller sitt eget spørsmål. Man tar direkte tak i det den avhørte har sagt, og går videre med det. Dermed holder man vedkommende i tankerekken, noe som gjør det lettere å få fram mer detaljert informasjon. Hvis du som etterforsker ikke klarer å se for deg hendelsesforløpet, er beskrivelsen ikke detaljert og nøyaktig nok.

I avhøret er det viktig å skille mellom handling og beskrivelser. Unngå å få beskrivelser før du har gjort deg ferdig med handlingsforløpet.

« Notatene danner et tankekart som gir en god fremstilling av hendelsen, med en tydelig kronologi

Altfor ofte avbryter etterforskeren den avhørtes naturlige, kronologiske fremstilling av handlingen ved å be om en beskrivelse av personer eller gjenstander som dukker opp i forklaringen. Dette virker forstyrrende for kommunikasjonen mellom avhøreren og den som blir avhørt. Den som forteller, befinner seg i handlingsforløpet mentalt sett, og vil miste tråden ved å bli avbrutt og bedt om å beskrive en gjenstand. Beskrivelsene tar vi heller etter at vi har fått

tilstrekkelig informasjon om selve hendelsen.

Husk at handlingsforløpet er bevisinformasjon, mens beskrivelsene for det meste er etterforskningsinformasjon.

Etterforskningen skal styres av den avhørtes forklaring. Ut ifra det skal påstander og informasjon sjekkes og enten avkreftes eller bekreftes.

Skjematisk beskrivelse av notatteknikken.

Enkelt forklart tegner du en sirkel midt på et ark. Den som avhøres, forklarer seg, og du noterer først stikkord rett over sirkelen, klokken tolv. Du lager så en forbindelseslinje til neste stikkord, som du skriver over det første, fortsatt klokken tolv. Når det blir et naturlig stopp (avsnitt) i forklaringen, starter du på en ny forbindelseslinje til høyre for den første. Slik går du «rundt klokka». Ved en omfattende og lang forklaring kan du gjerne begynne på et nytt ark. Skjematisk vil det første arket med notater se ut som figuren over.

Notatteknikken brukt i avhøret. Etter kontaktetableringen tar du opp avhørtes personalia. Deretter gjennomgår du formalia. Den videre gangen i avhøret forløper seg slik:

- Introdusér fri forklaring.
- La den avhørte forklare seg fritt.
- Notér ved hjelp av notatteknikken du har lært.
- Når avhørte er ferdig, oppsummerer du ved hjelp av notatene. Rettelser og tilføyelser vil kunne komme.
- Nå begynner sonderingsfasen. Først sonderer vi med utgangspunkt i det den avhørte har sagt i sin første, frie,

sammenhengende forklaring. Det første sonderingstemaet introduseres ved å vise til det den avhørte sa i sin forklaring (se fig. 1). Slik går man i dybden og bredde på alle aktuelle, relevante emner fra forklaringen. Her skal man først ta tak i handlinger og få dem utdypet. Deretter går man over til beskrivelsene.

- Når man har «gått hele runden», starter man med de forhåndsplanlagte sonderingstemaene som man har tegnet ned på disposisjonen.
- Hver sonderingsrunde oppsummeres før et nytt sonderingstema introduseres. Vi gjør oss ferdige med sonderingene omkring handlinger og tar, som tidligere nevnt, person- og gjenstandsbeskrivelser til slutt.

Avslutning. Notatene danner et tankekart som gir en god fremstilling av hendelsen, med en tydelig kronologi.

I Storbritannia meldes det om at denne måten å notere på, gir en bedre struktur i lyd-/bildeavhøret. Man får tidlig kontroll på om man har «tømt» de aktuelle sonderingstemaene, og det blir enklere å se om man har fått med sentrale klokkeslett og tidfestinger.

Ved Politihøgskolen har vi begynt å undervise i notatteknikken for studentene som går på Bachelor 3, avgangsstudentene. Vi ønsker å utvikle teknikken og gjøre den tilgjengelig og anvendelig for norske etterforskere. Foreløpig har politihøgskolen laget en nettleksjon som det er mulig å få tilgang til ved henvendelse til Politihøgskolen i Oslo.

Tekst/foto: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM (faksimile til høyre fra www.ba.no)
// inge.svae-grotli@politiet.no

Oslo 18. november

Vellykket tverrfaglig miljøkrimkonferanse

Etter initiativ fra Riksadvokaten avholdt Miljødirektoratet og ØKOKRIM 18. november den første tverrfaglige miljøkriminalitetskonferanse mellom kontrollmyndigheter og påtalemyndigheten som noen gang har funnet sted.

Konferansen ble avholdt i direktoratets lokaler, med ca. 250 representanter fra Justisdepartementet, Klima og miljødepartementet, Mattilsynet, Riksantikvaren, Petroleumstilsynet, Kystverket, Fiskeridirektoratet, fylkesmennene, fylkeskommunene, Statens strålevern, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Kystvakten, Miljødirektoratet, Riksadvokatembetet, Politidirektoratet, politidistriktene, statsadvokatembetene og ØKOKRIM.

Etter at konferansedeltakerne ble ønsket velkommen av assisterende ØKOKRIM-sjef Thomas Skjelbred, innledet riksadvokat Tor Axel Busch med å vise til betydningen av Grunnlovens § 112 og en del av kapittelet om menneskerettigheter som rettslige instrumenter for miljøkrimarbeidet. Endringen av Grunnlovens § 112 i forbindelse med 200-årsjubileet for Grunnloven viser hvor viktig det er med en god innsats på miljøområdet. Grunnlovsbestemmelsens tre ledd har et innhold som både utgjør fanebestemmelser og innebærer en rett til å få kunnskap om miljøtilstanden til enhver tid. Staten har plikt til å gi borgerne riktig kunnskap om miljøets tilstand. Tilsvarende bestemmelser finnes ikke noe annet sted i Grunnloven. Informasjonen skal kunne benyttes av borgerne til å kreve den naturtilstand, det mangfold og det naturmiljø

som første ledd oppstiller. I sum understreker Grunnloven på denne måten viktigheten av arbeidet som gjøres i forvaltningen og påtalemyndigheten for å bekjempe miljøkriminalitet.

Direktør for Miljødirektoratet, Ellen Hambro, understreket vårt felles oppdrag om å «sikre fellesskapets interesser for god etterlevelse av miljøregulverket». Det har vært og er utfordringer i samarbeidet mellom forvaltningen og politiet:

- kompliserte saker henlegges i for stor grad
- samhandlingen mellom politidistriktene må bli bedre i saker som omfatter ulike distrikter
- organiseringen av miljøkrimarbeidet i politidistriktene kan bli bedre og kan ikke bæres av «ildsjeler» i politiet og påtalemyndigheten
- det må tilføres mer ressurser til bekjempelse av miljøkriminalitet

Miljødirektoratet forventer at politiet og påtalemyndigheten fremover benytter seg av forvaltningens fagkompetanse, øker prioriteten i politidistriktene, øker effektiviteten i den enkelte sak og bedrer samhandlingen generelt.

Etter den innledende delen diskuterte seniorrådgiver Nils Kristian Grønvik fra Miljødirektoratet og politiadvokat Margrete Torseter hvordan

forvaltningen og politi/påtalemyndighet kan bidra til et bedre samarbeid i miljøkrimsaker.

Grønvik pekte på at samarbeid gir kvalitet og viste til konkrete saker med svært forskjellig utfall, der avgjørelsen var et direkte resultat av samarbeid eller mangel på samarbeid med forvaltningen i saken. Forvaltningen kan bidra både med fagkunnskap og juridisk bistand på spesialområder. Grønvik fremhevet videre viktigheten av hvordan samarbeidet gjennomføres, hva man kan bidra med og forståelse for hverandres arbeidsform, blant annet å skille klart mellom hva som er tilsyn og hva som er etterforskning.

Torseter fulgte opp med å peke på utfordringene en miljøkrimjurist møter i distriktene. Porteføljen er full av andre saker, og man er avhengig av en lokal forståelse for at etterforskningen av miljøkrimsakene skal prioriteres. Torseter trakk i tillegg frem viktigheten av at miljøkoordinatorene og miljøjurister får handlingskraft gjennom fulle stillinger; de bør også knyttes til økoteamene i hvert distrikt. Sentrale måltall og sterkere føringer fra Politidirektoratet og Riksadvokaten er nødvendig for å sikre en reell prioritering av området. Torseter kom med følgende tips til forvaltningen:

- anmeld flere saker

- anmeld tidligere, og be om et møte for å forklare saken
- vær ikke mer bastante enn dere kan innstå for i retten
- følg anmeldelsessakene deres i retts-salen, selv om dere ikke skal vitne
- klag på henleggelse

Før lunsj gikk advokat Marius Stub fra regjeringssadvokaten gjennom «Tilsynsforvaltningens samarbeid med politi og påtalemyndighet» og redegjorde for at det foreligger relativt store muligheter for slikt samarbeid uten at tilsynslovgivningen og straffeprosesslovgivningen kommer i direkte konflikt med hverandre. Stub (og senere Busch) nevnte også spørsmålet om hva politi og påtalemyndighet kan gjøre med alle opplysningene de lovlig får tilgang til via tilsynsmyndighetene.

Etter en utvidet lunsj med nettverksbygging og diskusjon var Fredric Hauge neste på talemøtet. Han reiste spørsmålet «Er farlig nok til å være miljøkriminell?». Hauge og Bellona mener at svaret er klart nei, særlig med tanke på oljesektoren og petroleumstilsynets praksis med å anmelde svært få saker til politiet. Hauge rettet kraftig kritikk mot tilsynet (som senere tok til motmæle og gjorde rede for bruk av andre virkemidler tilsynet har vurdert som mer hensiktsmessige). Hauge var heller ikke fornøyd med bøtenivået i foreleggsakene som Bellona har vært pådriver for (Statoilsaker knyttet til Gullfaks C, Oseberg C/Sture og Veslefrikk). Hauge omtalte bøkene på mellom 10 og 30 millioner kroner som «lommerusk». Hauge pekte for øvrig på konkrete forbedringspunkter og forventninger som Bellona har til forvaltningen og politiet i miljøkrimsaker.

Etter Hauges innlegg ble det avholdt en debatt ledet av Tarjei Istad fra ØKOKRIM med riksadvokat Tor-Aksel Busch, Atle Roll-Matthiesen fra Politidirektoratet, Ellen Hambro fra Miljødirektoratet, Rune Bård Hansen fra Vestfold politidistrikt, Hans Tore Høviskeland fra ØKOKRIM, Steinar Sunde fra Miljø og landbruk i Søgne kommune, Kjell Kvingedal fra Fylkesmannen i Hordaland og Frederic Hauge fra Bellona. I debatten ble flere sider av samarbeidet mellom forvaltning og politi trukket frem, og erfaringer fra ulike tilsynsorganer ble delt. Det ble uttrykt et sterkt ønske om å få vite mer fra Roll-Matthiesen rundt omorganiseringen av norsk politi, ikke minst da

Ellen Hambro understreket at politiets arbeid på miljøkriminalitetsområdet ikke kan baseres på «ildsjeler» eller dugnad, slik man kan få et inntrykk av i dagens organisering.

Riksadvokat Tor Axel Busch avrundet konferansen med å slå fast at han hadde hatt store forventninger, og at det hadde vært en interessant og tankevekkende dag. Riksadvokaten håpet at deltakerne hadde funnet inspirasjon i det som var blitt formidlet, og ikke minst brukt pausene til å knytte kontakter for videre samhandling. Han oppsummerte så dagen i følgende 5 punkter:

For det første er miljøkriminalitet alvorlig og kan true livsgrunnlaget og livskvaliteten vår. Alvoret må gjenspeiles i innsatsen vi legger ned for å motarbeide denne kriminaliteten. I valget mellom anmeldelse og andre reaksjoner har Riksadvokaten stor respekt for alternativer til straffesystemet, men det er like fullt Riksadvokatens oppfordring at alvorlige saker skal sendes til politi og påtalemyndighet. Våre reaksjoner bør kanskje skjerpes, men det kan ikke skje utelukkende med utgangspunkt i alminnelige betraktninger. Det må være et godt grunnlag for det. Vi har fått presentert disputten mellom Bellona og Petroleumstilsynet her i dag, som vi ikke skal ta stilling til, men hvor vi registrerer en viss ulik måte i å håndtere atferd som man ønsker å justere mellom særlig ingeniører og jurister. Ingeniører har stor tillit til å få frem hele faktagrunnlaget og så sørge for at atferd justeres gjennom en god dialog, mens vi som jobber i politi og påtalemyndighet – og i Miljødirektoratet – har tro på allmennprevensjon, at noen ikke vil justere atferd med mindre de ser at det er en oppdagelsesrisiko og det Riksadvokaten kaller en adekvat reaksjon.

For det andre er det utvilsomt slik at god oppgaveløsning avhenger av et løpende og konstruktivt samarbeid mellom forvaltningen, politiet og påtalemyndigheten. Det gjelder på mange andre felt, og det gjelder også i bekjempelsen av miljøkriminalitet. Vi skal selvfølgelig ikke være slaver av hverandre, men vi skal samarbeide tett og godt og gjerne med et kritisk søkelys på hverandres rolle. Når det gjelder samarbeid i enkeltsaker, understreker jeg viktigheten av å komme tidlig i gang med etterforskningen. Det er ikke alltid nødvendig med den perfekte anmeldelse, den kan suppleres

underveis. Politi og påtalemyndighet må hente det beste ut av forvaltningen for å forstå alvoret, for å underbygge viktigheten av en reaksjon og for at reaksjonen blir tilstrekkelig streng.

For det tredje vil Riksadvokaten peke på at man i samarbeidet mellom forvaltningen, politiet og påtalemyndigheten så langt synes å ha vært til dels for forsiktig i saker under etterforskning. Det skal være en klar rolle- og ansvarsfordeling, men så vidt Riksadvokaten oppfatter det, er det rom for et mer omfattende samarbeid enn i dag. Samtidig ligger det en utfordring i bruken av informasjon, opplysninger og dokumenter fra forvaltningssporet når disse bringes over i straffesporet. Det er likevel politiet og påtalemyndighetens utfordring å finne gode løsninger på dette, og det må vi håndtere.

For det fjerde må påtalemyndigheten etter Riksadvokatens syn bli noe mer offensiv i påtaleavgjørelser på miljøkriminalitetsområdet. Det kan være grunn til å vurdere om enkelte sakstyper som normalt har endt med foretaksstraff, i større grad bør føre til straff for fysiske personer.

Det femte og siste punktet gjelder forventningene om de organisatoriske endringene i politiet. De kommer, og Riksadvokaten er helt enig i at de vil føre til en bedre oppgaveløsning også innenfor dette feltet. Det er vår klare forventning og vårt håp. Men vi kan altså ikke ha et politi og en påtalemyndighet som i lang tid avventer organisatoriske endringer. Vi er ikke i dvale. Vi skal være offensive og jobbe med saker på dette området med det alvor som situasjonen tilsier.

Riksadvokaten avsluttet konferansen med å minne om de fire kardinaldydene som bør prege arbeidet til alle som kjemper mot miljøkriminalitet: klokskap, rettferdighet, måtehold og kraft.

Tekst: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM
// inge.svae-grotli@politiet.no

En avgjørelse basert på et svakt grunnlag og urealistiske forestillinger om lovforberedelsen?

Hønsehauk i Høyesterett - Rt. 2014 s. 238

For hønsehauken er det farlig å møte Høyesterett, skriver professor Inge Lorange Backer. I Rt. 1997 s. 1341 åpnet Høyesterett ved analogi en adgang til å bruke nødverge til å avlive en hønsehauk som angriper høner, og i Rt. 2014 s. 238 fastslo Høyesterett at det kan gjøres selv om det ikke skulle være nødvendig for å avverge angrepet.

Høyesteretts omtale av saken. Høyesterett skriver på sine nettsider at saken i Rt. 2014 s. 239 gjaldt spørsmålet om felling av totalfredet hønsehauk var straffri, fordi den ble foretatt i nødverge for en høne, jf. naturmangfoldloven § 75 jf. § 15. Den reiste særlig spørsmål om det kunne innfortolkes et krav i lovens § 17 andre ledd andre punktum om at felling «må anses påkrevd» for å verne dyr som er nevnt i bestemmelsen.

Naturmangfoldloven § 17 andre ledd andre punktum oppstiller etter sin ordlyd ikke et slikt vilkår, og bestemmelsen inneholder heller ikke noen henvisning til andre ledd første punktum der dette vilkåret er inntatt.

Om det kunne innfortolkes et slikt tilleggsvilkår, måtte etter Høyesteretts oppfatning vurderes på bakgrunn av kravet om at ingen kan straffes uten hjemmel i lov, slik dette er forankret i Grunnloven § 96 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 7. Høyesterett viste til at det i nyere høyesterettspraksis er foretatt en innstramning av kravet til presis gjengivelse av det objektive gjerningsinnholdet i straffebestemmelsen, og at Grunnloven § 96 stiller samme krav til klarhet til angivelse av det straffbare forholdet som EMK artikkel 7, jf. Rt. 2012 side 313 avsnitt 29.

Høyesterett kom til at verken ordlyd i naturmangfoldloven § 17 andre ledd andre punktum eller bestemmelsen lest i sammenheng, talte for at det kunne innfortolkes et tilleggsvilkår om at avliven «må anses påkrevd» for å verne dyr som nevnt i bestemmelsen. Hva som eventuelt måtte ha vært lovgivers intensjon, var da uansett – på grunn av lovkravet i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 slik dette er tolket i nyere høyesterettspraksis – ikke avgjørende. Var loven ved en glipp blitt annerledes

enn forutsatt, måtte dette rettes opp ved en lovendring.

Høyesterett kom til at lagmannsretten hadde fortolket loven uriktig, og lagmannsrettens avgjørelse inneholdt dermed en unødvendig vurdering av om avliven måtte anses påkrevd. Tiltalte ble imidlertid frifunnet, og anken måtte da forkastes.

Kraftig kritikk av Høyesteretts avgjørelse. Inge Lorange Backer, ekspedisjonssjef i Justisdepartementets lovavdeling 1995–2008 og professor i rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo 1987–94, ledet fra 2008 arbeidet med NOU 2004: 28 som førte fram til naturmangfoldloven. I en artikkel i Lov og Rett, vol. 53, 7, 2014, s. 399–406, retter han kraftig kritikk mot Høyesteretts avgjørelse i denne saken.

I dommen har Høyesterett utvidet adgangen til å avlive rovvilt som angriper husdyr ut over det som tidligere gjaldt, og som ble lagt til grunn da naturmangfoldloven ble vedtatt i 2009. Avgjørelsen er med på å skjerpe kravene til utformingen av bestemmelser som kan medføre straff ved overtredelse. Etter professor Lorange Backers mening har Høyesterett bygd på urealistiske forestillinger om lovforberedelsen og tuftet sine standpunkter i saken på et svakt grunnlag.

Etter Høyesteretts dom kan – inntil lovendring kommer – en eier avlive rovvilt som angriper husdyrene bestemmelsen nevner, uten å forsøke å få bort rovviltet med skremmeskudd eller på annen måte, skriver Lorange Backer. Et villtlevende dyr som angriper bufe, tamrein, gris, hund eller fjørfe, er med andre ord «fritt villt» for eieren eller en som opptrer på vegne av eieren.

Høyesterett har begrunnet sitt standpunkt med at ordlyden i § 17 annet ledd annet punk-

tum ikke omfatter et krav om at avliven «må anses påkrevd», til forskjell fra første punktum. Når det var tilfellet, gjorde lovhjemmelkravet i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 at det ikke var grunnlag for å straffe.

Lorange Backer mener at ingen av disse standpunktene lar seg forsvare.

Om tolkingen av naturmangfoldloven § 17 annet ledd. Lorange Backer spør: - Hvor langt rekker naturmangfoldlovens regel om nødverge?

Høyesterett ser ut til å oppfatte § 17 annet ledd slik at den inneholder to atskilte regler om nødverge: én regel om nødverge for å avverge skade på person (første punktum), en annen om nødverge for å beskytte visse husdyr (annet punktum). Nødvergeretten er videst når det gjelder skade på person. Da kan den inntre så snart det foreligger en aktuell og betydelig fare for skade, og den kan utøves av hvem som helst. Gjelder det å beskytte husdyr, kan nødvergeretten bare utøves av eieren eller en som opptrer på vegne av eieren, og bare ved direkte angrep på husdyret.

For å beskytte mennesker mot skade gjelder nødvergeretten bare «når det må anses påkrevd». Spørsmålet er om nødvergeretten ved husdyr gjelder selv om det ikke «anses påkrevd».

Etter alminnelige strafferettslige synspunkter på nødverge er en nødvergehandling bare lovlig hvis den er «påkrevd». Det kommer til syne i både straffeloven 1902 § 48 og straffeloven 2005 § 18, som begge gir uttrykk for at nødvergehandlingen ikke må gå lenger enn nødvendig. I dette ligger at man må velge mindre inngripende alternativer hvis det er nok til å avverge angrepet. Dette strafferettslige

Naturmangfoldloven § 17 (almennelige regler om annet uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk)

Smågnagere, krypdyr og lakse- og innlandsfisk kan avlives dersom det er nødvendig for å hindre skade på person eller eiendom. Vilt kan avlives når det må anses påkrevd for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person. Eierne, eller en som opptrer på vegne av eieren, kan avlive vilt under direkte angrep på bufe, tamrein, gris, hund og fjørfe.

bakteppet er ikke trukket frem i Høyesteretts begrunnelse, skriver Lorange Backer.

Et klassisk trekk ved lovtolkning er at bestemmelsene må ses i sammenheng. Aller mest gjelder det for bestemmelser inntatt i samme ledd i en paragraf. Høyesterett har sett ganske isolert på § 17 annet ledd annet punktum. Men lovbestemmelsens forhistorie og sammenhengen i § 17 annet ledd taler for at også annet punktum bare åpner adgang til avlaving som «må anses påkrevd». Det gjør også sammenhengen med lovens øvrige bestemmelser.

Etter viltloven var det på det rene at avlaving til forsvar for husdyr måtte «anses påkrevd» for å være dekket av nødvergeregelen, jf. Rt. 1997 s. 1341 (1345–46) og 2004 s. 1854 (avsnitt 13). Proposisjonen til naturmangfoldloven la opp til at denne praksisen fortsatt skulle bli lagt til grunn. I naturmangfoldloven er de to bestemmelsene igjen samlet i ett ledd, men i hvert sitt punktum. Å behandle de to situasjonene i ett punktum ville medføre en lang periode, noe som ville harmonere dårlig med kravene til godt lovspråk. I første punktum ble vilkåret om at avlaving «må anses påkrevd», angitt før nødssituasjonen ble kvalifisert. Det fremstår som et felles vilkår for de forskjellige nødvergesituasjonene som § 17 annet ledd omtaler, og nettopp samlingen i ett ledd gjorde det mulig å unngå å tyngte annet punktum med å gjenta det som skal gjelde generelt for nødverge etter § 17 annet ledd.

Lorange Backer fremhever også at forarbeidene til naturmangfoldloven gir entydig uttrykk for at § 17 annet ledd ikke skulle endre rettstilstanden fra det som gjaldt etter viltloven. Det erkjennes også av førstvoterende (avsnitt 21), før hun til gjengjeld fremholder at påkrevdkravet ikke er problematisert. Hvis meningen med dette er å etterlyse en diskusjon av om et slikt krav fortsatt bør stilles, er det et besynderlig krav: Skal lovgiverne være nødt til å begrunne hvorfor de vil videreføre gjeldende rett, for at Høyesterett skal ta dette på alvor? Så meningen er kanskje bare, som førstvoterende fortsetter med, å etterlyse en kommentar til hvorfor den henvisningen som fantes i viltlovens bestemmelse, ikke ble videreført. Sannelig stilles det da nye krav til hvor omfattende begrunnelse

lovmotivene skal gi for den språklige utforming av lovforslaget, understreker Lorange Backer.

Å si – som førstvoterende gjør – at det ikke kan trekkes sikre slutninger fra forarbeidene når de uttrykkelig sier at gjeldende rett skal videreføres, viser urealistiske forestillinger om arbeidet med lovforberedelse, ikke minst når det gjelder så omfattende lover som naturmangfoldloven.

Påtalemyndigheten anførte den innholdsmessige sammenhengen i nødvergeregelen som argument for at også avlaving for å verne husdyr etter annet punktum må være «påkrevd» for å bli dekket: Gjør man ikke det, vil personer få dårligere vern av nødvergeregelen enn husdyr. Denne sammenligningen ble forkastet av førstvoterende (avsnitt 23). Hun mente forskjellen var godt begrunnet i at nødvergeregelen for husdyr knytter seg til en mer akutt nødsituasjon med et pågående angrep, der det vanligvis er svært begrenset tid til å områ seg. Dette er ikke overbevisende: Det står fast at personer får et dårligere vern enn husdyr – ved direkte angrep

« Lorange Backer fremhever at forarbeidene til naturmangfoldloven gir entydig uttrykk for at § 17 annet ledd ikke skulle endre rettstilstanden fra det som gjaldt etter viltloven

på person må man velge mindre inngripende tiltak enn avlaving hvis det er mulig. At det kan være tid til å områ seg, iallfall ved angrep på husdyr, er den aktuelle saken et eksempel på: Her kunne eieren i stedet ha stormet ut på tunet for å skremme vekk hønsehauken, i stedet for å gå inn på vaskerommet etter haglgeværet.

Etter Grunnloven § 112 har enhver «Ret til en Natur hvis Produktionsævine og Mangfold bevares». Det er sikker rett at denne grunnlovbestemmelsen har betydning for hvordan lovbestemmelser skal forstås. I denne saken står vi overfor et klart tilfelle hvor den har relevans: Avlaving av truede arter griper rett inn

i grunnlovbestemmelsens kjerne om bevaring av naturmangfoldet. Men Høyesterett har denne gang neglisjert § 112, påpeker Lorange Backer.

Når Høyesterett lot være å stille et krav om at avlaving måtte anses som «påkrevd», svarer det også med Norges internasjonale forpliktelser etter Bernkonvensjonen.

Forholdet til lovkravet i Grunnloven og EMK.

Videre reiser Lorange Backer spørsmålet om tolkingsresultatet i form av et krav om at avlaving må være «påkrevd» for å stanse angrepet, er tydelig nok til å oppfylle lovkravet i Grunnloven § 96 og EMK art. 7.

Når det med henvisning til Rt. 2012 s. 313 sies at Grunnloven § 96 stiller samme krav til klarhet i angivelsen av det straffbare forholdet som EMK art. 7 gjør, overses det at Grunnloven § 112 iallfall i grensetilfeller kan tenkes å påvirke vurderingen av om lovkravet er oppfylt, bemerker Lorange Backer.

Hjemmelskravet i EMK artikkel 7 går på sin side ikke nødvendigvis så langt som lovkravet i Grunnloven § 96. Etter EMK art. 7 kan også klar rettspraksis gi grunnlag for å dømme til straff. Hvorfor kunne da ikke en fortolkning knesatt i tidligere rettspraksis nå gi grunnlag for straff? De tidligere dommene knyttet seg ikke uttrykkelig til den interne lovhenvisningen i viltloven som førstvoterende savnet i naturmangfoldloven, og det var som nevnt ganske tydelig etter lovproposisjonen at denne rettspraksisen skulle legges til grunn også med den nye utformingen av nødvergeregelen.

Med dommen har Høyesterett svekket rettsikkerheten for både hønsehauken og truede arter, i strid med naturmangfoldlovens mål og den rett til bevaring av naturmangfoldet som Grunnloven § 112 fastsetter.

Dommen er derfor et eksempel på at tolkingen av regler på et rettsområde – i dette tilfellet miljøområdet – kan bli påvirket av hvilke sanksjoner som knytter seg til reglene. Høyesterett lot strafferettslige betraktninger overskygge de miljørettslige.

Det er all grunn til å tilstrebe klare og presise lovtekster. Men det er ikke grunn til at en lovtekst som ikke oppfyller det maksimale presisjonsnivå, skal være uanvendelig i en sak.

Tekst: Statsadvokat **Henrik Horn**, ØKOKRIM / Foto: **Leif I. Skaug**
// henrik.horn@politiet.no

Sakkyndighet i straffesaker om miljø og økonomi

I både straffesaker og sivile saker er det fra tid til annen behov for særlig sakkyndighet for at sakene skal bli godt opplyst og få en forsvarlig behandling. Sakene reiser ofte kompliserte problemstillinger som er vanskelig å forstå uten bistand fra personer med den nødvendige kunnskapen.

I det følgende vil jeg gå nærmere inn på blant annet behovet for sakkyndighet i økonomiske straffesaker og miljøstraffesaker, de ulike måtene nødvendig sakkyndighet kan tilføres sakene på, og hvilke vurderinger påtalemyndigheten bør gjøre når den selv beslutter å tilføre saken sakkyndighet, særlig når den ber retten om å treffe en slik beslutning.

Behovet for særskilt fagkyndighet i økonomiske straffesaker og miljøstraffesaker. Som nevnt krever straffesaker ofte særlige kunnskaper for å bli tilstrekkelig opplyst eller forstått. Dette har blant annet sammenheng med de mange tekniske prosesser og løsninger som er i bruk i det moderne industri- og teknologisamfunnet Norge i dag er, men det skyldes også at vi har bransjer med praksiser som er fremmede og vanskelig tilgjengelige for de fleste av oss. Behovet henger nok også sammen med beviskravene i strafferetten. Straffansvar – personlig ansvar eller foretaksstraff – forutsetter som et minimum at noen kan bebreides for at det har inntrådt faktiske forhold som innebærer overtredelse av en straffbelagt regel. I dette ligger i praksis at ingen kan ilegges straff uten at man vet hva som faktisk har skjedd.

I straffesaker som for eksempel gjelder arbeidsulykker og forurensning, vil teknisk ekspertise ofte være nødvendig for å forstå hva som har skjedd. I disse sakene har man ofte å gjøre med hendelsesforløp det ikke er lett å forstå for alle. Også i andre miljø saker vil ekspertise være nødvendig. For eksempel vil det

i saker som gjelder ulovlig jakt, der det hevdes å foreligge en nødsituasjon, ligge mye bevismateriale i spor på åstedet. Normalt er det kun trenede personer som forstår sammenhengen og betydningen av disse.

I så vel miljøstraffesaker som økonomiske straffesaker vil man ofte også trenge ekspertise for å foreta økonomiske beregninger, fagspesifikke vurderinger eller prognoser. Det kan være nødvendig for å fastslå omfanget av en straffbar handling, eller størrelsen på en inndragning eller erstatning. Som eksempler nevnes beregning av reparasjonskostninger, verdifastsettelse på aksjer eller beregning av markedsverdien på eiendommer før og etter ulovlige tiltak. Iblant forutsetter en domfellelse at den påtalte handlingen har hatt bestemte konsekvenser som krever kompliserte vurderinger fra spesialister, for eksempel i konkurransesaker.¹

En del straffesaker gjelder spesielle bransjer som er gjenstand for en særregulering mange av oss vet svært lite om. Straffesaker kan for eksempel gjelde komplisert internasjonal skatterett eller verdipapirrett. Det er nokså klart at en viss kunnskap om slike fagfelt i domstolen vil gjøre behandlingen av straffesaken mer betryggende.

Ovennevnte illustrerer hvorfor en rekke typer profesjonell ekspertise kan være ønskelig eller nødvendig i straffesaker.

En egen ekspertise i straffesaker er knyttet til vurderingen av menneskets sinn. Dette er rettspsykiaternes doméne, vel kjent fra mange kjente draps- og voldssaker, ikke minst Behring Breivik-saken. Ekspertisen er imidlertid lite et-

terspurt i økonomiske straffesaker og miljøstraffesaker.

Ulike måter å tilføre straffesaken fagkyndighet på. Straffeprosessloven (strpl.) beskriver ulike måter å tilføre straffesaker ekspertise på; jeg vil kort beskrive de mest praktiske. Man kan skille mellom to hovedformer: Den ene består i å styrke den dømmende rett med personer med særskilt ekspertise, den andre gjelder bruk av ekspertise for å kartlegge og forklare relevante faktiske forhold i saken for retten.

Fagkyndige meddommere. Etter strpl. § 277 kan retten oppnevne såkalte *fagkyndige meddommere* i første instans.² Regelen er at det oppnevnes to fagkyndige. Retten kan gjøre dette på eget initiativ, eller etter forslag fra en av partene. Det er naturlig at påtalemyndigheten fremsetter forslaget, siden de skal vurdere spørsmålet ved oversendelse av tiltalebeslutningen til retten (se strpl. § 262).

For oppnevning av fagkyndige meddommere under hovedforhandling kreves ikke mer enn at det i saken er «behov» for det. Det er ikke et strengt begrensende kriterium, og det må være nok at saken reiser spørsmål som normalt kan være vanskelig å forstå. Det gjelder spesielt hvis straffesaken berører fagfelt som ikke er allmannsrett og som er av en viss vanskelighetsgrad. I forarbeidene til strpl. § 277 ble det uttalt at behovet ville kunne være til stede i saker om økonomiske kriminalitet, herunder prissaker og saker om regnskap.³ Det sier seg selv at

Noter

1. Se for eksempel Rt 1995 s. 1922.
2. Også i ankeomgangen er det i visse tilfeller adgang til å oppnevne fagkyndige meddommere, se strpl. § 332 første ledd fjerde punktum.
3. Se Ot.prp. nr. 35 (1978–1979) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker, s. 66–72.
4. Se blant annet Rt 2012 s. 268.

behovet kan være minst like påtrengende for meddommere med annen spesialkompetanse, ikke minst i miljøstraffesaker.

Det er kun én faggruppe som ikke kan oppnevnes som meddommere, og det er de rettskyndige. Retten kan altså ikke styrkes med eksperter på juridiske spesialemer.

Det vil ikke være lett – og det er heller ikke ønskelig – å oppnevne fagkyndige meddommere som er eksperter på akkurat de spørsmålene som skal behandles i straffesaken. Bestemmelsens hovedformål er å styrke domstolen med meddommere som bedrer domstolens samlede forutsetninger for å forstå problemstillingene i saken. Formålet ivaretas så lenge meddommerne har en generell bakgrunn på et fagområde som gir dem bedre forutsetninger enn menigmann for å forstå saken og stille relevante spørsmål. Dersom sakens opplysning krever spesialkompetanse – for eksempel om tekniske løsninger, bransjepraksis m.v. – bør kompetansen tilføres gjennom sakkyndige vitner. En slik løsning legger best til rette for at spørsmålene blir godt belyst under retts-saken. Den sikrer også kontradiksjon og at de sakkyndiges kunnskap og vurderinger kommer ordentlig frem i saken.

For ordens skyld nevnes at det ikke er noe til hinder for at de fagkyndige meddommerne har ulik kompetanse hvis saken er best tjent med det. Videre stenger ikke oppnevning av fagkyndige meddommere i en sak for bruk av sakkyndige vitner.

Prosesen med å oppnevne fagkyndige meddommere kan være vanskelig. Domstolen vil ofte ønske å høre partenes syn på både nødvendig kompetanse og personvalg. Ofte har partene sterke meninger om begge deler. ØKOKRIM mener at påtalemyndigheten bør la være å foreslå bestemte personer og nøye seg med å ha meninger om hvilken kompetanse som

er nødvendig, samt eventuelt peke på miljøer der slik kompetanse finnes. Etter min oppfatning bør det være et mål for domstolen ikke å oppnevne personer som partene har foreslått.

Bidrag til sakens faktiske opplysning gjennom bevisføring. I mange straffesaker bidrar ulike fagpersoner til at retten får saken opplyst og forklart gjennom etterforskning og vitneprov. En rekke av disse er politiansatte. De tilfører sin sakkunnskap i kraft av sitt ansettelsesforhold og gjennom sitt arbeid med saken. Det er likevel ikke disse man normalt sikter til med betegnelsen *sakkyndige vitner*. Likevel er det slik at

« Hovedregelen er at den eller de sakkyndige avgir en skriftlig erklæring til bruk under etterforskningen og i en eventuell rettsbehandling. De plikter også å møte i retten og forklare seg

spesialetterforskere, dvs. sivilt ansatte personer med begrenset politimyndighet, kan opptre med særlig sakkyndighet i kraft av sin profesjonsbakgrunn. Hos ØKOKRIM har vi f.eks. ansatt biologer, kjemikere og revisorer som iblant etterforsker og vitner på et rent fagkyndig grunnlag.

Rettsoppnevnte sakkyndige vitner. Betegnelsen *sakkyndige vitner* brukes om andre personer som etterspørres i saken på grunn av sine generelle fagkunnskaper. De skiller seg fra vanlige vitner ved at de ikke har gjort sine egne observasjoner av faktiske forhold som er viktige for vurderingen av den påstått straffbare

handlingen. Eksempler på sakkyndige vitner kan være teknisk kyndige som skal vurdere årsakene til en inntruffet arbeidsulykke som involverer teknisk utstyr og der hendelsesforløpet ikke er åpenbart, en ekspert på forurensning som vurderer skadevirkningene av giftig utslipp til vassdrag, eller en sakkyndig som kan fastslå alderen på jordmasser m.v., kunnskap som er nødvendig for å avgjøre om saken dreier seg om automatisk fredede kulturminner etter kulturminneloven § 4.

Etter strpl. § 138 er det også retten som oppnevner de sakkyndige vitnene. Det er normalt påtalemyndigheten som tar initiativ til dette under etterforskningen. Lovens regel er at partene skal komme med innspill til valg av bestemte personer, se strpl. § 141 første ledd.

Lovens utgangspunkt er videre at det oppnevnes én sakkyndig, men med mulighet til å oppnevne to for samme oppdrag. I praksis oppnevnes ofte to, og det borger naturlig nok for større dybde og flere nyanser i vurderingene. Etter strpl. § 139 annet ledd kan retten ved behov oppnevne nye sakkyndige til å vurdere det samme saksforholdet som allerede er vurdert av de tidligere rettsoppnevnte sakkyndige, slik det ble gjort i straffesaken mot Anders Behring Breivik.⁴

Hovedregelen er at den eller de sakkyndige avgir en skriftlig erklæring til bruk under etterforskningen og i en eventuell rettsbehandling. De plikter også å møte i retten og forklare seg, se strpl. § 143.

Sakkyndige engasjert av partene. Det er ikke bare de rettsoppnevnte sakkyndige som kan tilføre straffesaken fagkunnskap. Dersom partene er uenige i oppnevningen, eller mener vurderingene til de rettsoppnevnte sakkyndige er mangelfulle, kan partene få egne sakkyndige til å gi sin vurdering. Det er nok i første rekke

siktede som i et slikt tilfelle vil skaffe til veie nye sakkyndige. Slike partsengasjerte sakkyndige vil kunne avgi alternative og «konkurrerende» vurderinger og forklaringer til de rettsoppnevnte. Ut fra prinsippet om fri bevisføring er dette uproblematisk. I motsetning til i mange sivile saker er det likevel ikke regelen at man i straffesaker om økonomi og miljø opplever «battle of experts».

Det skjer ikke sjelden at påtalemyndigheten selv engasjerer eksterne sakkyndige under etterforskningen til å vurdere et spesielt forhold. Domstolen har da senere adgang til å oppnevne vedkommende som sakkyndig under hovedforhandlingen. Det samme kan gjøres for den sakkyndige siktede har engasjert.

Mens de rettsoppnevnte sakkyndige avhøres etter egne regler, skal de privatengasjerte i utgangspunktet avhøres etter alminnelige regler for vitner.

Påtalemyndighetens vurderinger og valg i prosessene. De vurderinger og valg som påtalemyndigheten gjør i forbindelse med å tilføre sakkyndighet til straffesakene, er viktige.

Særlig når det gjelder oppnevning av fagkyndige meddommere, skal påtalemyndigheten identifisere sakene som trenger slike og i så fall be om oppnevning. Den skal også gjøre sitt for at domstolen tilføres riktig sakkyndighet. Svikt i disse vurderingene, for eksempel slik at det i strid med loven ikke blir oppnevnt fagkyndige meddommere, kan ha alvorlige konsekvenser, i verste fall opphevelse etter anke. Påtalemyndigheten må påse at det heller ikke begås andre feil, for eksempel at en fagkyndig meddommer er inhabil.

For sakkyndige vitner gjelder må også regler iakttas. årvåken, for eksempel habilitetsregler, se strpl. § 142.

Ny forskrift

Forskrift om overtredelsesgebyr etter dyrevelferdsloven, FOR-2014-06-30-925, tredde i kraft 30. juni 2014. No kan Mattilsynet, liksom ei rekkje andre tilsynsorgan, bruke lovbrotsgebyr som sanksjonsmedel ved brot på dyrevelferdslova. Heimelen for slikt lovbrotsgebyr står i dyrevelferdslova § 34, men har

ikkje vore nytta før forskrifta vart sett i verk. Både fysiske personar og verksemder kan få eit lovbrotsgebyr om dei, anten forsettleg eller aktaust, bryt reglane i dyrevelferdslova, eller dei kan få eit slikt gebyr i medhald av denne lova. Gebyret skal etter § 6 i forskrifta som hovudregel fastsetjast etter ei individuell vurdering og

skal stå i høve til alvorlighetsgraden i lovbrota. Grensene for gebyret er:

- for fysiske personar: inntil 20 R, men minst 4 R
- for verksemder: inntil 15 G, men minst 7 R

I § 7 er det sett opp utmålingar etter faste satsar for utvalde typar lovbrøt.

Aktuelle dommar

Høgsterett

• Rt-2014-907

Felling av tre med kongjørnreir / unødige skade og liding på vilt. Lagmannsretten hadde fastsett straffa for brot på naturmangfaldlova § 75 første ledd jf. § 15 første ledd og motorferdsellova § 12 jf. § 3 til fengsel på vilkår i 21 dagar og ei bot på 18 000 kroner for den eine av dei tiltalte, og ei bot på 15 000 kroner for den andre. Dei to hadde felt eit tre med eit kongjørnreir i. Ankeutvalet var sams i tydinga til lagmannsretten av naturmangfaldlova § 15, der dei kom til at vernet etter andre punktum i lovregelen er generelt og ikkje avgrensa til hausting og anna uttak av viltlevande dyr. Dei domfelte anka lovbruken og straffutmålinga, men ankane vart nekta fremja.

Den grunnjevne avgjerda frå Høgsterett gir ei viktig rettsavklaring av korleis ein skal

forstå naturmangfaldlova § 15 første ledd andre punktum og kva «unødig skade og lidelse på viltlevande dyr og deres reir, bo eller hi» inneber.

• HR-2014-2244

Havørnegg (LG-2014-49847). Lagmannsretten dømde den tiltalte for brot på naturmangfaldlova ved at han hadde sankt eit havørnegg frå eit havørnreir, jf. naturmangfaldlova § 75 første ledd, jf. § 15. Lagmannsretten kom til at sjølv om den tiltalte ikkje hadde fjerna egget eller transportert det sjølv, var sankinga eit felles prosjekt mellom den tiltalte og han som fjerna egget. Lagmannsretten dømde den tiltalte til fengsel i 45 dagar, 30 av dei på vilkår. Saka gjaldt også ulovleg oppbevaring m.m. av eit havørnegg, jf. viltlova § 56 første ledd første straffalternativ, jf. viltlova § 48 a. Havørnegg vart inndrege som ein del av avgjerda.

Den tiltalte anka saka til Høgsterett, som samrøystes fann at det ikkje var vektige grunnar

til å fremje denne anka for Høgsterett, korkje av di avgjerda var viktig utanfor denne saka eller av andre grunnar. Avgjerda frå lagmannsretten er difor rettskraftig og stadfestar dermed at slike handlingar i utgangspunktet gir grunnlag for ein merkbar, vilkårslaus reaksjon.

Lagmannsrett

• LA-2014-17984

Vrakbilar – eit stort tal køyrette sette att i naturen. Liksom tingretten (TLARV-2013-144360) fann lagmannsretten to menn skuldige i brot på forureiningslova § 79 første ledd bokstav a på grunnlag av at dei hadde sett ifrå seg ei rekkje lastebilar, bussar, anleggsmaskiner og personbilar i naturen utan å sørge for noko forsvarleg miljøsanering.

Lagmannsretten drøfta også spørsmålet om

* Frå 1. august 2014 er har Fiskeridirektoratet heimel til å ileggje lovbrotsgebyr på inntil 100 000 kroner i denne typen saker, jf. forskrift om bruk av tvangsmulkt og overtredelsesgebyr ved brudd på havressursloven (FOR-2011-12-20-1437), § 4 bokstav i.

dobbelstraff knytt til tidlegare tvangsmulktar ilagde av kommunen etter forureiningslovas § 73. Lagmannsretten konkluderte under tilvising til Rt-2012-921 at tvangsbøtene ikkje stengde for ei seinare strafforfølgjing: «*Formålet med den negative sanksjonen tvangsmulkt er å tvinge frem en oppfyllelse av en forpliktelse slik at en lovlig tilstand gjenopprettes. Reaksjonen stiller ikkje krav til subjektiv skyld, og er ikkje tilbake-skuende.*» Både dei tiltalte vart, som i tingretten, dømde til fengsel på vilkår med to års prøvetid og bøter til staten.

Tingrett

● TSTAV-2014-112

Kystlynghei – grov miljøkriminalitet – Jæren landskapsvernområde. Ein mann f. 1954 vart dømd til fengsel i 60 dagar for brot på naturmangfaldlova. Den tiltalte hadde utført masseutskifting, bergskraping, utfylling, drenering, oppgrusing og planering av ca. 1150 km² av eigdommen innanfor Jæren landskapsvernområde. Den tiltalte hadde såleis gjort varige inngrep på i overkant av eitt mål jord av naturtypen kystlynghei, som er ein trua naturtype. Han hadde òg fylt ut fukthei på eigdommen. Fukthei har generelt sett ein stor artsrikkdom og kan innehalde samfunn av sjeldne artar. Retten vektla i skjerpande retning at den tiltalte har handla forsettleg, og at ein her måtte ta sterke allmennpreventive omsyn. Saka er anka. (Sjå ein utfyllande omtale av saka på side 31)

● 13-12431MED-SALT

Fiskeri/havressurslova. Saka frå 2013 gjaldt feilføring av sluttsetlar ved levering av fisk, jf. havressurslova § 62, jf. § 39 og forskrifta om opplysningsplikt ved landing om omsetjing av fisk, § 12, jf. § 4*. Sluttsetlane inneheld informasjon om innlevert fangst, mellom anna informasjon om art, vekt og produkttilstand. Landings- og sluttsetlar er saman med fangst-

dagboka dei mest sentrale dokumenta som opplysningsplikta i norske fiskeri omfattar. Desse reglane skal sikre korrekt kvoteavrekning for kvart farty, og skal sikre at haustinga har skjedd i tråd med dei gjeldande reglane. Ein korrekt utfylt sluttsetel skal mellom anna innehalde informasjon om art, størrelse, tilstand, kvalitet og vekt for fisken som er landa.

Fiskeridirektoratet fekk i april 2012 konkrete tips frå Kystvakta om ureglementær føring av sluttsetlane ved levering av fisk frå båtane som hørde til eit bestemt reiarlag. Dette gjorde at Fiskeridirektoratet sette i gang nærare undersøkingar rundt desse påstandane, både av fiskefarty og av fiskemottaket der fisken vart landa.

Retten konkluderte med betydelege avvik mellom den mengda fisk retten meinte bevisleg hadde vore landa, og den mengda som var ført opp på sluttsetlane. Det var òg ført opp leveranse av fisk på setelen som ikkje hadde vore levert. Dei urette sluttsetlane var fylte ut og signerte både av eigaren av fiskefartyet som landar fisken, og av mottakaren på vegne av fiskemottaket. Retten konkluderte med at feilføringane var gjort forsettleg og framheva at dei allmennpreventive omsyna talte for ein følbare reaksjon, særleg ettersom oppdagingsfaren og risikoen er låg og inntenningspotensialet er høgt ved juks med kvotereglementet.

I domsslutninga gjekk retten vidare enn straffepåstanden frå aktor, og idømde bøter på 30 000 og 25 000 kroner i personlege bøtestraffer til eigarane av fiskefartya i tillegg til inndraging av straffbart utbytte med til saman 185 000 kroner. Fiskemottaket fekk ei føretaksbot på 45 000 kroner.

● 14-103685ENE-SOST

– Tjuvjakt, underslag av felt vilt og ulovleg fangstreiskap. Ein 25 år gammal mann frå Hedmark vart dømd til fengsel i 30 dagar for bl.a. tjuvjakt på til saman tre rådyr, ved sida av inndraging og tap av retten til jakt og fangst i 2 år. Ved straffutmålinga viste retten mellom anna til Rt-1992-1322 og LB-2003-957.

Straffeheimlane i saka var brot på naturmangfaldlova § 75, jf. §15 første ledd, straffelova § 255 og viltlova § 56 første ledd første straffalternativ, jf. § 24.

● 14-111751ENE-SOST

Tjuvjakt, ulovleg innførsel av framande artar, brot på våpenlova. For tjuvjakt som den i saka over vart ein 26 år gammal mann frå Hedmark dømd til 36 dagar vilkårslaust fengsel ved sida av inndraging og rettstap for ulovlig tjuvjakt på rådyr og bistandsheleri knytt til tjuvjakt. I tillegg heldt han på ulovleg vis ein pytonslange i sin private bustad, og han hadde overlata våpen til andre utan utlånserklæring. Ved straffutmålinga var det særleg den ulovlege jakta, med felling av fire dyr, som vart framheva av retten.

Retten seier mellom anna: «*Det må likevel ses strengt på illegal beskatning av vilt. Slik jakt er i strid med forvaltning av viltet og reduserer andre lovlege jegeres sjanse for å felle vilt. Oppdagelsesrisikoen er ofte liten, og det er derfor av allmennpreventive grunner viktig at straffen blir streng. Individualpreventive hensyn gjør seg også gjeldende da straffen skal være så streng at siktede senere avstår fra å bedrive tyvjakt.*»

Retten la til grunn at om den tiltalte ikkje hadde tilstått, ville straffa vore på rundt 45 dagar. Straffeheimlane i saka var brot på straffelova § 317 første ledd første straffalternativ, naturmangfaldlova § 75 jf. §15 første ledd, dyrevelferdslova § 37 første ledd jf. § 22, jf. forskrift av 20. november 1976 om forbud mot at fremmedartede (eksotiske) dyr innføres, omsettes eller holdes som husdyr, selskapsdyr eller i fangenskap på annan måte § 1, og våpenlova § 33 første ledd første punktum jf. tredje ledd jf. § 11 første ledd første punktum jf. tredje ledd.

● 14-019257MED-BBYR/02

Ulovleg mellomlagring av farleg avfall (spillolje). Eit transporttenesteselskap i Bergen (Hordaland) er idømt ei føretaksbot på 100 000 kroner for brot på forureiningslova §

79 andre ledd, jf. avfallsforskrifta (2004) § 19-7 første punktum, jf. § 11-6, jf. straffelova § 48 a. Saka gjaldt ulovleg mellomlagring for eit anna selskap av til saman 96 kubikkmeter spillolje som transportverksemda ikkje hadde løyve til å handtere. Selskapet som transporverksemda mellomagra spillolja for, var opprinneleg også ein del av saka, men dette selskapet vart tvangsoppløyst før saka kom opp for domstolen. I si grunngeving om straffutmålinga og vurderinga etter straffelova § 48 b viser retten mellom anna til Rt-2007-1684 (Sandvikselva),

premiss 47, der ein seier dette:

Ved straffutmålinga skal det legges vekt på de momentene som er nevnt i straffeloven § 48b bokstav a - g. Det kan også legges vekt på andre momenter enn dem som er nevnt i paragrafen. Påtalemyndigheten har pekt på at allmennpreventive hensyn er viktige i forureningsaker. Miljøet representerer et felles gode som har særskilt behov for vern mot inngrep. Jeg er enig i dette, og viser også til uttalelsen i Rt-2004-1645 avsnitt 39 som gjaldt brudd på forureningsloven § 78 første ledd:

«Avfallshåndtering er en økende virksomhet, til dels med mulighet for stor fortjeneste. Samtidig kan det være kostnadskrevende å håndtere avfallet på en forsvarlig måte. Et ønske om å tjene mest mulig og om å bevare arbeidsplasser kan friste mindre ansvarlige aktører til å nedprioritere miljøtiltak. Samtidig kan oppdagelsesrisikoen være liten. Allmennpreventive hensyn tilsier derfor etter mitt syn at det i vår sak idømmes en følbare reaksjon.»

Dommen er ikkje rettskraftig.

Aktuelle førelegg

Arbeidsmiljø / samanstyrting: brukollaps. Statsadvokatane i Trøndelag har gitt Statens vegvesen og entreprenørselskapet Reinertsen føretaksbøter på 7 millionar kroner kvar etter brukollapsen i 2013 ved Leangen under E6-arbeidet med Rotvollhaugen bru, jf. straffelova § 151, jf. straffelova § 48 a.

To personar omkom i ulykka, ein forbipasserande i bil og ein tilsett frå ein underentreprenør av entreprenørselskapet som arbeidde på stillaskonstruksjonen som held bruforskalinga oppe. Årsaka til at konstruksjonen styrta saman var manglar og veike punkt i stillaskonstruksjonen som bar bruforskalinga over kjørebanane, slik at bereevna vart vesentleg redusert. Bøtene vart gitt mellom anna for svikt i rutinane for å kontrollere bereevna til stillaset, både hos Statens vegvesen og hos entreprenørselskapet Reinertsen AS. Ein la til grunn at feilane i konstruksjonen var synbare i store delar av den aktuelle byggeperioden før samanstyrtinga til slutt skjedde, og meinte ein kontroll ville ha avdekt openberre manglar ved stillaset. Seinare undersøkingar har vist at ein visuell kontroll

i seg sjølv ikkje naudsynleg ville ha kunna avdekt feilen, men både Statens vegvesen og entreprenørselskapet erkjende svikt i kontrollrutinane og oppfølginga av midlertidige konstruksjonar. Storleiken på bøtene vart redusert til 5 millionar kroner i den etterfølgjande gjennomgangen av årsakene til ulykka.

Forureining: Støvutslepp. Yara Norge AS er av Telemark politidistrikt ilagd ei føretaksbot på 1 million kroner for brot på forureiningslova 78 første ledd bokstav a, jf. § 7 første ledd, jf. straffelova § 48 a. Under lossing i sterk vind opp mot stiv kuling av til saman 5250 tonn fosfat frå båt til Yara Porsgrunns, førte lossinga til at fosfatstøv vart spreidd til bygg og eigedelar utomhus i boligområdet Knardalsstrand på den andre sida av Porsgrunnselva. Eit lag med fosfatstøv vart liggjande over bygg, bilar, båtar, utemøblar m.m.

Før støvutsleppet hadde Yara Porsgrunn ikkje gjort noka tilstrekkeleg kartlegging eller

risikovurdering av arbeidsoperasjonen med lossing av tørr fosfat med portalkran over kai og opp i silo om vindforholda endra seg. Verksemda hadde dermed ikkje gode nok kontrollrutinar og instruksjer for lossing av fosfat. Skiftet som lossa fosfaten, hadde ikkje god nok situasjonsinnsikt, skiftleiaren og operatørene kommuniserte ikkje godt nok, og det mangla informasjon om vatninnhaldet i det konkrete partiet med fosfat.

Forureining: Utslepp av fyringsolje.

Yara Norge AS er av Telemark politidistrikt ilagd ei føretaksbot på 2 millionar kroner for brot på forureiningslova 78 første ledd bokstav a, jf. § 7 første ledd, jf. straffelova § 48 a.

I november 2012 rann det frå Yara fabrikkar på Herøya i Porsgrunn ut i sjøen ca. 13 tonn tung fyringsolje (fyringsolje nr. 6) via eit avluftingsrør til sjø i eit tidsrom på 1 time og 42 minutt. Oljeutsleppet førte til at 2,5 km strandsone, 3 båtar og 5 bryggjer vart tilgriske og 5 fuglar døydde.

Årsaka til utslippet var overfylling av ein nedre dagtank for tung fyringsolje i damp-, vatn- og luftanlegget (DVL). Overfyllinga skjedde under drifta av oljekjel 8, og førte til at fyringsolja vart pressa opp i eit avluftingsrør over tak. Derifrå rann olja ned i eit takløp via hovedkloakk F15, og vidare ut til sjøen.

Den direkte årsaka til utslippet var ein defekt nivåmålar på ein nedre dagtank, defekten var ikkje oppdaga, ein returventil var stilt i feil posisjon og eit overløpsrør fungerte ikkje som det skulle.

Før utslippet hadde Yara Porsgrunn ikkje gjort noka tilstrekkeleg kartlegging eller risikovurdering av dagtankanlegget. Verksemda hadde mellom anna ikkje gode nok vedlikehalds- og ettersynsrutinar av nivåmålar og overløpsrøret. Det fannst ingen driftsinstruks for dagtankane, og skiftet som gjekk på arbeid kvelden før utslippet, hadde ikkje god nok situasjonsinnsikt.

Forureining: Ulovleg deponi. I heile eller delar av perioden frå slutten av 90-tallet til oktober 2012, på Andkilen i Sørfold kommune (Salten), hadde ei bedrift jamnleg deponert jarnskrot, planterestar frå gartneri, flis og rivingsvirke, og ho hadde jamnleg teke imot og midlertidig lagra oppgravne massar frå eit eldre deponi. Delar av dette var deponert som følgje av avtalar mellom føretaket og

tre lokale bedrifter. Dette innebar ein fare for forureining.

Utsleppsløyva frå Statens forureiningstilsyn den 27. mars 1996, med seinare endringar, ga berre løyve til å deponere bedriftsinternt industriavfall frå bedrifta si eiga verksemd på staden, av følgjande spesifikke avfallstypar; foringsmateriale, slag, restar/finfraksjonar av rå- og ferdigvarar, grovt silicastøv, pelletisert ikkje salgbart silica og sekkar med ikkje salgbart silikastøv. Bedrifta vart på dette grunnlaget ilagd ei bot på 400 000 kroner, jf. forureiningslova § 78 første ledd bokstav a, jf. § 7 første ledd, jf. straffelova § 48 a.

Forureining: Tappekran for gjødselkum. Ein gardbrukar i Voss (Hordaland) vart ilagd 25 000 kroner i bot som følgje av manglande rutinar og kontroll med lukkinga av ein gjødselkum, som førte til at 254 kubikkmeter husdyrgjødsel over kort tid rann ut og dekte eit areal på 1,6 mål. 14 kubikkmeter (14 000 liter) av dette rann ut i Giljarhuselva og Brandsetelelva. Forureininga utgjorde ein fare for at menneske og dyreliv kunne bli påført skader og ulempe, jf. forureiningslova § 78 første ledd bokstav a, jf. § 7 første ledd.

Natur/fauna: Ulovleg fiske med lystercaffel Fire personar frå Steinsland (Hordaland) har fått førelegg på 12 000 kroner for ulovleg fiske av stor aure som vart stukken med lystercaffel og teken på land, jf. lakse- og innlandsfiskeklova § 49 første ledd, jf. § 37 andre ledd nr 6 og 7. Omtale av det ulovlege fisket finn du på side 18. Sjå óg foto nedanfor frå politiet.

Kulturminne: Oseberghaugen/Slagendalen – skade på kulturminne – brot på undersøkings- og meldeplikta. ØKOKRIM har gitt Tønsberg kommune ei bot på to millionar kroner for å ha skadd freda kulturminne og for brot både på kommunen si undersøkingsplikt og offentlege organ si meldeplikt til fylkeskommunen om tiltak som er omfatta av kulturminnelova. Skaden skjedde ved at kommunen utførde større gravetiltak nær Oseberghaugen og i kulturmiljøet til gravhaugen i Slagendalen. Gravinga vart gjort utan løyve frå fylkeskommunen. Oseberghaugen er eit unikt kulturminne og ligg i eit kulturmiljø av nasjonal og internasjonal verdi. Området der gravetiltaket fann stad, inngår i området som er søkt verna som verdsarv, og det vart gjort uoppreteleg skade under gravinga. Straffeheimelen er kulturminnelova § 27, andre straffalternativ, jf. § 3 første ledd, jf. §§ 8 og 9, jf. straffelova § 48 a og kulturminnelova § 27, andre straffalternativ, jf. § 25 første ledd, jf. straffelova § 48 a.

Fristen for å vedta førelegget har ikkje gått ut.

Miljøkrimstatistikk

Etter at Miljøkrim lanserte statistikkssidene i nr. 2/2014 har redaksjonen vært i kontakt med Politidirektoratet om presentasjonen av miljøkriminaliteten kriminalstatistikken «Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling – kommenterte STRASAK-tall». Til andre tertial rapporteringen har vi gitt innspill til presentasjonen, hvilket har resultert i en tekst og presentasjon som vi oppfatter ligger nærmere det reelle bildet av tilstanden for miljøkriminalitet i Norge.

Presentasjonen i Politidirektoratets kriminalitetsstatistikk for 2. tertial 2014 lyder nå slik:

2.8 Miljøkriminalitet. Miljøkriminalitet omfatter ulike lovbruddstyper innenfor hovedkategoriene *ytre miljø* (natur, fauna, forurensing mfl.) og det *indre miljø* (arbeidsmiljø/arbeidsmarked), foruten *kunst og kulturminner* og *dyrevelferd*. Kriminalitetstypen dekkes av ca. 45 spesiallover og generalklausulen om miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b. De fleste lovbruddene har av ulike årsaker vært kategorisert som forseelser. Det er igangsatt en gjennomgang av kodeverket

innenfor miljøkriminalitet for å ajourføre dette i samsvar med gjennomførte endringer i lovverket. Et større antall saker utgjør forbrytelser etter skjerping av straffebestemmelsene i flere sentrale miljølover. Noen større forbrytelses-koder trekkes fram i denne gjennomgangen.

Totalt var det 1 192 *miljøforbrytelser* i 2.tertial 2014, en kraftig økning fra de rapporterte 52 anmeldelser i samme periode i fjor som skriver seg fra nevnte kategorisering i kodeverket. (Økningen i anmeldte forbrytelser har reelt vært fra 1 093 i samme periode i fjor.) Fra totalen trekkes frem ni brudd mot *generalklausulen* i straffeloven § 152 b, 667 brudd på *havressursloven*, 55 brudd på *naturmangfoldloven*, 35 brudd på *plan- og bygningsloven*, 29 brudd på *forurensningsloven*, 16 brudd på *akvakulturloven*, 231 brudd på *dyrevelferdsloven* og tre anmeldelser gjaldt brudd på *kulturminneloven*.

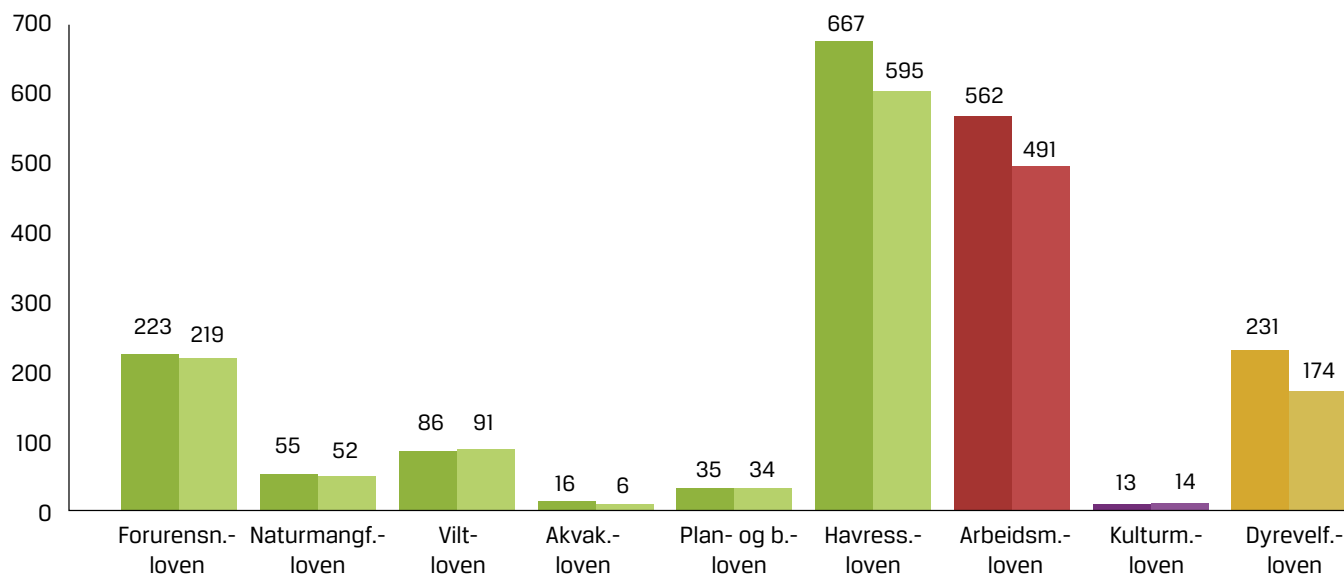
13 Brudd på *arbeidsmiljøloven* (med strafferamme på 2 år) er i loven kategorisert som forseelse. Antall brudd utgjorde 562.

Totalt anmeldte miljøforseelser har også økt i perioden, til 1 724 anmeldelser i 2. tertial 2014.

De største undergruppene utgjør bruddene på arbeidsmiljøloven (562) og *ulovlig motorferdsel* (239). Antall anmeldelser på miljøkriminalitetsområdet er i stor grad avhengig av politiets og andre kontrollorganers aktivitet. Flere typer miljølovbrudd kan være vanskelige å avdekke som følge av at sakene er komplekse, mangler en tydelig fornærmet eller rammer indirekte. Andre typer miljølovbrudd er sterkt økonomisk motivert og del av organisert nasjonal eller internasjonal illegal virksomhet.

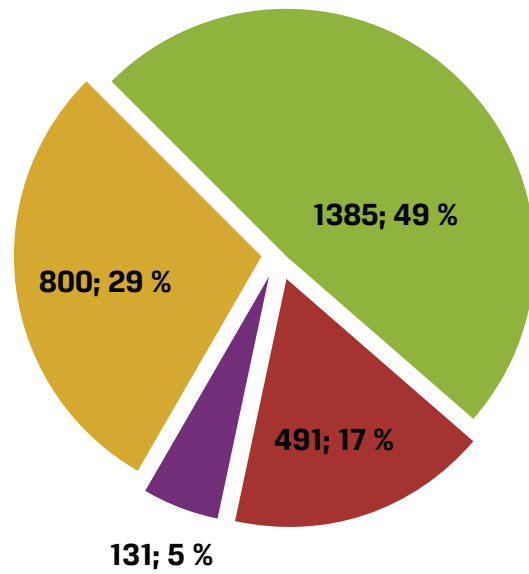
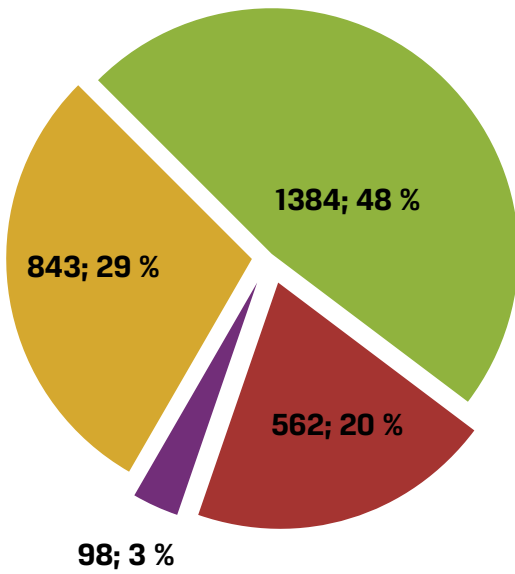
Til tross for at virkelighetsbeskrivelsene nå har nærmet hverandre atskillig, vil det fremover fortsatt være forskjeller i vår presentasjon og Politidirektoratets da vi tar utgangspunkt i faktisk alvorlighetsgrad uavhengig av formelle kunstige skiller og feil som fortsatt eksisterer i STRASAK-tallene. Forhåpentligvis vil det bli endringer når Merverdiprogrammet har kommet lenger i sitt arbeid, blant annet med innføring av bredere muligheter for søk i eldre statistikk og på tvers av kriminalitetsområder og beskrivelser.

Andre tertial 2014 sammenliknet med andre tertial 2013: Anmeldte miljøovertredelser med strafferamme over 3 måneder utgjorde totalt 2 887 per tertial 2014 mot 2807 per andre tertial 2013.

■ YTRE MILJØ
 ■ INDRE MILJØ
 ■ KUNST OG KULTUR
 ■ DYREVELFERD

2014 1. tertial: Anmeldte overtredelser med mer enn 3 mnd strafferamme **2013 1. tertial:** Anmeldte overtredelser med mer enn 3 mnd strafferamme

Dyrevelferd. I denne utgaven har vi fokusert mye av innholdet mot dyrevelferds kriminalitet. Vi presenterer derfor også særskilte statistikk tall fra dette området hvor vi har inkludert overtredelser av blant annet hundeloven, straffeloven § 354 og matloven.

Om statistikken: Statistikken omfatter overtredelser for hele landet basert på registrerte anmeldelser hittil i år / i fjor registrert i BL/STRASAK, rapport JUS065. Fra straffesaksregisteret

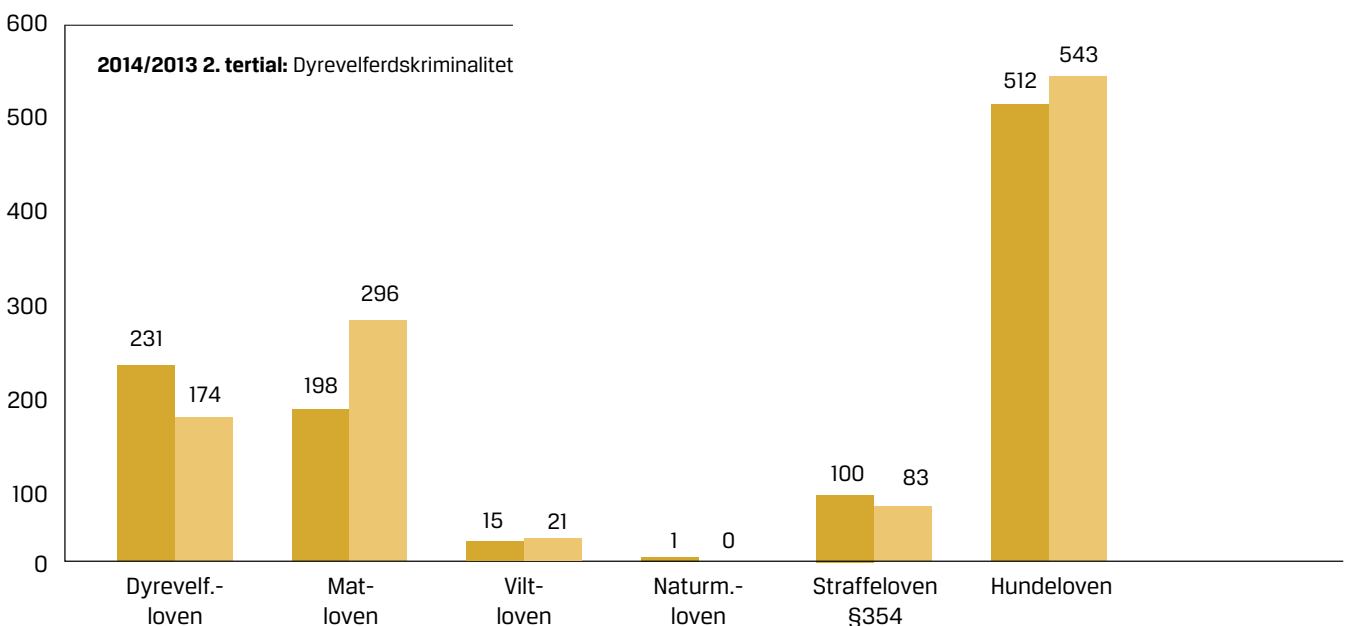
er de anmeldelseskoder som omfatter miljøkriminalitet trukket ut og typefordelt innenfor de fire hovedkategoriene av miljøkriminalitet.

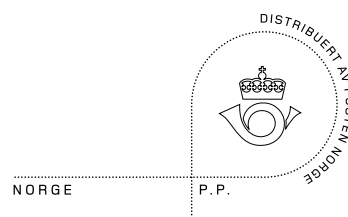
Miljøkriminalitet er dekket av ca. 45 lover / straffebestemmelser som oppstiller ulike strafferammer. Straffebestemmelsene er lite egnet til å inndele etter lovbruddskategoriene forbrytelse og forseelse. ØKOKRIM presenterer statistikken etter faktisk alvorlighetsgrad fordelt etter strafferamme over og under 3 måneders fengsel.

Liste med alle lover og kodegrupper i STRASAK

finnes på MILJØKRIMs nettsider sammen med oversikt over straffebestemmelsene på miljøkriminalitetsområdet.

Dyrevelferdsstatistikken bygger på summen av både forbrytelser og forseelser registrert på kodene 3413, 5204, 5208, 5801, 5901, 5999, 8543 og 8567. Tallene for matloven og hundeloven er sannsynligvis noe for høye i forhold til ren dyrevelferds kriminalitet, da disse lovene kun har samlekode for alle typer overtredelser i STRASAK.

Returadresse: ØKOKRIM, Pb. 8193 Dep, 0034 Oslo

Bedre samarbeid mot dyrevelferds kriminalitet

Samarbeidet mellom Mattilsynet og politiet, herunder ØKOKRIM, skal styrkes på dyrevelferdsområdet. I januar møtes Politidirektoratet, Mattilsynet, politidistriktene og ØKOKRIM til fagseminar om dyrevelferd.

Hensikten er å etablere en felles plattform for bedre samarbeid.

- Både Politidirektoratet og Mattilsynet ønsker et mer systematisk samarbeid og raskere

oppfølging av sakene.

- Et tettere samarbeid mellom politiet og Mattilsynet vil gi bedre mulighet til å benytte den samlede kompetansen i dyresaker.

På seminaret 21. og 22. januar deltar Politidirektoratet, Mattilsynet, politidistriktene og ØKOKRIM. Formålet med seminaret er å gi deltakerne økt kjennskap til etterforskningsmetoder og regelverk. Hvilke utfordringer og forventninger

som er knyttet til kriminalitet mot dyrevelferd, står også sentralt. Det skal videre legges til rette for et godt lokalt samarbeid mellom etatene.

Politihøgskolen har tatt inn dyrevelferd som en del av opplæringen for tjenestemenn som tar etterutdanning innen miljøkriminalitet. Det er politidistriktenes miljøkoordinatorer som fungerer som kontaktpersoner for Mattilsynet. Det er dette samarbeidet som styrkes nå.

Program for seminaret

Onsdag 21. januar 2015

10.00–11.00: Ankomst / registrering

11.00–11.45: Åpning av fagseminaret

Innledning ved Sylvi Listhaug, landbruks- og matminister (Landbr.- og matdepartementet)

11.45–12.30: Politidirektoratet og Mattilsynet v/ Politifagavdelingens ledelse, POD og Ole Fjetland, Mattilsynet.

12.30–13.00: Dyrevelferdsorganisasjonene NOAH og Dyrevernalliansen. – Om forventninger til samarbeid mellom Mattilsynet og politiet. v/ Siri Martinsen, NOAH og Live Kleveland, Dyrevernalliansen.

13.00–14.00: Lunsj

14.00–14.45: Praktisk tilsyn med dyrevelferd v/ Mattilsynet.

15.45–15.30: Etterforskning og irrettføring av sak om dyremishandling v/ Morten Lundèn, Østfold politidistrikt.

15.30–15.45: Pause

15.45–16.30: Dyrevelferd og akvakultur v/ Joachim Schjolden, ØKOKRIM.

16.30–17.15: Kommunikasjon i dyrevelferdsaker, Kommunikasjonsavdelingen v/ Mattilsynet og ØKOKRIM.

19.00: Middag

Torsdag 22. januar 2015

08.30–09.15: Dyrevelferd for viltlevende arter og i forbindelse med jakt v/ Inge Svae-Grotli, ØKOKRIM.

09.15–10.45: Presentasjon av praktisk case (10 min), gruppearbeid – regionsvis (45 min) og

gjennomgang i plenum (30 min). V/ Hans T. Høviskeland, ØKOKRIM og Ole Fjetland, Mattilsynet.

10.45–11.00: Kaffe pause

11.00–11.45: Rettslige rammer / taushetsplikt – samarbeid forvaltning og politi. V/ Marius Stub, Regjeringsadvokaten.

11.45–12.30: Dyrevelferd i husdyrproduksjon v/ Cecilie M. Mejdell, Veterinærinstituttet.

12.30–13.00: Rettspraksis i dyrevelferdssaker og oppsummering v/ Hans T. Høviskeland, ØKOKRIM

13.00–14.00: Lunsj/avreise

Hver programpost vil, så langt det er mulig, inneholde en spørsmål- og kommentarsekvens. Det tas forbehold om endringer i programmet.

Seminaret er åpent for alle frem til kl. 13.00 på onsdag

NESTE NUMMER

KOMMER PÅSKEN 2015

God jul

www.miljokrim.no

